

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sami Sjöberg

KULTAINEN PUUMA JA KUUNJÄRVEN SAARI

Cusco ja Tenochtitlán –

Inkojen ja asteekkien pääkaupungit espanjalaisvalloittajien silmin

Yleisen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2008

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

SJÖBERG SAMI:

KULTAINEN PUUMA JA KUUNJÄRVEN SAARI

Cusco ja Tenochtitlán –

Inkojen ja asteekkien pääkaupungit espanjalaisvalloittajien silmin

Pro gradu -tutkielma, 77 s.

Yleinen historia

Toukokuu 2008

Pro gradu -tutkielman tärkeimmät tutkimuskysymykset voidaan esittää seuraavasti: Minkälaisilta näyttivät inkojen ja asteekkien pääkaupungit kulttuuriensa lakipisteessä? Minkälaista oli asua Cuscossa ja Tenochtitlánissa 1500-luvun alkupuolella? Millä eri tavoin konkistadorit kuvasivat intiaanikulttuurien kahta metropolia? Mitä espanjalaisvalloittajat näkivät eli mihin he kiinnittivät huomiota saapuessaan uuden mantereen suurimpiin urbaanikeskuksiin?

Pro gradu -tutkielman päälähteinä ovat toimineet seitsemän espanjalaisseikkailijan aikalaiskirjoitukset, jotka ovat käännetty myöhemmin espanjankielestä englanninkielelle. Historiankirjoitukset ovat pääasiassa olleet matkapäiväkirjoihin, muistiinpanoihin ja muisteluihin perustuneita kronikoita sekä kirjeitä. Inkojen Cuscoa tutkittaessa olennaisia henkilöitä on ollut neljä: Garcilaso de la Vega, Pedro de Cieza de León, Pedro Sarmiento de Gamboa sekä Bernabé Cobo. Asteekkien Tenochtitlánia tutkittaessa olennaisia henkilöitä on ollut kolme: Hernán Cortés, Bernal Díaz del Castillo sekä Bernardino de Sahagún.

Pro gradu -tutkielma rakentuu olennaisesti konkistadorien kertomusten varaan ja se sisältää lukuisia sitaatteja. Suorien lainausten tehtävänä on sekä toimia kerrotun tarinan historiallisena selkärankana että samalla elävöittää detaljien avulla kokonaisesityksen luonnetta.

Pro gradu -tutkielmasta käy ilmi, että inkojen Cusco ja asteekkien Tenochtitlán olivat aikakautensa suurimpia ja mahtavimpia pääkaupunkeja. Ne toimivat oman kulttuuripiirinsä kiistattomina keskuksina, joissa korostuivat sekä pyhä luonne että elinvoimainen monipuolisuus. Pääkaupungit edustivat koko valtakunnan elämisen kirjoa pienemmässä mittakaavassa. Konkistadorit olivat usein kertomuksissaan hämmästyneitä ja ihmeissään uuden ympäristön nähtävyyksistä. Ennennäkemättömät ja -kokemattomat asiat saivat uskon omasta ylivertaisuudesta koetukselle. Espanjalaiset vertasivat usein intiaanien saavutuksia eurooppalaisiin vastaaviin ja nostivat kaupungeissa esiin heille outoja ja poikkeavia tapahtumia. Suhtautuminen jalometallien ja veren merkitykseen jakoi selkeästi valloittajien sekä valloitetujen maailmankuvan. Ajatusten taustalla voidaan nähdä kiinnekohtia talouden sekä uskonnon erilaisuudesta.

SISÄLLYSLUETTELO:

1. MIELEKÄS MATKA	1
2. AIKAKAUDEN HISTORIAALLINEN MURROS	3
2. 1. ESPANJAN YHDISTYMINEN JA NOUSU SUURVALLAKSI	4
2. 2. HENKINEN PERINTÖ – USKON ROIHU	6
2. 3. AINEELLINEN YMPÄRISTÖ – SUURIMMAT KAUPUNGIT	7
2. 3. 1. BARCELONA JA CÓRDOBA	7
2. 3. 2. GRANADA JA SEVILLA	9
2. 3. 3. SANTIAGO DE COMPOSTELA JA MUUT	10
2. 3. 4. KAUPUNKIEN SOSIAALINEN RAKENNE	11
2. 4. AATELISTO – ETUOIKEUS MAANOMISTUKSESSA	12
3. KONKISTADORIT – ESPANJALAISSEIKKAILIJAT	13
3. 1. PUOLESTA JA VASTAAN	
3. 1. 1. GARCILASO DE LA VEGA – MESTITSIN TESTAMENTTI	15
3. 1. 2. PEDRO DE CIEZA DE LEÓN – KIERTELEVÄ SOTILASREPORTTERI	16
3. 1. 3. PEDRO SARMIENTO DE GAMBOA – KAPTEENIN POLIITTINEN TEHTÄVÄ	18
3. 1. 4. BERNABÉ COBO – JESUIITAN KRONIKKA	19
3. 1. 5. HERNÁN CORTÉS – KIRJEITÄ KEISARILLE	20
3. 1. 6. BERNAL DÍAZ DEL CASTILLO – SILMINNÄKIJÄN KLASSIKKOTEOS	22
3. 1. 7. BERNARDINO DE SAHAGÚN – ENSIMMÄINEN ENSYKLOPEDI	24
3. 2. MUUT KONKISTADORIT	25
3. 3. ULKOMAALAISEN NÄKÖKULMA	27

4. CUSCO – KULTAINEN PUUMA	29
4. 1. SACSAHUAMAN – LINNOITUS PILVISSÄ	31
4. 2. CORICANCHA – MIELIHYVÄN PYHÄ TEMPPELI	33
4. 2. 1. AURINGONTEMPPELI	34
4. 2. 2. KUUN, TÄHTIEN, SALAMAN JA SATEENKAAREN TALOT SEKÄ PAPIEN KOKOUSPAIKKA	35
4. 2. 3. KULTAINEN PUUTARHA JA AURINGONNEITSYET	37
4. 3. YACHAHUASI – OPETUKSEN TALO	38
4. 4. ELÄVÄ PÄÄKAUPUNKI	39
4. 5. CUSCON ASEMA OMASSA KULTTUURISSAAN	46
5. TENOCHTITLÁN – KUUNJÄRVEN SAARI	47
5. 1. CHINAMPAT – UIVAT PUUTARHASAARET	51
5. 2. SEREMONIAKESKUS – JUMALTEN KOTI	52
5. 2. 1. TEMPLO MAYOR – SUURI TEMPPELI	52
5. 2. 2. QUATZALCOATLIN PYÖRÖTEMPPELI JA MUUT PYHÄKÖT	55
5. 2. 3. VALIOSOTUREIDEN TALO JA CALMECAC	56
5. 2. 4. TZOMPANTLI JA TLACHTLI	57
5. 3. TLATELOLCON SUURTORI – MARKKINAPARATIISI	59
5. 4. KUNINKAANPALATSI JA ELÄINTARHAT	62
5. 5. ELÄVÄ PÄÄKAUPUNKI	64
5. 6. TENOCHTITLÁNIN ASEMA OMASSA KULTTUURISSAAN	67
6. AJATUSTEN YHTEENTÖRMÄYS – KULLAN JA VEREN KOLARI	68
LÄHDELUETTELO	71

1. MIELEKÄS MATKA

Tämä tutkielma on eräänlainen synteesi. Tämän tutkielman ensisijainen tarkoitus on tutkia inkojen ja asteekkien pääkaupunkeja, Cuscoa ja Tenochtitlánia lähes viisisataa vuotta sitten. Tässä työssä pyritään kertomaan vastaus sellaisiin kysymyksiin, kuten minkälaisilta näyttivät Cusco ja Tenochtitlán, ja minkälaista niissä oli asua puoli vuosituhatta sitten. Koska elävä kaupunkikulttuuri sisältää aina toimijan eli ihmisen itsessään, tämä työ pitää sisällään kuvauksia intiaanien arjen rutiineista ja jokapäiväisestä elämästä – kuitenkin siten – että pääasiallisena nimittäjänä toimii koko ajan kaupunki ja siihen sidoksissa olevat tapahtumat. Niin kuin kaikki muutkin historialliset esitykset, tämäkin tutkielma on matka menneisyyteen. Tässä työssä voi kuitenkin erityisesti asettaa painon sanalle matka. Tämä työ sisältää sellaisia piirteitä, että se voisi hyvinkin olla pieni matkaopas 1500-luvun eksoottiselle kaupunkilomalle.

Koska tässä tutkielmassa käytetyt painetut alkuperäislähteet ovat syntyneet vieraan kulttuurin toimesta eli 'muukalaisten silmin', on tämä työ myös väistämättä tutkimus espanjalaisten konkistadorien mentaalista maailmasta ja heidän mielikuvistaan uudessa, ennennäkemättömässä ympäristössä. Se mitä ihminen ulkomailla näkee tai huomaa, johtuu pitkälti siitä, miten hänet on omassa elämässään ja kulttuurissaan opetettu ajattelemaan ja toimimaan. Tästä päästään sosiaalishistoriallekin tyyppilliseen 'oravanpyörään'. Ihmisten toimintaa voi selittää ja ymmärtää vain koittamalla tutkia miten he ajattelevat. Toimintaa on puolestaan usein vaikea selittää ja ymmärtää, koska ajattelun tutkimiseen emme useinkaan löydä riittävästi tai tarpeeksi todistusaineistoa. Näemme siis useimmiten vain pelkän toiminnan, mutta emme sen takana vaikuttavaa ajatusta. Tämän vuoksi tähän tutkielmaan sisältyy automaattisesti espanjalaisaspekti ja idea siitä, ettei työn ensisijaista tarkoitusta voida toteuttaa, ennen kuin ollaan riittävästi perehdytty tarinan kertojien taustoihin sekä heidän elinympäristöönsä. Ennen kuin siis voidaan vastata kysymykseen, millä tavoin konkistadorit kuvasivat intiaanikulttuurien kahta pääkaupunkia – täytyy ensin yrittää selvittää kysymys – minkälaiset olivat ne lähtökohdat, joista eurooppalaiset seikkailijat saivat kimmokkeensa. Voitaisiin kai leikkisästi sanoa, että tämän tutkielman toissijainen tarkoitus on siis tutkia espanjalaisten konkistadorien mieltä.

Esityksellisesti tämä tutkielma jakaantuu karkeasti neljään eri osaan. Osat ovat rakenteeltaan itsenäisiä, mutta niiden voidaan katsoa liittyvän yhtenäisen kokonaiskuvan saamiseksi kiinteästi toisiinsa. Ensimmäiseksi haluan yleisesti nostaa esille sitä maailmankuvaa ja kasvuympäristöä, joista korskeat ja hurskaat uuden maailman valloittajat ammensivat vaikutteitaan. Toiseksi käyn läpi niitä konkistadoreja, jotka ovat olleet antamassa tähän työhön omia mielipiteitään, raporttejaan ja kommenttejaan. Voidaan siis sanoa, että aloitan tutkielman sen sekundäärisistä lähtökohdista. Lopputyöni kolmannessa ja neljännessä osassa yritän varsinaisesti vastata tutkielman primääriseen kysymyksenasetteluun. Pyrin siis tällöin tarkastelemaan ensin inkojen pääkaupunkia Cuscoa ja tämän jälkeen asteekkien pääkaupunkia Tenochtitlánia. Aivan lopuksi koitan vielä lyhyesti yhdistää tutkielman eri osat sellaiseen muotoon, että asiakokonaisuudesta muodostuisi mielekäs ja yhtenäinen synteesi.

Tämän tutkielman päälähteinä toimivat seitsemän aikalaiskirjoittajan historialliset dokumentit, jotka ovat käännetty espanjasta englanninkielelle. Näitä kutsun tässä työssä painetuiksi alkuperäislähteiksi ja nämä teokset ovat olleet tutkielman tekijällä työn tekovaiheessa konkreettisesti läsnä. Tämän lisäksi on kuitenkin syytä mainita, että tutkielmaa kirjoittaessa on siinä käytetty hyväksi myös kymmenen muun konkistadorin erilaisia toteamuksia. Tämänkaltaiset tekstipätkät ovat puolestaan tulleet esiin työssä apuna käytetyn tutkimuskirjallisuuden laajassa sisällössä. Nämä kirjallisuuden sivuilla olleet monet lainaukset ja sitaatit perustuvat myös espanjankielisiin alkuperäisteoksiin, jotka on ajan saatossa käännetty englanniksi. Nämä teokset eivät ole olleet tutkielman tekijällä konkreettisesti läsnä, mutta koska niiden osuus on työn kokonaisuuden kannalta merkittävä, olen halunnut erottaa myös nämä historiandokumentit lähdeluettelossa omaksi ryhmäkseen. Kutsuttakoon tätä luetteloa tässä työssä vaikkapa otsikolla: Kirjallisuuden sisältöön kuuluvat alkuperäislähteet.

Johdannon lopuksi haluan vielä nostaa esiin muutamia sellaisia seikkoja, jotka mielestäni on saatettava lukijan tietoisuuteen, ennen kuin tämä aloittaa tutkielman lukemisen. Lopputyön aihevalinnasta johtuen, tutkielma sisältää pakostakin paljon vierasperäisiä tai vieraalle kulttuurille ominaisia sanoja, joilla ei ole suoria vastineita eurooppalaisessa kulttuuriperinteessä. Tällaiset sanat ovat yksinkertaisesti 'länsimaalaistettu' lukijan

ymmärryksen helpottamiseksi. Mitä puolestaan tulee tämän työn tekniseen toteutukseen, haluan todeta seuraavaa: Koska tutkielma juuri olennaisesti rakentuu espanjalaisten valloittajien kertomusten varaan, se pitää tarkoituksella sisällään lukuisia vieraasta kielestä käännettyjä sitaatteja. Kaikki nämä suorat lainaukset – ja ainoastaan nämä – ovat tässä tutkielmassa kirjoitettu *kursiivikirjaimin*. Näiden sitaattien tehtävänä on sekä toimia kerrotun tarinan historiallisena selkärankana että samalla elävöittää detaljien avulla kokonaisesityksen luonnetta. Tällaisen 'ripottelutekniikan' avulla on tarinaan pyritty tuomaan lisäväriä. Joskus toisistaan riippumattomia ja irrallisiakin kuriositeetteja hyväksi käyttäen on koitettu saada kertomus elämään. Tämänkaltainen tekemisen tapa on ollut tutkielman kirjoittajalle valtavan suuri ja innoittava haaste. Lukijan lopulliseksi tehtäväksi jääkin itse päättää, onko mennyt 'tilkkutäkki' kudottu vai painettu – jos ei vedenpitävällä tai punaisella langalla – niin sitten värikkäästi ja villaisella...

2. AIKAKAUDEN HISTORIALLINEN MURROS

Euroopan historiassa on 1400-luvun jälkipuoliskolla ja 1500-luvun alussa tapahtuneita muutoksia totuttu pitämään niin aikaisemmasta poikkeavina, että periodia on yleisesti alettu kutsua uuden ajan aluksi. Kiistatta molempiin vuosisatoihin sisältyykin paljon mullistuksia. Englannin ja Ranskan välinen satavuotinen sota päättyi vuonna 1453 Castillonin taisteluun. Samaan aikaan Eurooppa menetti kulkutien Mustallemerelle ja siten myös maatien Intiaan, kun Bysantin keisarikunnan pääkaupunki Konstantinopoli kukistui islaminuskoisille ottomaanijoukoille. Uusien meriteiden etsimisen tarpeesta alkoi suuri löytöretkien aikakausi, jonka seurauksena Kristoffer Kolumbus saapui vuonna 1492 Amerikkaan ja Vasco da Gama viitisen vuotta myöhemmin meriteitse Intiaan. Vuonna 1517 puolestaan naulasi Martti Luther anekauppaa vastustavat teesinsä Wittenbergin kirkon oveen, mistä uskonpuhdistuksen katsotaan saaneen alkunsa. Laajemmin uuden ajan murrokseen on opetettu kuuluvaksi myös renessanssi ja humanismi, ruudin ja kirjapainotaidon käyttöönoton leviäminen sekä kaupankäynnin elpymisestä johtuva kaupunkilaitoksen kasvu. Miten tämä historiallinen murros sitten näkyi Iberian niemimaalla ja siinä ympäristössä, jossa uuden mantereen tulevat valloittajat saivat alkunsa? Minkälainen oli se lähtökohta, josta espanjalaisseikkailijat ammensivat vaikutteensa?

2. 1. ESPANJAN YHDISTYMINEN JA NOUSU SUURVALLAKSI

Jo vuosisatoja Espanja oli ollut Euroopan rajaseutua, jonka sisällä itsessään vaikutti toinen rajaseutuvyöhyke: jako kristittyjen ja muslimien välillä. Koko keskiajan kestänyt reconquista eli toistuvat taistelut islaminuskoisia maureja vastaan oli saanut aikaan sen, että feodaalisen uskollisuussuhteen tilalle oli pikku hiljaa noussut käsitys palvelusta kansallisen Espanjan alaisuudessa. Samalla kunnian merkitys kasvoi suuremmaksi ja osallistuminen taisteluun vääräuskoisia vastaan nosti esille uudenlaisen näkemyksen yhteisestä hyvästä.¹

Tultaessa 1400-luvulle oli Iberian niemimaan geopoliittinen tilanne vakiintunut siten, että arabien hallussa oli enää vain kaistale eteläistä Espanjaa. Andalusiassa sijaitsevaa Granadan kalifikuntaa piti sitkeästi hallussaan nasiridien mauridynastia. Ratkaisevaksi tekijäksi muodostui nyt Espanjan sisäinen kehitys. Lokakuun 19. päivänä vuonna 1469 Sisilian 18-vuotias kuningas ja Aragonian valtaistuimen perijä Ferdinand, otti puolisoikseen Kastilian kuninkaan 19-vuotiaan sisaren, tulevan kruununperillisen Isabellan. Tämä avioliitto oli alkusysäys Espanjan yhdistymiselle ja lopulta sen suuruuden aikakaudelle.² Ensin vuonna 1474 Isabella nousi kiinni Kastilian vallankahvaan ja lopulta viisi vuotta myöhemmin Aragonian jäädessä Ferdinandin käsiin, kuningaskuntien välille kehkeytyi personaaliunioni.³

Taistelu Granadan herruudesta alkoi vuonna 1482. Sille tarjosi otollisen tilaisuuden arabien keskinäiset vallanperimyskiistat.⁴ Ferdinand ja Isabella olivat myös menestyksekkäästi rajoittaneet Espanjan aateliston poliittista ja laillista vaikutusvaltaa. Armeijan runko pyrittiin nyt entistä tehokkaammin sitomaan kruunun palvelukseen ja sen itsenäistä, aikojen saatossa syntynyttä etuoikeutettua asemaa oli supistettu.⁵ Sodan alkuvuosina taistelut tapahtuivat pääasiassa maakunnan läntisissä osissa ja siirtyivät sieltä vähitellen kohti itää. Kaupunki kaupungilta Ferdinand eteni kohti päämääräänsä ja pakotti arabit

¹ Fuentes, C 1992, s. 67.

² Hillgarth 1978, s. 339; Innes 1973, s. 17.

³ Hillgarth 1978, s. 355, 361; Lomax 1978, s. 169.

⁴ Lomax 1978, s. 170.

⁵ Vassberg 1984, s. 92.

perääntymään.⁶ Viimein vuonna 1491 maurien tärkein ja pelottavin linnoitus Granada piiritettiin. Pikku hiljaa kolmessa kuukaudessa espanjalaiset muuttivat leirinsä lujasti rakennetuksi Santa Fén kaupungiksi – ja enemmän kuin mikään hyökkäys – sen valmistuminen heikensi maurien vastarintaa.⁷ Vuoriston viileä myrskytuuli, espanjalaisten uusi tehokas tykistötuli sekä seitsemän kuukautta kestäneet kahakat päivin ja öin uuvuttivat lopulta maurien puolustuksen. Kaupungin ruokavarasto oli myös loppumaisillaan.⁸ Vihdoin tammikuun 2. päivänä 1492 Granada avasi porttinsa ja näin 800 vuoden olemassaolonsa jälkeen islaminuskoiset arabit oli työnnetty pois Euroopan kamaralta.⁹

Vain kymmenen kuukautta Granadan valloituksesta Kolumbus rantautui Amerikkaan. Mahtipontinen pohja uudentalaiselle maailmanjärjestykselle luotiin kaksi vuotta myöhemmin, kun vuonna 1494 Espanja ja Portugali Tordesillasin sopimuksella määrittelivät keskenään jo löydettyjen sekä tulevaisuudessa löydettävien alueiden rajat. Kuningatar Isabella kuoli vuonna 1504, mutta Ferdinand jatkoi menestyksestä yhtenäistämispolitiikkaansa valloittamalla Ranskalta vuonna 1512 Pohjois-Espanjassa sijaitsevan Navarran kuningaskunnan. Neljä vuotta myöhemmin oli Ferdinandin vuoro kuolla, mutta sopiva perillinen oli onneksi jo valmiina. Seurauksena olikin Espanjan lopullinen nousu koko Euroopan suurvallaksi, kun 13. maaliskuuta vuonna 1516 Ferdinandin ja Isabellan lapsenlapsi Habsburgin prinssi Kaarle I huudettiin yhdistyneen Espanjan ensimmäiseksi kuninkaaksi ja lopulta kolme vuotta myöhemmin hänet myös valittiin Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisariksi (Kaarle V).¹⁰ Tästä alkoi samalla uuden imperiumin tarina. Imperiumin, joka viidessäkymmenessä vuodessa valloitti lähes kaikki alueet aina Texasista Argentiinaan asti – ja jonka rakentamiseen osallistuivat kiinteästi myös ne konkistadorit – jotka ensin vuonna 1519 saapuivat asteekkien pääkaupunkiin Tenochtitlániin ja myöhemmin vuonna 1532 inkojen keskukseen Cuscoon.¹¹

⁶ Lomax 1978, s. 170.

⁷ Irving 1910, s. 317; O'Callaghan 1975, s. 668.

⁸ Hillgarth 1978, s. 376, 386; Irving 1910, s. 323.

⁹ Innes 1973, s. 23; Irving 1910, s. 331.

¹⁰ Hillgarth 1978, s. 615; O'Callaghan 1975, s. 675.

¹¹ Lomax 1978, s. 178.

2. 2. HENKINEN PERINTÖ – USKON ROIHU

Kaikkein selkeimmin uuden ajan henkistä elämää muokkaava tekijä oli uskonto. Jumalan vaikutus ulottui kaikkialle arjen rutiineihin ja sillä oli kiistatta tärkeä merkityksensä myös konkistadorien maailmankuvan muotoutumiseen. Erityisesti Espanjassa katolisuus sai kiihkeän liittolaisen: inkvisition. Inkvisitio oli kirkon oma tuomioistuin, joka oli perustettu vastustamaan poikkeavia uskonnollisia vakaumuksia. Sen toimintaa perusteltiin vetoamalla kirkon oikeuteen ja velvollisuuteen määrätä jäsentensä uskosta ja siveellisyydestä sekä suojella heitä väärältä, kerettiläiseltä opilta. Inkvisition espanjalainen oppi-isä oli kuningatar Isabellan oma rippi-isä, Segovian dominikaanipriori Tomás de Torquemada. Hänen johdollaan inkvisition aktiivinen toiminta alkoi vuonna 1480.¹² Varsinainen lähtölaukaus oli tosin annettu jo kaksi vuotta aikaisemmin, kun paavi oli julkaissut inkvisiittorien nimittämiseen valtuuttavan bullan. Tämä puolestaan takasi Espanjan hallitsijaparille Ferdinandille ja Isabellalle virallisen oikeuden kerettiläisyyden kitkemiseksi.¹³

Inkvisition luonne oli alusta asti selkeän antisemitistinen. Taustalla vaikutti ajatus, jonka mukaan uskonnollinen yhtenäisyys merkitsisi myös poliittista yhtenäisyyttä. Maassa oli paljon juutalaisia, joita varsin yleisesti pidettiin maurien käytyreinä. Koska juutalaisten osuus aikakauden kulttuuriin ja oppineisuuteen oli kiistatta suurempi kuin minkään muun rodun, heitä käytettiin usein välittäjinä kristittyjen ja muslimien toiminnassa. Tämän lisäksi he lähes yksin vastasivat Espanjan pankki- ja finanssitoiminnasta. Rikkauksiensa vuoksi juutalaisia kadehdittiin ja kun maurien valta heikkeni, he joutuivat yltyvän vainon kohteeksi. Oli yhä edullisempaa kääntyä kristinuskoon – ja siitä puolestaan seurasi – että uuden omaksutun uskon luopumisesta yhä helpommin syytettiin. Lopulta juutalaiskysymys ratkaistiin vuonna 1492, kun vain kolme kuukautta Granadan kalifikunnan kukistumisen jälkeen julkaistiin kuninkaallinen edikti kaikkien juutalaisten karkottamiseksi Kastilian ja Aragonian kuningaskunnista.¹⁴

¹² Paradoksina voidaan pitää sitä tosiseikkaa, että Tomás de Torquemada oli itse alunperin kristinuskoon kääntyneen juutalaisperheen jälkeläinen (Fuentes, C 1992, s. 82).

¹³ Innes 1973, s. 21; Kedourie 1992, s. 75.

¹⁴ Fuentes, C 1992, s. 83; Hillgarth 1978, s. 447; Innes 1973, s. 21; Kedourie 1992, s. 74; O'Callaghan 1975, s. 670.

Espanjassa inkvisitiosta kasvoi pahuuden huipentuma. Kaikki oikeudenkäynnit tapahtuivat salassa, eikä lopullisista päätöksistä voinut vedota mihinkään. Epäilty alistettiin pitkällisiin kuulusteluihin, jotta tämä luopuisi harhaopistaan. Syyttäjien ja jopa todistajienkin tuntemattomina säilymistä varjeltiin niin huolellisesti, ettei uhri ollut kaikista syytöksistä aina edes itse tietoinen. Kidutus oli jokapäiväistä ja sitä käytettiin surutta tarvittavan tunnustuksen saamiseksi. Äärimmäinen rangaistus oli julkinen teloitus eli auto de fe, joka tapahtui monimutkaisine juhlamenoineen polttoroviolla. Kaiken kaikkiaan inkvisition merkitys vaikutuksille alttiiseen, taikauskoiseen yhteisöön oli suuri. Se pyrki määrätietoisesti muokkaamaan pluralistisesta ja heterogeenisestä kansasta suljetun ja tiukan yhteiskunnan. Yhteiskunnan, jossa uskonnollinen kiihko ja suvaitsemattomuus sai ihmisten tunteissa selkeän valta-aseman.¹⁵

2. 3. AINEELLINEN YMPÄRISTÖ – SUURIMMAT KAUPUNGIT

1400-luvun lopulla useimmat eurooppalaiset elivät jonkun kuninkaan tai ruhtinaan alamaisina, mutta vain ani harvat vielä kaupungeissa. Ranska oli tuohon aikaan väkirikkaimpia maita ja sen pääkaupungissa Pariisissa asui runsaat 80 000 ihmistä. Suurempia keskuksia olivat ainoastaan Pohjois-Italian taiteiden tyyssijat: vauraat tasavallat Venetsia ja Firenze sekä herttuakunta Milano. Näiden kaupunkien asukasluku kohosi yli 100 000:nteen. Samaan kastiin voidaan laskea kuuluvaksi myös etelän kuningaskunta Napoli. Sitten olikin pitkä matka seuraaviin, sillä valtaosassa tuon ajan Euroopan keskuksista eli vain alle 50 000 ihmistä. Tämän kokoluokan kaupunkeja olivat mm. Alankomaitten kauppasatama Antwerpen, Kirkkovaltion Rooma, Reininmaan Köln sekä Kastilian ja Aragonian Barcelona, Córdoba, Granada ja Sevilla.¹⁶ Minkälainen oli sitten se kaupunkikuva, johon konkistadorit olivat itse tottuneet?

2. 3. 1. BARCELONA JA CÓRDOBA

Iberian niemimaan koillisosassa sijaitseva Barcelona pysyi Espanjan pääkaupunkina ja hallinnollisena keskuksena aina pitkälle yli 1500-luvun puolenväliin asti. Täällä Katalonian

¹⁵ Hillgarth 1978, s. 428; Innes 1973, s. 21; MacKay 1977, s. 196.

¹⁶ Camusso 1990, s. 24-25.

helmen satamassa pistivät heti silmään siistit kivetyt kadut viemärijärjestelmineen sekä suuret – Baleaarien valloitusta varten perustetut kuninkaalliset asevarastot – joiden yhteydessä toimi myös Välimeren alueen huomattavimpiin kuuluva laivaveistämö.¹⁷ Keskustassa San Jaimen aukiolla sijaitsivat vastakkain Ajuntamento eli kaupungintalo ja Generalitat eli säätytalo. Yliopisto oli perustettu vuonna 1450 ja alunperin 1300-luvulla kauppahalliksi rakennettu La Lonja palveli pörssinä, jonka syövereissä pankkiirit ja kauppadynastiat harjoittivat ammattiaan. Kaupungin korkeimmalle paikalle, lähelle roomalaisten perustamia muureja oli pystytetty taivaisiin nouseva Santa Eulálian goottilaiskatedraali. Varsinainen kuninkaanpalatsi, Real Mayor sijaitsi vähän matkan päässä erään toisen viehättävän aukion reunassa. Rakennuksen julkisivua koristivat sekä kolmikulmaiset roomanisat ikkunat että myöhemmin valmistuneet goottilaistyyliset ruusuikkunat.¹⁸

Sierra Morenan juurella sijaitsevaa Córdobaa voidaan pitää yhtenä hyvänä esimerkkinä siitä, miten alunperin arabien rakentamasta pääkaupungista tuli myös kristittyjen keskus. Córdoba oli rakennettu Guadalquivir-joen jyrkän mutkan pohjoispuolelle ja sinne saavuttiin roomalaisten rakentamaa siltaa pitkin.¹⁹ Keskellä jokea saattoi nähdä vielä toiminnassa olevat maurien rakentamat vanhat myllyt, ja heti sillan jälkeen nousi korkeuksiin kaupungin todellinen ylpeydenaihe: Mezquita eli suuri moskeija. Moskeija oli jo vuodesta 1236 ollut roomalaiskatolinen kirkko, mutta kristityt takaisinvalloittajat olivat niin nöyrästi kunnioittaneet arabien loistavaa arkkitehtuuria, etteivät olleet tohtineet koskea siihen. Jättiläismäisen moskeijan kattoa kannattivat yli 850 graniitti-, jaspis- ja marmoripylvästä, jotka muodostivat matkailijan eteen satumaisen kaksoisarkadirivistön.²⁰ Córdobaan toinen monumentaalirakennus sijaitsi aivan kaupungin vasemmalla laidalla. Täällä puolestaan kohosi 1300-luvulla rakennettu Alcázarin palatsilinnostus, joka toimi inkvisition keskuspaikkana sekä vankilana.²¹

¹⁷ Kastilialainen matkailija kertoo kuinka "...kaupunki suorastaan kiiltää uskomatonta loistoa yli muiden espanjalaiskeskusten" (Hillgarth 1978, s. 67).

¹⁸ Camusso 1990, s. 251-252; Mehling 1991, s. 98, 100, 102.

¹⁹ Tuntematon milanolainen kauppias puhuu "...hyvin kauniista sillasta, joka on rakennettu vaaleasta kivistä. Sillassa on seitsemäntoista kaarta ja se on 302 askelmitan pituinen" (Camusso 1990, s. 247).

²⁰ Camusso 1990, s. 247; Mehling 1991, s. 177.

²¹ Hardy & Oliver 1996, s. 138; Mehling 1991, s. 187.

2. 3. 2. GRANADA JA SEVILLA

Espanjan jyhkeimmän vuoriston Sierra Nevadan juurella sijaitseva Granada oli kiistatta rakennustaiteen saralla vertaansa vailla. Tämä arabien viimeinen jalansija Iberian niemimaalla valloitettiin samana vuonna kuin Kolumbus rantautui Amerikkaan ja siitä tuli myös heti espanjalaishallitsijoiden suosikki. Maanalainen Darro-joki jakoi kaupungin kahteen osaan. Oikealla puolella oli Albaicín, jonne nopeasti kohosi kristittyjen toimesta renessanssikirkko sekä luostari, sairaala, yliopisto, oikeustalo ja pörssi. Täällä sijaitsi myös komea arabialainen kylpylä. Virran vasemmalla rannalla puolestaan levittäytyi maurilaiskuninkaiden rakentama Alhambra, valtaisa muurein ympäröity palatsialue. Sen muhkeat tornit ja korkeat portit korostivat sen linnoitusmaista luonnetta, joka palatsin sisäpuolella kuitenkin paljastui suurenmoiseksi tilan, valon ja veden dekoratiiviseksi leikiksi. Hämmästyttä herättivät erityisesti arabialainen puunveistotaide sekä taitavat nahkamaalaukset. Vuonna 1526 myös keisari Kaarle V rakennutti Alhambraan oman renessanssityylisen residenssinsä.²²

Tultaessa 1500-luvulle oli kansainvälisen kaupan painopiste siirtymässä väistämättä Atlantin puolelle ja vuonna 1248 kristittyjen takaisin valtaamaan Sevillaan. Se sai monopoliaseman valtamerentakaisessa kaupassa ja nousi nopeasti Espanjan tärkeimmäksi satamakaupungiksi, jonne saman tien perustettiin laivasto-opisto ja pörssi.²³ Córdobaan tavoin Sevilla sijaitsi Guadalquivir-joen rannalla ja sitä ympäröivät roomalaisten, arabien ja kastilialaisten herruuden aikaiset muurit. Maurilainen arkkitehtuuri oli myös Sevillassa silmiinpistävä. Kaupungin satamaa vartioi arabien rakentama Torre del Oro eli kultatorni, joka oli saanut nimensä sitä koristavista kullanvärisistä keramiikkalaatoista. Ahtaat ja mutkikkaat kujat johtivat muodoltaan epäsäännöllisille aukioille ja asuintalojen vaatimattomien julkisivujen taakse kätkeytyi komeita patioita solisevine suihkulähteineen ja vehreine puutarhoineen.²⁴ Sevillan tähtinähtävyys oli Santa Marían jättiläismäinen goottilaiskatedraali, jonka yli 90 metriä korkea kellotorni oli alunperin toiminut moskeijan minareettina. Myös sokkeloinen kuninkaanpalatsi oli rakennustaiteen mestarinäyte. Se

²² Hardy & Oliver 1996, s. 186-187; Mehling 1991, s. 248, 258, 262, 264, 266.

²³ Mehling 1991, s. 614; Parry 1996, s. 54.

²⁴ Camusso 1990, s. 246.

koostui monista erillisistä ja viihtyisistä sisäpihoista sekä upeista paviljongeista hevosenkenkäarkadeineen.²⁵

2. 3. 3. SANTIAGO DE COMPOSTELA JA MUUT

Erityisen tärkeän aseman saavutti Iberian niemimaan luoteisosassa sijaitseva Santiago de Compostelan kaupunki. Tämä Galician maakuntaan kuuluva pyhiinvaelluskohde oli tullut kuuluisaksi legendasta, jonka mukaan Palestiinassa vuonna 44 mestattu apostoli Jaakobin ruumis oli haudattu alueelle.²⁶ Myöhemmin paikalle nousi mestari Bernardin rakentama roomaaninen kirkko, joka muodostui yhdeksästä sakaraharjaisesta tornista. Tuhansien toiviomatkalaisten päätepiirteenä oli katedraalin pääalttarille sijoitettu Pyhän Jaakobin kuva, kirves jolla hänet oli mestattu sekä vaeltajansauva, joka hänellä oli ollut mukana saarnamatkoillaan.²⁷ Santiago de Compostela toimi Rooman ja Jerusalemin ohella keskiajan kristikunnan arvostetuimpana pyhiinvaelluskohteena. Tällä ilmiöllä ja sen aiheuttamalla joukkoliikkeellä oli tärkeä merkitys – ei ainoastaan taiteelle – vaan myös filosofialle, kirjallisuudelle, yhteiskuntatieteille ja taloudelle.²⁸ Onkin arvioitu, että jo tuolloin katedraalissa kävi 200 000 - 500 000 ihmistä vuosittain.²⁹

Muista kaupungeista mainittakoon myös uskonnollisen pyhiinvaelluksen keskuksena toiminut Toledo, jonka vanhaa historiallisista yleiskuvaa hallitsi nelisivuinen Alcázarin linnoitus, San Servandon linna ja tuomiokirkko.³⁰ Keskellä Kastiliaa sijaitsi myös useiden kuninkaiden asuinsijana toiminut Segovia, jonka tunnusmerkiksi oli noussut vanha roomalainen akvedukti. Kulttuurielämän virkeä kaupunki oli puolestaan Salamanca, jonne oli jo vuonna 1218 perustettu kuuluisa yliopisto.³¹ Aragonian kuningaskunnan alueella levittäytyivät ensin Ebro-joen varrella Zaragoza ja sitten kaakossa satamakaupunki

²⁵ Hardy & Oliver 1996, s. 76, 80; Mehling 1991, s. 616, 626.

²⁶ Mehling 1991, s. 576.

²⁷ Sauva oli peitettävä lyijyllä, jotta se saataisiin suojeltua uskovilta, jotka toisinaan yrittivät murtaa siitä palasen. Pyhiinvaelluksen varsinainen loppuriitti tapahtui seuraavalla tavalla: matkailija nousi ensin alttarin takana olevia portaita, asetti itse päähänsä pyhimyksen kuvan yllä riippuvan hopeakruunun ja pani puolestaan pyhimyksen päähän oman pyhiinvaeltaja-päähineensä. Sitten hän syleili Pyhää Jaakobia ja lausui: "*Ystävä, puhu puolestani Jumalan edessä!*" (Camusso 1990, s. 130).

²⁸ Mehling 1991, s. 576.

²⁹ Camusso 1990, s. 129.

³⁰ Camusso 1990, s. 248; Reilly 1993, s. 182.

³¹ Mehling 1991, s. 601, 532.

Valencia. Zaragoza oli kirkollinen keskus, jonka suurimmat nähtävyydet olivat ennen muuta La Seonin ja Nuestra Señora del Pilarin katedraalit, mutta myös Aljaferia, maurilaiskuninkaiden rakennuttama neliönmallinen huvilinna.³² Valencia oli puolestaan kärsinyt tuntuvia menetyksiä aikakauden ruttoepidemioissa – mutta tärkeänä porttina Välimerelle – se säilytti merkantilistisen asemansa.³³ Valencian islaminuskoiset käsityöläiset olivat jopa niin kuuluisassa maineessa, että heidän keramiikkatyönsä oli tunnettua kaukana Ranskassa ja Napolin kuningaskunnassa asti.³⁴ Espanjan pohjoisosassa pyhiinvaellusreitin varrella menestyivät villan viennistään kuuluisa Burgos sekä kauppa- ja lepopaikkana toiminut León.³⁵ Granadan yhteydessä valloitettu Málaga oli vahvasti linnoitettu meri- ja varuskuntakaupunki, jonka ympärille oli jo maurilaisvallan aikana ryhmittynyt kaksi erillistä esikaupunkialuetta.³⁶

2. 3. 4. KAUPUNKIEN SOSIAALINEN RAKENNE

Edellä mainituista kaupungeista vain suurimpien väkiluku oli runsaat 40 000. Useimmat niemimaan muut urbaaniyhteisöt muistuttivat lähinnä pieniä kyläpahasia, jotka tosin olivat hyötyneet maureja vastaan käydyissä sodissa. Toimiessaan sotilaiden tukikohtina ja huoltopaikkoina oli kaupankäynti kasvanut ja tästä johtuen eri alan ammattilaisia oli tarvittu monissa keskuksissa yhä enemmän. Tämä oli puolestaan lisännyt muuttovapautta ja vapautta irrottautua feodalismien kahleista.³⁷ Kaikesta huolimatta kaupunkien sosiaalista elämää repi rikki hallitsevan ja omistavan luokan sekä muun väestön väliset ristiriidat. Ongelmaksi muodostui se, ettei useimpiin kaupunkeihin syntynyt riittävän voimakasta merkantilistista keskiluokkaa, joka olisi pystynyt puolustamaan omia etuoikeuksiaan ja samalla tukemaan kaupungin kehitystä. Aatelisto investoi liikaa varojaan maaseudulle ja käytti saamansa tulot useimmiten karjanhoitoon.³⁸ Aragoniassa ja Kataloniassa rikas kauppiasluokka koostui laivanomistajista ja pankkiireista, kun Kastiliassa päähuomio oli aluksi pienimuotoisessa tekstiiliteollisuudessa. Merenkulun kehityksen myötä painopiste alkoi kuitenkin muuttua ja kääntyä Atlantin suunnalle. Kaupankäynnin myötä myös

³² Camusso 1990, s. 250.

³³ Hillgarth 1978, s. 67; Reilly 1993, s. 175.

³⁴ MacKay 1977, s. 201.

³⁵ Camusso 1990, s. 127; Mehling 1991, s. 327.

³⁶ Irving 1910, s. 189.

³⁷ Fuentes, C 1992, s. 67-69.

³⁸ Hillgarth 1978, s. 73; Reilly 1993, s. 178.

lakimiesten ja notaarien valta kasvoi.³⁹ Kaupunkien väkirikkaimman ja kirjavimman luokan muodostivat kuitenkin ne lukuisat käsityöläiset, jotka tarjosivat yhteiskunnalle omat välttämättömät palvelunsa.⁴⁰ Tämän lisäksi etenkin Kataloniassa toimi orjia monien ammattiryhmien, kuten puuseppien, pyykkäreiden, seppien, kutojien, merimiesten, räätälien, teurastajien ja lääkärin palveluksessa. Naisorjien lukumäärä oli suurempi, koska heitä voitiin vuokrata myös majataloihin prostituoiduiksi.⁴¹

2. 4. AATELISTO – ETUOIKEUS MAANOMISTUKSESSA

Vaikka Ferdinand ja Isabella olivatkin merkittäväällä tavalla vähentäneet aateliston riippumattomuutta, oli se yhteiskuntaluokkana kiistatta sosioekonomisen vallan huipulla. Kaikki tämä näkyi parhaiten omistussuhteissa maaseudulla. Maahan kannatti sijoittaa, koska se oli suhteellisen turvallista ja perinteisesti arvostettua hyödyntävoittelu. Kukoistava maa tarjosi ennen kaikkea olemassaolon perusedellytykset, mutta mikä tärkeintä, se myös mahdollisti keinon omaisuuden kasvattamiselle. Riittävä ylijäämä oli vaurautta, joka voitiin sijoittaa lisämaahan tai uusiin eläimiin ja näin omaisuuden voittokulku jatkui entisestään. Kaikki tapahtui vielä useimmiten niin, ettei ylimystö edes itse hoitanut elinkeinonsa pohjatyötä, vaan toimi pelkästään valvovana osapuolena. Kun puhutaankin espanjalaisista maanomistajista, voidaan heitä käytännössä pitää enemmän kuluttaja- kuin tuottajaryhmänä. Aatelisto ei kuitenkaan ollut kovinkaan homogeeninen ryhmä, vaan sen sisäinen rakenne jakaantui suuresti maanomistusolojen mukaan. Läänitysten eli latifundioiden koon vaihdellessa isoista karjataloustiloista pieniin viiniviljelmiin, myös niiden omistajien koostumus erosi paljon toisistaan.⁴²

Hierarkian kärkipäässä olivat jo entuudestaan valtavaa perintöään kasvattaneet eliittihidalgot, joiden maaomaisuus sijaitsi suurten kaupunkien läheisyydessä. Täällä he nauttivat estoitta kartanotalouden mukavista etuoikeuksista. Hidalgoit eivät useinkaan itse henkilökohtaisesti puuttuneet viljelytuotantoon, vaan jättivät tämän tehtävän suoraan tiluksenhoitajille ja vuokratiljelijöille. Nämä puolestaan maksoivat työstään veroaan joko

³⁹ Hillgarth 1978, s. 68.

⁴⁰ O'Callaghan 1975, s. 613.

⁴¹ Hillgarth 1978, s. 85.

⁴² Vassberg 1984, s. 91-92, 101, 104.

tuotteina tai myöhemmin suoraan rahana, kun hyödykkeet olivat tehneet ensin kaupungeissa kauppansa. Näin aatelisto sai maksimaalisen hyödyn läänityksistään tarvitsematta juuri itse sekaantua käytännönasioihin. Kaiken tämän taustalla maataomistavat aristokraatit dominoivat myös usein kunnallisissa päätöksentekokelemissä ja pystyivät tätä kautta vaikuttamaan paikallisiin lakeihin siten, että heidän valtansa ja hyötynsä säilyivät jatkossakin. Vastaavasti alhaisempi espanjalainen aateli vastasi itse tilanhoidostaan, eikä edes omistanut maata juurikaan enemmän mitä itse kykeni viljelemään. Heidän elämäntapansa oli paljon arkisempaa, eikä se eronnut merkittävästi vuokratiljelijöiden vastaavasta.⁴³

3. KONKISTADORIT – ESPANJALAISSEIKKAILIJAT

Euroopan näkökulmasta löytöretkiä voidaan pitää ehkäpä suurimpina seikkailuina kautta aikain. Ne olivat eurooppalaista imperialismia ja samalla mittava kaupallinen yritys, jota keinottelijat tukivat ja seikkailijat toteuttivat. Niihin osallistuneet valloittajat olivat myös itse siitä tietoisia. Kronikoissaan ja historiankirjoituksissaan he eivät useinkaan edes pyrkineet kieltämään tunteita ainutlaatuisuudestaan. Espanjalaiset konkistadorit olivat syntyneet maailmaan, jossa hallitsevina piirteinä olivat uskonnollinen suvaitsemattomuus ja rodullinen eriarvoisuus sekä sota, hävitys ja jatkuva muutos. Sitä ilmapiiriä jossa he kasvoivat, hallitsi täysin palavan ristiretki-innostuksen henki ja usko omien aseiden voittamattomuuteen. He olivat monissa taisteluissa karaistuneita miehiä, jotka Iberian niemimaan vapauttamisen jälkeen ryhtyivät onnensotureiksi seuraten purjehtijoita meren poikki ja etsiäkseen uusia uskottomia. Heitä kannusti halu levittää kristinuskoa pakanamaailmaan sekä suorittaa suuria tekoja, sekä itsensä että maansa kunniaksi. Heitä ajoi eteenpäin uteliaisuus, mutta eritoten rikastumisen halu. Näin ollen Jumalan kunniaksi – ja tietenkin omaksi edukseen – he tulivat raivanneeksi murhien ja sankaritöiden tien, jota voidaan pitää Euroopan historiassa aivan omana lukunaan.

Heti alkuun on syytä huomata, että tässä tutkielmassa konkistadori-sanaa käsitellään varsin laajassa merkityksessä. Siihen sisältyykin sekä perinteisempänä pidetty militaarinen näkökulma että myös avarakatseisempi ihmisen sielun valloitus. Ensin mainittua

⁴³ Vassberg 1984, s. 103, 105-107.

näkökulmaa edustavat sotilaiden raportit ja jälkimmäistä puolestaan roomalaiskatolisen kirkon edustajien havainnot. Tässä työssä olennaista osaa näyttelevätkin seitsemän espanjalaista hahmoa: Garcilaso de la Vega, Pedro de Cieza de León, Pedro Sarmiento de Gamboa, Bernabé Cobo, Hernán Cortés, Bernal Díaz del Castillo ja Bernardino de Sahagún. Heidän kertomuksensa kuuluvat painettuihin alkuperäislähteisiin ja toimivat täten tutkimuksen selkärankana. Tämän lisäksi työssä mainitaan Cuscon kohdalla sellaiset henkilöt, kuten José de Acosta, Miguel de Estete, Felipe Guamán Poma de Ayala, Pedro Pizarro, Pedro Sancho de la Hoz ja Diedo de Trujillo. Vastaavasti käsiteltäessä Tenochtitlánia esiin nousevat sellaiset nimet, kuten Francisco de Aguilar, Diego Durán, Andrés de Tapia sekä eräs nimettömäksi jäänyt konkistadori. Näiden viimemainittujen kymmenen seikkailijan rooli rajoittuu kuitenkin vain lukumääräisesti vähäisempiin – muusta tutkimuskirjallisuudesta saatuihin satunnaisiin lainauksiin – joten heidät käsitellen lyhyemmin.

3. 1. PUOLESTA JA VASTAAN

Konkistadorien Etelä-Amerikkaan saapumisen myötä jouduttiin Pyreneitten niemimaalla ensimmäistä kertaa radikaalisti kontaktiin toisen rodun, uskonnon ja kulttuurin kanssa. Keitä olivat nämä ihmiset? Millainen oli heidän sielunsa? Minkälaista oli heidän elämänsä? Näiden kysymysten voidaan myös katsoa jakaneen Espanjan. Sen korskea militaarinen sydän sanoi: 'Valloita ja hallitse!' – kun toinen – hurskas uskonnollinen puoli muistutti taustalla vain sielun valistamisen tärkeydestä.⁴⁴ Kaikki tämä näkyi myös historiankirjoituksessa, jonka varhaiset edustajat on tapana jakaa karkeasti kahteen toisiaan vastaan kilpailevaan koulukuntaan: propagandanistiseen ja myötämieliseen.

Propagandanistisen koulukunnan juuret saivat alkunsa Perun varakuninkaan Francisco de Tolodon poliittisista pyrkimyksistä kuvata inkavaltio julmaksi tyranniaksi, jonka ikeestä espanjalaiset olivat juhlallisesti vapauttaneet Andien muut kansat. Hänen päätehtäväkseen muodostuikin inkahallitsijoiden osoittaminen väkivaltaisiksi yksinvaltiaiksi ja mielipuolisiksi vallananastajiksi, joilla ei tosiasiaassa ollut oikeutta hallita maata laillisten keinojen nojalla.⁴⁵

⁴⁴ Fuentes, C. 1992, s. 89.

⁴⁵ Karsten 1946, s. 43.

Toisaalta intiaanikulttuurien arvostelu on nähtävä myös vastakeinona osoittaa perättömiksi kaikkien intiaanien puolestapuhujien kirjoitukset, jotka monesti syyttivät valloittajia julmuuksista ja ihmisyyttä vastaan tehdyistä rikoksista. Vastapoolina Toledon politiikalle vaikutti luonnollisesti myötämielinen koulukunta, jonka edustajat sympatisoivat ja joskus jopa yli-ihannoivat alkuperäisväestön luomaa kulttuuria. Yleisesti ottaen myötämielisiä historiankirjoituksia voidaan pitää luotettavampina, sillä niiden edustajat hallitsivat usein alkuperäisväestön kielen tai olivat itse intiaaniverta ja täten läheisissä kosketuksissa kansansa hovipiireihin sekä virallisiin perinteen säilyttäjiin. Suurimmaksi ongelmaksi myötämieliselle koulukunnalle muodostui kuitenkin teostensa julkisuuteen saattaminen. Inkvisition ja siirtomaaviranomaisten tiukasta sensuurista johtuen käsikirjoituksia ei useinkaan painettu. Joitakin säilytetään edelleenkin painamattomina Madridin kokoelmassa *Collección de Documentos Inéditos del Archivo de Indias*.⁴⁶

3. 1. 1. GARCILASO DE LA VEGA – MESTITSIN TESTAMENTTI

Garcilaso de la Vegaa voidaan pitää yhtenä merkittävimpana inkakulttuurin historioitsijana. Ei oikeastaan sen takia, että hänen teoksensa olisivat lähteenä kaikkein luotettavimpia – vaan pikemminkin siksi – että hän vanhoista espanjalaisista kronikoitsijoista lienee tunnetuin ja eniten vaikuttanut käsityksemme inkavaltion sivistyksestä. Garcilaso syntyi vuonna 1539 espanjalaisen aatelismiehen ja inkaprinsessan suhteen hedelmänä, ja oli näin ollen niiden lukuisten avioliittojen tulos, joita espanjalaiset konkistadorit solmivat valloitetussa maassa.⁴⁷ Vegan aluksi varakas ja onnellinen lapsuus päättyi lopulta isän toiseen avioliittoon ja myöhemmin kuolemaan. Tällöin hän vuonna 1560 päätti rutiköyhänä matkustaa Espanjaan, eikä enää koskaan tämän jälkeen palannut kotiseudulleen.⁴⁸ Espanjassa Garcilaso ajautui ensin sotilasuralle yleten aina kapteeniksi asti, mutta vetäytyttyään vanhoilla päivillään yksityiselämään, hän päätti lopulta kirjoittaa synnyinmaansa historian.⁴⁹ Vega asettui asumaan Córdobaan ja vuonna 1609 ilmestyi vihdoin ensimmäinen osa hänen kirjoittamastaan historiateoksesta 'Comentarios reales

⁴⁶ Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 313.

⁴⁷ Karsten 1946, s. 33.

⁴⁸ Innes 1973, s. 317; Karsten 1946, s. 34-35.

⁴⁹ Karsten 1946, s. 35.

que tratan del origen de los incas'. Toinen osa julkaistiin postuumisti 1617. Garcilaso de la Vega kuoli Córdobassa vuonna 1616.⁵⁰

Vegan historiankirjoitus perustuu pääosin hänen omiin muistoihinsa lapsuuden ja nuoruuden ajalta – mutta sisältää myös paljon sellaista tietoa – joka on peräisin siitä mittavasta kirjeenvaihdosta, jota käytiin hänen ja hänen vanhassa kotimaassaan asuvien ystävien ja sukulaisten välillä. Garcilaso kohtaan voidaan kuitenkin osoittaa varsin tiukkaa lähdekritiikkiä, sillä häneltä monasti puuttui tarkkuutta, tunnollisuutta ja historiallista rehellisyyttä.⁵¹ Osittainen luottamuspula lienee toisaalta ymmärrettävää, sillä kirjoittaja laati kronikan vanhoilla päivillään, neljäkymmentä vuotta sen jälkeen, kun hän oli lähtenyt synnyinmaastaan Eurooppaan.⁵² Hänen oma muistinsa pettää, eivätkä hänen kertojiensa tiedotkaan ole aina olleet kaikkein luotettavimpia. Tämän lisäksi hänen tarinoitaan värittää selkeä myötämielisen koulukunnan tendenssi – eli taipumus kieltää kaikki sellainen – mikä antaisi inkakulttuurille barbarian leiman. Voidaan jopa sanoa, että hänen päätehtävänsä oli saattaa inkojen sivistys mahdollisimman korkealle. Garcilason inkat olivat kuin valistusruhtinaita, jotka hallitsivat maailmanhistoriassa ainutlaatuista ideaalivaltiota. Inkavaltion yhteiskunnalliset olosuhteet eivät kuitenkaan olleet aina niin ihanteelliset, mitä hän antoi kirjoituksissaan ymmärtää. Mikä siis olennaisinta, Garcilaso de la Vegan historiankirjoitusta voidaan käyttää hyödyksi vain kontrolloimalla ja täydentämällä sitä niillä monilla muilla inkakulttuuria käsittelevillä teoksilla, jotka meidän aikanamme ovat käytettävissä.⁵³

3. 1. 2. PEDRO DE CIEZA DE LEÓN – KIERTELEVÄ SOTILASREPORTTERI

Toisena tärkeänä espanjalaisena historioitsijana, joka kuvaa valloitusajan Perua, voidaan pitää Pedro de Cieza de Leónia. Hän syntyi vuonna 1520 Llerenassa, arabialaishenkisessä kaupungissa Etelä-Espanjassa. Kerrotaan, että matkustaessaan 14-vuotiaana kauppiasisänsä kanssa, hän näki viimeisen inkakuninkaan, Atahualpan kuuluisaa

⁵⁰ Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 314; Urton 1999, s. 30.

⁵¹ Karsten 1946, s. 36.

⁵² Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 314.

⁵³ Hiltunen, J., Kronikka tulkittiin satuiluksi 2001, s. 53; Karsten 1946, s. 35-36.

lunnasaarretta purettavan laivasta Sevillassa.⁵⁴ Vuotta myöhemmin hän matkusti jo Etelä-Amerikkaan, jossa vähitellen aloitti kunniakkaan ja mittavan sotilasuransa ottaen osaa kaikkiin tärkeimpiin sisällissotiin. Vuonna 1541 Cieza de León alkoi kirjoittaa omaa päiväkirjaa, mihin hän pyrki merkkamaan muistiin kaiken intiaaneista näkemänsä tai kuulemansa. Seitsemän vuotta myöhemmin hänet nimettiin Limassa intiaanien viralliseksi historioitsijaksi. Laajoilla retkillään Cieza de León oppikin verraten hyvin tuntemaan uuden mantereeseen ja asettui vuonna 1550 asumaan hetkeksi Cuscoonkin, josta käsin hän teki matkoja moniin muihin maakuntiin.⁵⁵ Palatessaan tämän jälkeen takaisin Espanjaan vuonna 1551, hänen suunnaton käsikirjoituksensa sisälsi yhteensä lähes 8000 arkkia. Uudessa ja viimeisessä kotikaupungissaan Sevillassa hän viimeisteli kronikkansa, josta vuonna 1553 ehdittiin julkaista vain ensimmäinen osa: 'Parte primera Crónica del Perú'. Vuotta myöhemmin Pedro Cieza de León kuoli. Kronikan toinen osa: 'Parte segunda Crónica del Perú' julkaistiin lopulta vasta vuonna 1871 ja jäljelle jääneet osat espanjalaisten välisestä sisällissodista sitäkin myöhemmin.⁵⁶

Ciezan kronikasta olennaisia ovat sen ensimmäinen osa, joka on pääosaltaan maantieteellinen ja toinen osa, joka käsittelee inkojen historiaa. Hän kertoo yksityiskohtaisesti ja tarkasti inkahallitsijoiden alkuperästä, valloituksista, politiikasta, hallituksesta, taiteesta, arkkitehtuurista ja espanjalaissodista. Ciezia voidaan pitää myös ensimmäisenä eurooppalaisena kirjoittajana, joka kuvasi Andien alueen eläimiä sekä kasvillisuutta.⁵⁷ Cieza de Leónin tiedetään harrastaneen itse jo jonkinlaista lähdekritiikkiä, sillä hän pyrki merkitsemään muistiin vain sellaiset intiaaneilta saamansa tiedot, jotka hänestä tuntuivat todella luotettavilta. Hän oli huolellinen tarkkailija, joka haastatteli perusteellisesti monia aikalaisiaan.⁵⁸ Ciezan teoksen historiallista arvoa kuitenkin vähentää hieman se, että hän matkusteli verraten nopeasti, eikä siitä syystä voinut kaikkialla suorittaa kovin perusteellisia tutkimuksia. Tämän lisäksi hän ei itse puhunut inkojen äidinkieltä ketšuaa, vaan hän oli pakotettu käyttämään tulkkia intiaanien kanssa keskustellessaan. Lopuksi voidaan vielä mainita Pedro de Cieza de Leónin ajautuneen

⁵⁴ Innes 1973, s. 316; Jäätyään espanjalaisten valloittajien vangiksi inkakuningas Atahualpa tarjoutui vuonna 1533 täyttämään pinta-alaltaan 32,5m² suuruisen huoneen kahden metrin korkeudelta jalometalleilla, jos hänet vapautettaisiin (Innes 1973, s. 284).

⁵⁵ Innes 1973, s. 316; Karsten 1946, s. 36-37.

⁵⁶ Urton 1999, s. 28; http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Cieza_de_Leon, luettu 15.3.2008.

⁵⁷ Karsten 1946, s. 37; http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Cieza_de_Leon, luettu 15.3.2008.

⁵⁸ Karsten 1946, s. 37; Urton 1999, s. 28.

tarinoissaan hieman samanlaiseen tendenssiin kuin Garcilaso de la Vegakin. Oppiessaan tuntemaan inkakulttuuria yhä paremmin, hänen myötätuntonsa valloitettua kansaa kohtaa jatkuvasti kasvoi.⁵⁹

3. 1. 3. PEDRO SARMIENTO DE GAMBOA – KAPTEENIN POLIITTINEN TEHTÄVÄ

Pedro Sarmiento de Gamboa syntyi pienessä Pontevedran kylässä, Galiciassa, Luoteis-Espanjassa vuonna 1532. Hän liittyi heti 18-vuotiaana keisari Kaarle V:n armeijaan ja aloitti kirjavan seikkailijaelämänsä. Vuonna 1555 Pedro seilasi ensimmäisen kerran valtameren yli ja asettui lopulta Peruun, missä hän lopulta eli yli kaksikymmentä vuotta. Laajat tutkimusmatkat veivät Gamboan kauas maapallon ääriin ja taitavana navigoijana hän löysi mm. Salomonsaaret vuonna 1568. Seuraavana vuonna Sarmientolle annettiin Perun varakuninkaan Francisco de Toledon toimesta tehtäväksi kirjoittaa virallinen kokonaisesitys inkojen tavoista, päivittäisestä elämästä ja poliittisesta organisaatiosta. Lopputuloksena oli poliittista tarkoituksella palveleva historiateos: 'Historia de los Incas', joka lähetettiin vuonna 1572 Espanjan kuninkaalle Filip II:lle. Elämänsä loppuaikana Pedro Sarmiento de Gamboa jatkoi värikkästä kosmopoliitin uraansa perustaen uudelle mantereelle siirtokuntia ja taistellen mm. englantilaista merikaapparia Francis Drakea vastaan. Hän ehti toimia myös maansa rauhanvälittäjänä keskustellen Englannin Elisabet I:n kanssa ja joutuipa vielä ranskalaisten hugenottienkin vangiksi. Pedro kohtasi lopulta tiensä pään vuonna 1592 – laivalla, kuinkas muuten – toimiessaan espanjalaisen saattueen amiraalina lähellä Lissabonin rannikkoa.⁶⁰

Pedro Sarmiento de Gamboa oli tutkimusmatkailija ja merenkulkija, joka kuului Perun varakuninkaan Francisco de Toledon henkilökohtaisiin avustajiin. Toledon suuri poliittinen missio oli kumota intiaanien puolestapuhujien kirjoitukset, jotka olivatkin jo ehtineet herättää Espanjan kannalta kiusallista huomiota Euroopan muissa maissa. Tukahduttaakseen lisääntyvän paheksunnan Francisco tilasi suojatiltaan Gamboalta vastakirjoituksen. Teosta voidaan näin ollen hyvällä syyllä pitää kaikkein selkeimpänä

⁵⁹ Karsten 1946, s. 37.

⁶⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Sarmiento_de_Gamboa, luettu 15.3.2008;
[http://famousamericans.net/pedrodesarmientogamboa/](http://famousamericans.net/pedrodesarmientogambo/), luettu 15.3.2008;
<http://www.atlantisbolivia.org/sarmientodegamboa.htm>, luettu 15.3.2008.

propagandanistisen koulukunnan historiankirjoituksena.⁶¹ Itse kirjoitustyön Gamboa suoritti Cuscossa asuen ja työn korkea-arvoinen sponsori takasi hänelle suoran ja virallisen pääsyn kaikkiin haluamiinsa lähteisiin. Sarmiento myös kierteli paljon Perua ja haastatteli useita paikallisia intiaaniylimystön edustajia, jotka olivat itse olleet todistamassa espanjalaisten valloitusta. Vahvistaakseen valmiin työn objektiivisuutta ja autenttisuutta, Pedro alisti lopullisen käsikirjoituksen näyttävästi yli neljäkymmenen valitun intiaanin tarkastusryhmälle. Vaikka intiaanit pakotettiin lukemaan teksti ja varmistamaan sen todenperäisyys, teoksen voidaan katsoa kärsivän virheellisyyksistä ja puutteellisuuksista, joita espanjaa huonosti taitanut kontrolliryhmä ei kyennyt paikkaamaan. Huolimatta poliittisista tarkoituseristään – yksittäisenä henkilönä – Pedro Sarmiento de Gamboa oli kuitenkin kiistatta eräänlainen yleisnero ja kirjallinen lahjakkuus, joka aikoinaan joutui astrologisista tutkimuksistaan ja tiedekäsityksistään inkvisitionkin hampaisiin.⁶²

3. 1. 4. BERNABÉ COBO – JESUIITAN KRONIKKA

Bernabé Cobo syntyi pienessä Etelä-Espanjassa sijaitsevassa Loperan kaupungissa vuonna 1580. 15-vuotiaana hän matkusti Sevillaan ja sieltä neljä vuotta myöhemmin Amerikan mantereelle. Rukoillessaan tuolloin Sevillan mahtavassa katedraalissa – hän tuskin aavisti – että hänen tekstejään tultaisiin joskus säilyttämään samaisen kirkon kirjastossa vuosisatoja.⁶³ Saavuttuaan Peruun Bernabé asettui ensin Limaan, jossa hän astui jesuiittaveljeskunnan palvelukseen. Vuosina 1609 ja 1610 Cobo saapui lopulta inkojen pääkaupunkiin Cuscoon, jossa hän tutki huolellisesti monia monumentteja ja haastatteli lukuisia inkan jälkeläisiä. Seuraavina vuosina Bernabé matkusteli laajasti ympäriinsä tehden järjestönsä lähetystyötä sekä Keski- että Etelä-Amerikassa. Hän toimi mm. latinankielen opettajana sekä koulunjohtajana kirjoittaen työnsä lomassa koko ajan muistiin monista kokemuksistaan.⁶⁴ Vuonna 1641 Cobo palasi takaisin Limaan, jossa hän päätti pitkän ja kattavan kirjoitustyönsä. Vihdoin vuonna 1653 hän sai valmiiksi laajan

⁶¹ Karsten 1946, s. 43; Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 313.

⁶² Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 313; http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Sarmiento_de_Gamboa, luettu 15.3.2008; <http://www.utexas.edu/utpress/books/sarhis.html>, luettu 15.3.2008.

⁶³ Cobo 1990, s. 7 – introduction by Roland Hamilton.

⁶⁴ Cobo 1990, s. 11 – introduction by Roland Hamilton; Karsten 1946, s. 40-41; Urton 1999, s. 31.

kolmiosaisen historianteoksensa 'Historia del Nuevo Mundon'. Bernabé Cobo kuoli Limassa vuonna 1657.⁶⁵

Bernabé Cobo ei varsinaisesti voida laskea kuuluvaksi perinteisiin konkistadoreihin, sillä hän eli jo ns. toisen kronikoitsijasukupolven aikana. Tällöin 1600-luvulla vähitellen luovuttiin intiaanikulttuurien arvoa ja moraalia koskevasta kiistelystä. Koska taustalla siirtomaavalta oli jo vakiintunut, historiankirjoituksenkin rooli propagandan välineenä väheni jatkuvasti.⁶⁶ Tämä puolestaan mahdollisti paremmin uusille tutkimuksille puolueettomamman näkökannan. Cobon kronikkaa onkin kiitetty eritoten sen objektiivisuudesta sekä laajasta lähdepohjasta, joka ulottui henkilökohtaisesti Cuscossa suoritetuista tutkimuksista aina hallituksen asiakirjoihin ja edellisellä vuosisadalla eläneiden seikkailijoiden historiankirjoituksiin. Tosin hän ei koskaan itse nähnyt inkojen pääkaupunkia varsinaisella valloituskaudella ja esim. myöhemmin tässäkin tutkimuksessa esille tuleva loistelas auringontemppeleli oli jo hänen aikakaudellaan dominikaaniluostari. Tämän lisäksi voidaan myös kritisoida Bernabén olleen varsin voimakkaasti vakuuttunut kristinuskon yliveraisuudesta, eikä hän ottanut useinkaan tutkimuksiinsa sellaista mahdollisuutta, että inkojen kulttuuri olisi mitenkään muuttunut ilman eurooppalaisen kulttuurin vaikutusta. Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin sanoa, että sen mitä Cobo intiaaneista kirjoitti, hän teki systemaattisen selkeästi ja hyvällä arvostelukyvyyllä.⁶⁷

3. 1. 5. HERNÁN CORTÉS – KIRJEITÄ KEISARILLE

Hernán Cortés oli se mies, joka on jäänyt historiankulkuumme peruuttamattomasti ehkäpä kaikkein kuuluisimpana konkistadorina kautta aikain. Hän oli vastuussa koko asteekkien valtakunnan kukistumisesta ja juuri hänen katsotaan kirjoituksillaan myötävaikuttaneen suuresti siihen julkiseen kuvaan, mikä jälkipolville on espanjalaisista valloittajista jäänyt. Minkälainen oli tämä mies? Hernán syntyi sotilasperheeseen Medellínin pikkukaupungissa Kastiliassa vuonna 1485. Cortésin vanhemmat olivat järjestäneet hänelle mahdollisuuden kouluttautua lakimiehen kunnialliseen ammattiin, mutta laiska Hernán jätti koulunsa kesken ja halusi mieluummin koittaa onneaan Espanjan siirtokunnissa Amerikassa. Tänne

⁶⁵ Cobo 1990, s. 15 – introduction by Roland Hamilton; Karsten 1946, s. 41.

⁶⁶ Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 314.

⁶⁷ Cobo 1990, s. 8-9 – foreword by John Howland Rowe; Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 314.

hän saapuikin 18-vuotiaana vuonna 1503. Nuorta miehenalkua kuvattiin levottomaksi, ylimieliseksi ja vallattomaksi, mutta myös määrätietoiseksi pyrkyriksi, joka nopeasti haistoi uralla etenemisen mahdollisuudet. Uudella mantereella Cortés toimi aluksi notaarina, mutta päästyään sukulaisuussuhteidensa avulla osalliseksi Kuuban valtaukseseen, hän kunnostautui nopeasti tehokkaana ja häikäilemättömänä kruunun virkamiehenä, jonka vastuualueena oli valtion varainhankinta. Tämän jälkeen hänet ylennettiin saaren kuvernöörin sihteeriksi sekä Santiago de Cuban pormestariksi saaden kelpo maaomaisuuden palvelijoiheen. Menestys ei kuitenkaan riittänyt, vaan Cortésin kunnianhimo janosi lisää. Vastoin kuvernöörin kieltoa, hän kokosi oman retkikuntansa ja aloitti maailmanhistoriaan jäävän valloitusretkensä vuonna 1519. Tulevaisuus oli nyt sinetöity, eikä paluuta entiseen ei enää ollut. Asteekkien kuningaskunnan vajottua neljä vuotta myöhemmin polvilleen, itse keisari Kaarle V nimitti Hernán Cortésin koko Meksikon siirtokunnan kuvernööriksi. Nyt jo mittavasta varallisuudestaan huolimatta, Hernán jatkoi sinnikkäästi tutkimus- ja sotaretkiään mm. Hondurasiin, Kolumbiaan ja Kaliforniaan. Hän taisteli kapinallisia maanmiehiä vastaan, aloitti afrikkalaisten orjien tuonnin valtameren yli ja käytännössä ulotti Espanjan vaikutusvallan kaikkialle Väli-Amerikkaan. Ohittaessaan kuitenkin usein itsepäisesti kaikki viralliset komentotiet, Cortés oli saanut ison joukon vehkeileviä vastustajia, jotka juonittelivat kaikkensa estääkseen hänen vaikutusvaltansa kasvun. Lopulta kruunukaan ei enää rahoittanut Cortésin matkoja, vaan tämä ajautui ahneuksissaan velkakierteeseen. Kohtalo puuttui viimein peliin ja ollessaan Espanjassa Cortés sairastui punatautiin ja kuoli sen seurauksena keuhkopussitulehdukseen vuonna 1547. Hän oli tuolloin 62-vuotias – katkeroitunut ja pettynyt mies – joka jätti jälkeensä useita aviottomia jälkeläisiä.⁶⁸

Hernán Cortésin uskotaan kirjoittaneen Keisari Kaarle V:lle kaiken kaikkiaan viisi kirjettä. Ne olivat sisällöltään sekoitus sotaraportteja, selontekoa valloituksista ja nöyristeleviä poliittisia puolustuspuheita. Tämän tutkielman kannalta olennaisia dokumentteja ovat toinen ja kolmas kirje, jotka käsittelevät varsinaista valloitusta asteekkien kukistumiseen asti. Ne julkaistiin Espanjan Sevillassa vuosina 1522 ja 1523, kummassakin tapauksessa

⁶⁸ Cortés 1986, s. xlv, xlix-lii – translator's introduction by Anthony Pagden; Innes 1973, s. 38, 308; <http://coloquio.com/famosos/cortes.htm>, luettu 20.2.2008; http://en.wikipedia.org/wiki/Hernan_Cortes, luettu 20.2.2008; <http://www.aztec-history.com/hernan-cortez-biography.html>, luettu 20.2.2008.

noin kaksi vuotta sen jälkeen kun ne oli kirjoitettu.⁶⁹ Neljäs kirje julkaistiin puolestaan Toledossa vuonna 1525 ja se sisältää välittömästi espanjalaisvalloituksesta seuraavia tapahtumia.⁷⁰ Ensimmäistä Cortésin kirjoittamaa kirjettä ei ole koskaan löydetty. On olemassa vain siihen viittaava notariaattikopio Vera Cruzin siirtokunnan neuvoston kirjoittamana. Tämä puolestaan löytyi yhdessä viidennen kirjeen kanssa Wienin keisarillisesta kirjastosta vuonna 1777.⁷¹ Hernán Cortésin kirjoitustapa on usein varovaisen aneleva ja mieliteleviä adjektiiveja vilisevä. Siinä voidaan sanoa selkeästi näkyneen aikakauden tilanteen poliittinen luonne. Tämä on tavallaan ymmärrettävää, sillä nopean kommunikaation mahdottomuus sekä luonteen ahneus ajoivat hänet usein tilanteisiin, joissa oli pakko toimia ilman virallista lupaa. Kirjeissä pyrittiinkin jälkikäteen osoittamaan oikeutetuksi ne toimenpiteet, joihin oli jo ehditty ryhtyä ilman kruunun laillista suostumusta. Kaikesta huolimatta Hernán Cortésin muistiinpanot keisarille tulevat aina olemaan olennainen osa uuden mantereiden valloituksesta kertovaa historiantarinaa. Ne muodostavat sellaisen tärkeän päiväkirjan, joka on kirjoitettu tapahtumien aikana ja suoraan niiden kiihkeimmässä polttopisteessä.⁷²

3. 1. 6. BERNAL DÍAZ DEL CASTILLO – SILMINNÄKIJÄN KLASSIKKOTEOS

Bernal Díaz del Castillo syntyi vaatimattomaan perheeseen pienessä Medina del Campon kaupungissa Keski-Espanjassa 1490-luvulla. Hän syntyi sellaiseen ilmapiiriin ja maailmaan, jonka oli täyttänyt luja usko uuden mantereiden huimista mahdollisuuksista. Kolumbus oli juuri ylittänyt ensimmäisen kerran Atlantin ja Portugali sekä Espanja tulivat jakamaan maat ja tulevat mannat Tordesillasin sopimuksella. Suhteellisen varattomana Bernal Díaz ei juurikaan kouluja käynyt, vaan tarttui heti konkistadorille tyypilliseen oljenkorpeen. Hän purjehti nuorena miehenalkuna valtameren yli ja rantautui monien muiden onnenonkijoiden kera Karibialle vuonna 1514. Täällä Kuubassa Díaz laittoi nimensä paperiin ja pestautui sotilaaksi Jukatanin niemimaalle tarkoitettuun retkikuntaan. Tätä retkikuntaa johti muuan Hernán Cortés. Loppu onkin historiaa. Bernal Díaz del Castillo otti osaa kaikkiin niihin legendaarisiin taisteluihin, jotka lopulta kulminoituivat Tenochtitlánin

⁶⁹ Cortés 1986, s. lviii – translator's introduction by Anthony Pagden; Fuentes, P. 1993, s. 49; Innes 1973, s. 314.

⁷⁰ Innes 1973, s. 314.

⁷¹ Cortés 1986, s. liii-liv, lix – translator's introduction by Anthony Pagden; Innes 1973, s. 314.

⁷² Innes 1973, s. 314.

valtaukseen ja koko asteekkivaltakunnan kukistumiseen. Hän itse listasi erilliset sotatapahtumat, joita laski olevan yhteensä 119 kpl. Palkinnoksi uhrauksistaan Díaz nimitettiin kuvernööriksi Guatemalaan. Täällä vanhoilla päivillään – lähes viisikymmentä vuotta myöhemmin tapahtumien kulusta – hän aloitti päiväkirjojensa ja muistiinpanojensa puhtaaksi kirjoittamisen. Vaikka Bernal eli lähes 90-vuotiaaksi, hän ei valitettavasti silti koskaan nähnyt teostaan julkaistavan. Vuonna 1632 käsikirjoitus löytyi Madridin kirjaston uumenista ja se näki vihdoinkin virallisen päivänvalon. Myöhemmin paljastui, että valitettavasti versiota oli julkaisijan toimesta muutettu. Lopulta vasta vuosien 1904-1905 vaihteessa löytyi täysin alkuperäinen käsikirjoitus, joka oli onneksi säilynyt Guatemalassa.⁷³

Bernal Díaz del Castilloa voidaan kiistatta pitää tärkeimpänä silminnäkijänä ja historiankirjoittajana, joka itse henkilökohtaisesti taisteli Hernán Cortésin joukoissa espanjalaisvalloituksen pyörteissä ympäri Meksikoa. Hän keskusteli jatkuvasti muiden konkistadorien kanssa keräten ja listaten koko ajan informaatiota myös kollegojensa kokemuksista. Häntä voidaan myös pitää ensimmäisenä historiankirjoittajana, joka tarkastelee espanjalaisten ja intiaanien välisiä kohtaamisia psykologisessa valossa, yrittäen näin selittää ja arvioida ihmisten järkevää käyttäytymistä. Hän myös piirtää päälliköstään Cortésista varsin uskottavan henkilökuvan. Vielä tänäkin päivänä Bernal Díaz del Castillon alkuperäinen käsikirjoitus: 'Historia verdadera de la conquista de la Nueva España' eli 'Totuudenmukainen Uuden Espanjan valloituksen historia' on yksi merkittävin lähde tarkasteltaessa espanjalaisten sotilaskampanjaa uudella mantereella. Ilman sitä tiedot valloituksesta olisivat selkeästi puutteelliset. Vaikka teos joskus sortuukin konkistadoreja ihannoivaan ja ylistävään mentaliteettiin, se on kuitenkin useimmiten kirjoitettu tavallisen rivisotilaan näkökulmasta ilman poliittisia taka-ajatuksia. Kirjoitusten yksityiskohdat ovat vertaansa vailla ja niiden tausta niin seikkailuhenkinen, että teos tulee aina säilymään klassikkona.⁷⁴

⁷³ Innes 1973, s. 315; http://en.wikipedia.org/wiki/Bernal_Diaz_del_Castillo, luettu 27.2.2008; <http://www.bookrags.com/biography/bernal-diaz-del-castillo/>, luettu 27.2.2008.

⁷⁴ Innes 1973, s. 316; Setälä, Suvanto & Viikari 1983, s. 312; http://en.wikipedia.org/wiki/Bernal_Diaz_del_Castillo, luettu 27.2.2008.

3. 1. 7. BERNARDINO DE SAHAGÚN – ENSIMMÄINEN ENSYKLOPEDIISTI

Bernardino näki päivänvalon vuonna 1499 de Ribeiran perheessä, mutta vaihtoi myöhemmin sukunimekseen synnyinkaupunkinsa Sahagúnin. Hän opiskeli nuorena miehenalkuna sekä latinaa ja teologiaa että historiaa ja filosofiaa yhdessä Euroopan kuuluisimmassa ja vanhimmassa opinahjossa – Espanjan renessanssin keskuksessa – Salamancan yliopistossa. Täällä ollessaan Bernardino teki koko loppuelämälleen suuntaa antavan päätöksensä ja vannoi katolisen fransiskaaniavalansa. Tämän innoittamana hän vuonna 1529 päätti liittyä munkkiretkikuntaan, jonka tehtäväksi tuli missio uudella mantereella. Kohtalo oli samalla sinetöity, eikä Bernardino enää koskaan palannut takaisin Espanjaan. Hänen kunniakas lähetyssaarnaajan työnsä kesti lopulta yli viisikymmentä vuotta ja suurimman osan tästä mittavasta ajasta hän toimi Tlatelolcossa – México-Tenochtitlánin pohjoisessa kaupunginosassa sijainneen – Santa Cruzin kollegion arvostettuna opettajana. Opetuksensa ohella Bernardino aloitti pitkäjänteisen luomistyönsä, jonka seurauksena vuosien 1540-1585 välillä syntyi laaja 12-osainen, noin 1800 piirrosta sisältävä, asteekkien elämää kuvaava tietosanakirja. Teos tunnetaan nykyään nimellä 'Florentine Codex' tai 'Historia general de las cosas de Nueva España'. Koska aihepiiriltään vieraiden kulttuurien kuvaaminen koettiin aikakaudella kiusalliseksi, tämä mahtipontinen ja asteekkien kaikille elämänalueille ulottuva historiasarja kuvineen, julkaistiin ensimmäisen kerran täydellisenä vasta vuonna 1979. Sitä ennen siitä ilmestyi ainoastaan osittain uudelleenkirjoitettuja sekä sensuroituja versioita.⁷⁵

Bernardino de Sahagúnia on usein kutsuttu modernin kansatieteen isäksi, koska hänen etnografisiin metodeihinsa sisältyi paljon kenttätöitä ja havaintojen perusteella kerättyä informaatiota, etenkin juuri intiaanien näkökulmasta kerrottuna. Hänen teoksensa alkuperäinen lähdemateriaali koostuikin monista asteekkien edustajien kanssa käydyistä keskusteluista ja haastatteluista. Bernardino käytti työssään apuna omia asteekkioppilaitaan, joille hän oli opettanut sekä espanjan että latinan kielen. Sahagún oli itse puolestaan opetellut aikaisemmin asteekkien nahuatl-kielen, joka toimikin

⁷⁵ <http://codiciflorentino.tripod.com/english.htm>, luettu 27.2.2008;
http://en.wikipedia.org/wiki/Bernardino_de_Sahagun, luettu 27.2.2008;
http://en.wikipedia.org/wiki/Florentine_Codex, luettu 27.2.2008;
<http://www.famousamericans.net/bernardinodesahagun/>, luettu 27.2.2008.

informaation ja tietomateriaalin keruukielenä. Saatuaan mielestään kaiken tarvittavan pohjatiedon, Bernardino ja hänen oppilaansa alkoivat lopulta kääntää käsikirjoituksen tekstiä espanjankieliseksi ja jäsentää kokonaisuutta ensyklopedian malliseksi. Vaikka Sahagún oli kiinnostunut ja innostunut asteekkien kulttuurista intiaanien omalla äidinkielellään, hän oli kuitenkin luonteeltaan tyypillinen katolisen kirkon kasvatti ja piti viime kädessä määrätietoisesti kiinni uskonnollisesta vakaumuksestaan. Hänen kerrotaan jopa pitäneen intiaaneja varsin yleisesti yksinkertaisina ja laiskoina – sellaisina alempiarvoisina yksilöinä – jotka eivät joko halunneet tai kyenneet ottamaan vastaan kristinuskon sanomaa. Kaikesta huolimatta, vaikka Bernardino ei itse nähnytkaan valloituksen aikaista kaupunkia, vaan teki historiankirjoituksensa muiden kertomusten perusteella, hänen työtään voidaan pitää ainutlaatuisena suorituksena. Elettyään aikakaudelle poikkeuksellisen pitkän elämän, Bernardino de Sahagún kuoli lopulta vuonna 1590. Hänet on haudattu Méxiicoon – siihen tarunomaiseen kaupunkiin – jolle hän lähes koko elämänsä omisti.⁷⁶

3. 2. MUUT KONKISTADORIT

Tässä tutkielmassa kuvataan inkojen pääkaupunkia Cuscoa lisäksi kuuden muun konkistadorin silmin. José de Acosta oli yksi niistä nuorista papeista, joka lähetettiin Etelä-Amerikkaan kun jesuiittajärjestö aloitti lähetystyönsä vuonna 1568. Hän oleskeli Perussa kuusitoista vuotta ja oppi pitkällä matkoillaan tuntemaan maan ja sen alkuperäisväestön suhteellisen hyvin.⁷⁷ Miguel de Estete oli yksi koko inkavalloituksen johdossa toimineen Francisco Pizarron tutkimus- ja valloitusjoukon jäsenistä. Hän toimi myöhemmin uudella mantereella kaupunkisuunnittelijana ja kirjoitti monista matkoistaan omat muistelmansa, mitä ilmeisimmin vuosien 1535-1540 välillä.⁷⁸ Pedro Pizarro oli puolestaan Franciscon Pizarron serkku ja toimi eräänlaisena hovipoikana tämän monilla sotilasretkillä. Myös hän osallistui kaikkiin tärkeimpiin tapahtumiin Cuscon valloituksessa ja piti vuodesta

⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Bernardino_de_Sahagun, luettu 27.2.2008;
http://en.wikipedia.org/wiki/Florentine_Codex, luettu 27.2.2008;
<http://www.famousamericans.net/bernardinodesahagun/>, luettu 27.2.2008;
<http://www.nyupress.org/sisterstories/feathered.fir/florentine.codex.html>, luettu 27.2.2008.

⁷⁷ Karsten 1946, s. 40.

⁷⁸ Sabine MacCormack, 'The Incas and Rome', Cultural Readings: Colonization & Print in the Americas, Penn Library / Exhibitions [<http://www.library.upenn.edu/exhibits/rbm/kislak/index/maccormack.html>], luettu 20.2.2008; <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/510/>, luettu 20.2.2008.

1532 lähtien koko ajan kirjaa asioiden kulusta.⁷⁹ Felipe Guamán Poma de Ayala oli ylhäissyntyinen intiaani, jonka yli 1000-sivuinen kuvallinen käsikirjoitus satoine piirroksineen löytyi sattumalta vasta vuonna 1908 Kööpenhaminan kirjaston varastokokoelmista. Hänen Espanjan kuninkaalle tarkoitettu raportti oli kiinnittää huomiota vanhan inkavaltakunnan siirtomaahallinnossa esiintyneisiin lukuisiin väärinkäytöksiin sekä espanjalaisten virkamiesten ja pappien epäinhimillisiin menettelytapoihin.⁸⁰ Pedro Sancho de la Hozin roolina oli toimia Francisco Pizarron retkikunnan sotilaskirjurina, jonka virallisia tekstejä usein väritti tarkoituksenhakuisuus ja kotiinpäin vetäminen.⁸¹ Mainittakoon lopuksi vielä Diego de Trujillo -niminen konkistadori, joka soti Pizarron joukoissa useissa merkittävässä taisteluissa inkoja vastaan. Myös hän antoi oman panoksensa uuden mantereen tapahtumien ylös kirjaamiseen ja saneli kronikkansa vuonna 1571.⁸²

Asteekkien pääkaupunkia, Tenochtitlánia koskevia tapahtumia ovat tässä työssä kuvanneet neljä muuta, jo aiemmin nimeltä mainittua konkistadoria. Francisco de Aguilaria voidaan pitää varsin kaksijakoisena persoonana, sillä hän osallistui nuorempana ensin menestyksekkäästi Cortésin valloitusotiin ja hänen vastuullaan oli mm. vangitun asteekkikuninkaan Montezuma II:n vartiointi. Aguilar sai palkkioksi militaariurastaan reilun maaomaisuuden ja vaurastuikin nopeasti, mutta vuonna 1529 – ollessaan 50-vuotias – hän yhtäkkiä luopui kaikesta ja kääntyi dominikaanimunkiksi. Hän eli hiljaisuudessa aina 92-vuotiaaksi asti ja ennen kuolemaansa saneli munkkikollegoilleen oman panoksensa uuden mantereen historiassa.⁸³ Myös Diego Durán oli dominikaanimunkki, joka saapui Meksikoon perheensä mukana jo hänen ollessaan pikkupoika. Hänen sanotaan eläneen jatkuvasti kahden maailman välissä. Toisaalta hän kunnioitti ja arvosti monia asteekkien elintapoja, mutta oli samalla vakaumuksellisen vakuuttunut katolisen kristinuskon oikeaoppisuudesta. Duránin suuri etu oli kuitenkin se, että hän oppi asteekkien nahuatl-kielen. Tämän lisäksi hänen empaattinen luonteenpiirteensä auttoi häntä usein luomaan sellaista luottamusta alkuperäisväestön keskuuteen, johon muut eurooppalaiset eivät aina kyenneet. Duránin historiateos julkaistiin seitsemän vuotta ennen hänen kuolemaansa

⁷⁹ Karsten 1946, s. 38.

⁸⁰ Karsten 1946, s. 45; Reenpää & Sulamit 1992, s. 140; Urton 1999, s. 31.

⁸¹ Reenpää & Sulamit 1992, s. 133.

⁸² http://www.biografiasyvidas.com/biografia/t/trujillo_diego.htm, luettu 20.2.2008.

⁸³ Fuentes, P. 1993, s. 134.

vuonna 1581.⁸⁴ Andrés de Tapia oli tyylipuhdas konkistadori, joka seilasi 24-vuotiaana Hernán Cortésin miehistön mukana Pyreneitten niemimaalta nykyiseen Meksikoon. Siellä hänestä tuli nopeasti tämän luottokapteeni, joka otti osaa kaikkiin merkittäviin sotilasretkiin. Hän katosi lopulta valloitusajan melskeissä salaperäisesti, mutta jätti sitä ennen jälkeensä oman, tyyliään elinvoimaisen kronikkansa.⁸⁵ Viimeisenä – muttei vähäisimpänä – voidaan mainita erään nimettömäksi jääneen espanjalaisotilaan kronikka, joka antaa varsin elävän kuvan atsteekkien metropolista. Kuka kirjailija sitten lienee ollutkin, hänen on täytynyt olla mukana myös Cortésin retkikunnassa, sillä kirjoitustapa vastaa selkeätä silminnäköraporttia.⁸⁶

3. 3. ULKOMAALAISEN NÄKÖKULMA

Kun tutkimuksen kohteeksi valitaan useamman kulttuurin synteesi viidensadan vuoden takaa, tarkoituksenmukaisten alkuperäislähteiden löytyminen muodostuu väistämättä ongelmaksi. Ehkäpä juuri tämän takia mielenkiintoisimman vaihtoehdon tarjoaa aikakauden monien seikkailijoiden, valloittajien, tutkimusmatkailijoiden ja muiden kosmopoliittien kirjeet, matkapäiväkirjat sekä kronikat, joita on kokonaan tai osittain nykypäivään säilynyt. Tällainen lähestymistapa nostaa kuitenkin esiin muutamia vaikeuksia, jotka liittyvät kiinteästi mainittujen lähteiden luonteeseen ja joihin on syytä tässä vielä puuttua.

Olenneisinta lähdekritiikin kannalta lienee se seikka, että sokea luottaminen matkamiesten kertomuksiin tuottaa helposti uskottavuusongelman. On jopa varsin inhimillistä ja ymmärrettävää, että itse kunkin joutuessa tekemisiin jonkin ennen kokemattoman tapahtuman – tässä tapauksessa useimmiten vieraan kulttuurin saavutusten kanssa – uudet asiat saavat äkkiä joko ylistävän tai alentavan sävyn. Tästä on puolestaan sangen lyhyt matka liioitteluun, joka itse asiassa on jo valehtelemisen osa. Se mitä ihminen näkee jossakin kohteessa, ei koskaan kerro ainoastaan kohteesta, vaan myös ihmisestä itsestään eli kyseisen näkijän henkilökohtaisesta luonteenpiirteestä sekä hänen tehtäväkuvastaan ja työkentästään. Suhtautumisessaan kohteeseen ihminen suorittaakin alitajunnassaan lähes

⁸⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Diego_Duran, luettu 15.3.2008.

⁸⁵ Fuentes, P. 1993, s. 17-18.

⁸⁶ Fuentes, P. 1993, s. 165-166.

aina vertailua. Näin ollen arvottaessaan jotakin uutta, ihminen tulee helposti suorittaneeksi tahatonta rinnastusta. Lisäksi suhtautuminen kohteeseen vaihtelee aina ihmisen myötä. Esimerkiksi espanjalaisen valloitusrykmentin luutnantti kirjoittaa maansa kuninkaalle varmasti eri asioista kuin yksittäinen tutkimusmatkailijamunkki henkilökohtaiseen päiväkirjaansa. Seikkailijoiden tarinat ovatkin eräänlaisia paradokseja, jotka antavat kiehtovan ja mielenkiintoisen kuvan menneen maailman tapahtumista, mutta jotka eivät juurikaan tarjoa ratkaisua asioiden lopullisen luotettavuuden toteennäyttämiseksi. Ne mahdollistavat annetun tiedon kyseenalaistamisen, mutta tarvitsevat monesti rinnalleen lisäinformaatiota saavuttaakseen hyväksyttävän oikeaperäisyyden. Lisäksi kun muisteloista tai kuulopuheitten värittämistä aistihavainnoista tulee ensin kertomuksia, jotka sitten käännetään toiselle kielelle – ja jotka vielä tämänkin jälkeen saatetaan äidinkielistä – on terve kritiikki tarinan edetessä aiheellista ja suotavaa. Onhan selvää, että mitä pidemmän tien – tai mitä useamman henkilön kautta alkuperäinen tieto kulkee – sitä alttiimmaksi muutoksille se aina joutuu.

Viimeisenä haluan myös mainita sen keskeisen seikan, minkä voidaan katsoa olennaisesti liittyneen koko 1500-luvun liikkumisen maailmankuvaan. Asia koskee eroavaisuutta verrattaessa nykyajan matkailuun ja uuden löytämisen olemukseen. Koska tekninen vallankumous on jo 1900-luvulla mahdollistanut multinopean tiedonsiirron, ei matkailu enää nykyään – hienoista kulttuurielämyksistä ja monista eksoottisista tunteista huolimatta – voi tarjota kokonaisvaltaista uutta. Ajatus tästä perustuu siihen, että liikkuessamme nykyään maanosasta toiseen, tiedämme väkisinkin mikä meitä suurin piirtein odottaa. Tällaisen lähtökohdan mukaan sellaista mitä moderni ihminen ei kirjoista, tietokoneelta, elokuvista, televisiosta tai radiosta olisi koskaan aikaisemmin lukenut, tutkinut, nähnyt tai kuullut, on kovin vaikea enää löytää. Näin ollen voidaan kai korostaa, että nykyajan matkailusta puuttuu totaalisen uuden löytämisen merkitys. Toisin oli 500 vuotta sitten konkistadorien aikakaudella, jolloin valtaosa seikkailijoista todella joutui täysin ensi kertaa kosketuksiin sellaisten asioiden kanssa, joista he eivät olleet edes vähääkään tietoisia. Voidaan kai oikeastaan leikkisästi sanoa, että se mitä eurooppalaisittain tuli uuden löytämiseen Cuscossa ja Tenochtitlánissa, vastaa paljon enemmän Star Trek -tyylistä avaruusmatkailua – 'To boldly go where no one has gone before!' – kuin nykyajan

seuramatkailua. Tämä näkökulma on syytä pitää tämänkin työn edistyessä jatkuvasti povitaskussa. Seikkailumme voi siis vihdoinkin alkaa...

4. CUSCO – KULTAINEN PUUMA

*"Se on täynnä arvokkaita palatseja, emmekä näe missään köyhiä. Jokainen ylimystön edustaja on rakennuttanut oman talonsa, vaikkei vakituisesti siinä asuisikaan. Useimmat residenssit ovat kivistä, mutta myös monet tiilistä ja ne ovat täydellisessä järjestyksessä kapeiden katujen varsilla. Katujen, jotka kaikki ovat päällystetyt ja joiden keskelle on tehty kivinen ura."*⁸⁷

— PEDRO SANCHO DE LA HOZ

Inkojen tarunhohtoinen pääkaupunki sijaitsi Andien vuoriston hedelmällisessä laaksossa yli kolme kilometriä meren pinnan yläpuolella. Cuscon oletetaan tarkoittaneen ketšuan kielellä napaa tai universumin keskipistettä ja se toimikin kiistatta koko valtakunnan keskuksena.⁸⁸ Vaikka ensimmäiset asukkaat asettuivat alueelle jo 1100-luvulla, kaupungin todellisena rakentajana voidaan pitää inkojen yhdeksättä hallitsijaa Pachacutia. 1400-luvun puoliväliin tultaessa hänen johdollaan työskenteli yli 30 000 intiaania ja kaupunki sai sen loistonsa, jonka espanjalaiset konkistadorit saapuessaan 15. marraskuuta vuonna 1533 lopulta tuhosivat.⁸⁹ Cuscon väkiluku ympäröivine esikylineen oli lähes 200 000, josta ydinkeskustan kuninkaallisen hovin, ylhäisöperheiden, virkamiesten ja papiston osuus oli noin 15 000 - 20 000 henkeä. Loppu valtaväestö koostui monista eri käsityöläisistä ja tavallisista kansalaisista, joilla ei ollut mahdollisuutta nousta aatelissäätyn.⁹⁰

Inkojen pääkaupunki jakaantui kahteen suurempaan kokonaisuuteen ja kahteentoista kortteliin tai kaupunginosaan. Kaupungin uudempi pohjoisosa oli nimeltään Hanan-Cusco (Ylä-Cusco) ja siellä sijaitsivat mm. Sacsahuamanin mahtava linnoitus sekä Yachahuasi eli inkojen yliopisto. Vastaavasti kaupungin vanhempaa eteläosaa kutsuttiin Hurin-Cuscoksi (Ala-Cusco) ja sen merkitys korostui pyhydessä, sillä sinne oli sijoitettu useimmat

⁸⁷ Salmoral 1990, s. 96.

⁸⁸ Marett 1969, s. 27; Spence 1994, s. 256.

⁸⁹ Hemming 1970, s. 115; Salmoral 1990, s. 94.

⁹⁰ Dozer 1962, s. 62; Hiltunen, J., Ancient Kings of Peru 1999, s. 129; Pärssinen, Andien ihminen 2004, s. 91-92.

jumalallisen hallitsijan palatsirakennukset ja vauraudessaan loistelas Coricanchan temppelikokonaisuus.

Cuscon pohjakaavan voidaan katsoa muistuttaneen myös shakkilautaa, jossa kaksi suurta aukiota Haucaypata ja Cusipata muodostivat sen keskuksen.⁹¹ Sisään- ja ulospääsy kaupunkiin oli ratkaistu ilmansuuntien mukaan neljällä eri tiellä: Antisuyu (pohjoisesta), Cuntisuyu (etelästä), Collasuyu (idästä) ja Chinchaysuyu (länneestä).⁹² Koko inkojen valtakunta eli Tawantinsuyu oli jaettu edellä mainittuihin neljään osaan.⁹³ Korkealta vuoristosta virtasi myös kaksi jokea, jotka useiden lähteiden ohella olivat jokapäiväiselle elämälle elintärkeitä. Pohjoisesta valuvat Tullu- ja Sapi-joki yhdistyivät etelässä kolmanteen, Huatanay-jokeen ja muodostivat näin kaupungin ympärille vesikolmion.⁹⁴ Sotilasreportteri Pedro de Cieza de León kertoo: "*Toisinaan inkat kylpivät vesissä vaimojensa kanssa. Useita kertoja espanjalaiset löysivät pieniä kultaisia ornamentteja tai pinnejä, joita he olivat kylpiessään unohtaneet tai tiputtaneet.*"⁹⁵ Inkat vertasivat pääkaupunkiaan myös pyhään eläimeen – puumaan – jota he palvoivat vallan ja herruuden symbolina.⁹⁶ Sacsahuamanin linnoitus oli eläimen pää ja Huatanay-joki sen häntä.

Inkojen massiivinen kiviarkkitehtuuri ei sisältänyt ornamentteja eikä holvikaaritekniikkaa.⁹⁷ Kivien koko vaihteli rakennuksen koon ja merkityksen mukaan. Massiivisimmat järkäleet olivat yli kuuden metrin mittaisia ja taitava saumaustyö niiden välillä oli ainutlaatuista. Kevyempiin rakennelmiin käytettiin myös sideaineita, kuten bitumipitoista muurauslaastia.⁹⁸ Ylhäissyntyinen intiaani Felipe Guamán Poma de Ayala ihmettelee: "*Inkat saivat kivenkin tottelemaan. He ottivat sen ja muovasivat sitä mielensä mukaan. He rakensivat siitä muureja, patoja ja alttareita. Mestarillisimmat inkarakennukset olivat kivistä.*"⁹⁹ Rakennustavasta riippuen kiviarkkitehtuuri voidaan jakaa kahteen eri

⁹¹ Salmoral 1990, s. 96.

⁹² Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 77.

⁹³ Pärssinen, Tawantinsuyu 1992, s. 236; Urton 1999, s. 7.

⁹⁴ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 86-87.

⁹⁵ Cieza de León 1959, s. 203.

⁹⁶ Karsten 1946, s. 75; Rostworowski de Diez Canseco 1999, s. 49.

⁹⁷ Dozer 1962, s. 62; Hemming 1970, s. 123.

⁹⁸ Hyams & Ordish 1990, s. 57.

⁹⁹ Baumann 1966, s. 78.

tyylisuuntaan: monikulmatekniikkaan ja symmetriseen tyyliin. Monikulmatekniikka koostui isoista järkäleistä, jotka eivät olleet toisiinsa nähden identtisiä. Tarkka kivien yhteenliittäminen sai saumat näyttämään villin mutkikkaalta ja palapelimaiselta. Tekniikkaa käytettiin vain terasseissa, pengertasanteissa ja muureissa – eli rakennelmissa – joissa piti korostaa vahvuutta. Symmetrinen tyyli puolestaan koostui suorakulmion muotoisista kivistä, jotka pinottiin päällekkäin siten, että jokainen ylempi kerros oli alemmaa hieman pienempi. Materiaaleina käytettiin pääasiassa kolmenlaista kiveä: Jukataniin harmaata kalkkikiveä, vihertävää dioriittia sekä punamustaa andesiittia.¹⁰⁰ Jesuiitta Bernabé Cobo kertoo: "*Rakennusten suurenmoisin piirre ovat niiden seinät. Nämä ovatkin niin erinomaisia, että kenenkään joka ei ole näitä nähnyt, on vaikea olla arvostamatta niiden loistokkuutta.*"¹⁰¹

4. 1. SACSABUAMAN – LINNOITUS PILVISSÄ

Inkavaltakunnan huomattavimpiin saavutuksiin kuului Cuscon pohjoispuolen jyrkille kukkuloille kohonnut mahtipontinen linnoitusjärjestelmä. Sacsahuaman merkitsi täplikästä haukkaa ja sen asema korkealla rinteessä dominoi koko kaupunkikuvaa.¹⁰² Luotettavimpien tietojen mukaan linnoituksen rakentamisen aloitti Pachacuti 1400-luvun alussa ja työtä jatkoivat hänen seuraajansa Topa Yupanqui sekä Huayna Capac. Kerrotaan, että Topa Yupanqui antoi määräyksen, jonka mukaan eri maakunnista oli lähetettävä 20 000 työläistä Cuscon linnoitusta rakentamaan. Kaikki eivät samanaikaisesti suorittaneet varsinaista rakennustyötä, vaan neljätuhatta lähetettiin kaukaisiin kivilouhimoihin, missä heidän oli hakettava rakennukseen tarvittavat lukuisat kivilohkareet. Lisäksi tuhannet työläiset laahasivat kivet cabuya-kasvin kuiduista tehdyillä reidenpaksuisilla köysillä – peninkulmamääriä – kurjia teitä myöten rakennuspaikalle. Tuhansia taas lähetettiin metsiin hakkaamaan niitä tukkeja ja parruja, joita itse muurien pystyttämiseksi tarvittiin.¹⁰³

Sacsahuamania voidaan hyvällä syyllä pitää inka-arkkitehtuurin suurimpana taidonnäytteenä. Tämä harmaa ja sateessa kiiltävä, jättiläismäisistä, tiukasti toisiinsa

¹⁰⁰ Hemming 1970, s. 121-122.

¹⁰¹ Hemming 1970, s. 121.

¹⁰² Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 221.

¹⁰³ Karsten 1946, s. 84-85 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen; Scarre 1999, s. 221.

liitetyistä kivilohkareista rakennettu kolminkertainen muuritus sai varmasti aikaan unohtumattoman näyn.¹⁰⁴ Cieza de León kuvaa rakennuksen kestävyttä: "*Tämän he tekivät niin hyvin, että perustukset tulevat säilymään maailmanloppuun asti.*"¹⁰⁵ Mestitsihistorioitsija Garcilaso de la Vega puolestaan hämmästelee: "*Kivet ovat niin hyvin toisiinsa saumautetut, ettei niiden väliin voi edes veistä työntää. Miten voimme selittää sen, että ilman minkään koneellisen instrumentin apua nämä intiaanit kykenivät halkaisemaan, veistämään, nostamaan ja kantamaan näitä vuorten kappaleita. Tätä arvoitusta ei voi selvittää etsimättä apua magiasta, varsinkin kun muistaa näiden ihmisten läheisen tuttavuuden pahoilaisten kanssa.*"¹⁰⁶ Monen tonnin painoiset kivenjätkäleet oli asetettu kolmeksi yli kaksisataa metriä pitkiksi samansuuntaisiksi, mutta harjoiltaan epätasaisiksi vallituksiksi siten, että puolustajat voivat helposti peräytyä yhdeltä toiselle.¹⁰⁷ Tämä puolestaan tapahtui jokaisessa muurissa sijainneen portin avulla. Ensimmäinen oli nimeltään Tiu-Puncu (hiekkaportti), toinen Acahuana-Puncu (portin suunnitelleen arkkitehdin nimen mukaan) ja kolmas Viracocha-Puncu (Viracocha-jumalan, inkojen pelastajan ja suojelijan nimen mukaan). Viimeinen portti oli kaikkein tärkein, koska se johdatti kulkijan sisälle itse linnoitukseen.¹⁰⁸ Siksak-mallisten muurien koko pieneni linnoitusta kohti tultaessa siten, että uloin muuri oli 6.5 metriä, keskimäinen muuri 5 metriä ja sisin muuri 3 metriä korkea.¹⁰⁹ Cieza de León vertaa rakennelman mahtavuutta: "*Missään Espanjassa en ole nähnyt vastaavaa muuria ja kivitekniikan käyttöä, paitsi Calahorran tornissa, Córdoban sillassa ja Toledon sairaalassa.*"¹¹⁰

Linnoituksen sisällä huomio kiinnittyi kolmeen torniin, joista keskimäinen ja tärkein, Mayac Marca (pyörötorni) toimi itsenäisenä palatsina. Se muodostui useista erillisistä huoneistoista ja tarpeen vaatiessa hallitsija kykeni pitämään siellä hoviaan.¹¹¹ Useimmat seinät oli paneloitu kullalla ja hopealla, joihin sitten oli koristeltu eläin- ja kasviaiheisia reliefejä.¹¹² Kaksi muuta tornia olivat muodoiltaan neliskulmaisia ja korkeampia. Niiden

¹⁰⁴ Innes 1973, s. 266-267.

¹⁰⁵ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 222.

¹⁰⁶ Garcilaso de la Vega 1974, s. 284, 286-287.

¹⁰⁷ Karsten 1946, s. 83-84.

¹⁰⁸ Garcilaso de la Vega 1974, s. 287.

¹⁰⁹ Benson, Coe & Snow 1986, s. 206.

¹¹⁰ Cieza de León 1959, s. 145-146.

¹¹¹ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 222.

¹¹² Garcilaso de la Vega 1974, s. 287.

ensisijainen tarkoitus oli militaarinen ja ne toimivat Cuscon vakituisena kasarmina. Linnoituksen sisälle oli sijoitettu myös useita varastohuoneita kaikista käytännöntarpeista aina kuninkaalliseen aarrekammioon asti. Huoneissa säilytettiin monia aseita, kuten jousia, nuolia, taistelukirveitä, nuijia, keihäitä sekä vuorattuja ja tikattuja haarniskatakkeja. Aarrekammio piti puolestaan sisällään mittaamattoman arvokkaita kulta- ja hopeaesineitä, harvinaisia tekstiilejä ja muita kruununkalleuksia.¹¹³ Niin ikään hallitsijan etuoikeuksia oli oma kuninkaallinen kylpylä, johon saatiin vettä salaisesta akveduktista.¹¹⁴ Arkeologisten kaivausten perusteella voidaan lisäksi sanoa, että linnoituksen sisällä on todennäköisesti sijainnut myös oma auringontemppeli.¹¹⁵ Monet esplanadit ja kapeammat puistokadut halkoivat Sacsahuamanin katutasoa, mutta myös sen alapuolella oli useiden käytävien labyrintti, jonka sokkelot yhdistivät linnoituksen tornit. Garcilaso kertoo lapsuudestaan: *"Kun olin pikkupoika, menin usein ikätovereitteni kanssa linnoitukselle. Mutta me emme uskaltaneet mennä pidemmälle kuin auringonvalokaan, sillä niin me eksymistä pelkäsimme."*¹¹⁶

Sacsahuamanin merkitys oli siis moninainen. Sitä voidaan pitää omana pienenä kaupunkina tarjoten asukkailleen lähes kaikkea, mikä teki pitkänkin piirityksen kestämisen mahdolliseksi.¹¹⁷ Kaiken kaikkiaan muurien sisäpuolelle onkin arvioitu mahtuneen yli 10 000 pakolaista.¹¹⁸ Militaarisen mahdollisuuden lisäksi linnoitus toimi kuninkaallisena palatsikokonaisuutena, jonne hovi kerääntyi omien tarpeidensa mukaan sekä uskonnollisena keskuksena, jossa auringontemppelillä oli keskeinen rooli.¹¹⁹

4. 2. CORICANCHA – MIELIHYVÄN PYHÄ TEMPPELI

Koko inkavaltakunnan kuuluisin temppeli sijaitsi myös pääkaupungissa Cuscossa. Tätä muurein suljettua rakennuskokonaisuutta kutsuttiin nimellä Coricancha ja se oli ehdottomasti kaupungin pyhin ja tarkimmin varjeltu salaisuus. Pizarron sotilaista Diego de Trujillo mahtailee: *"Astuessamme sisään heidän ylipappinsa karjui: 'Kuinka te uskallatte*

¹¹³ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 223; Scarre 1999, s. 221.

¹¹⁴ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 223; Salmoral 1990, s. 206.

¹¹⁵ Karsten 1946, s. 86.

¹¹⁶ Garcilaso de la Vega 1974, s. 288.

¹¹⁷ Karsten 1946, s.86.

¹¹⁸ Benson, Coe & Snow 1986, s. 201.

¹¹⁹ Brundage, Empire of the Inca 1963, s. 153.

käydä tänne! Sen, joka tänne tulee, täytyy paastota ensin vuoden, kulkea paljain jaloin ja tuoda kantamus mukanaan!´ Mutta me emme piitanneet hänestä, vaan astuimme sisään."¹²⁰ Täällä sijaitsivat auringon, kuun, tähtien, salaman ja sateenkaaren erilliset temppelit, pappien kokouspaikka sekä vauraudessaan loistokas kultainen puutarha. Sananmukaisesti ketšuan kielellä cori merkitsi kultaa ja cancha aitausta tai sisäpihaa, mutta myös nimitystä mielihyvän suljettu alue käytettiin.¹²¹ Bernabé Cobo vertaa: "*Se oli siinä suhteessa samanlainen kuin Rooman Pantheon, että aikanaan kaikkien Inkakuninkaan alaisuuteen alistettujen provinssien jumaluudet säilytettiin siellä.*"¹²² Tempppelin parissa työskennelleen henkilökunnan määrän on arveltu olevan yli 4000, joista noin 1500 koostui auringonneitsyiksi kutsutuista nunnista.¹²³

4. 2. 1. AURINGONTEMPPELI

Auringonkultti kuului viralliseen inkauskontoon, jossa hallitsijaa pidettiin auringon lapsena.¹²⁴ Tästä syystä juuri aurinkoa pidettiin suurimpana kunnioituksen ja palvonnan kohteena ja sille rakennettiin upeimmat pyhät rakennukset. Cuscon auringontempppelin ympärysmitta oli yli 365 m ja sen ainoa sisäänkäynti sijaitsi koillispuolisella aukiolla. Tämän alueen nimi oli Intipampa (auringonkenttä) ja sitä ympäröi luja kivimuuri.¹²⁵ Tempppelin sisällä kaikki neljä seinää oli peitetty ylhäältä alas asti kultalevyin, joista jokainen painoi 2 kg. Pääalttari oli suunnattu itään päin.¹²⁶ Tietävästi seinille oli myös maalattu kuvia muinaisista inkataruista.¹²⁷ Itse alttarin kuvauksesta on hieman ristiriitaista tietoa. Garcilaso kuvaa sitä seuraavalla tavalla: "*Pääalttarilla oli paksusta kultalevystä tehty Auringon hahmo, jonka kasvot olivat pyöreät ja niistä lähti ympäriinsä säteitä ja tulenliekkejä, kaikki yhtenä kappaleena. Hahmo oli niin suuri, että se täytti tempppelin koko etuosan seinästä seinään. Inkoilla ei ollut muita jumalia kuin tämä Auringon kuva temppelessään.*" Cieza de Leónin mukaan "...seinällä oli iso alttari ja kolme jumalankuvaa:

¹²⁰ Hemming 1970, s. 130.

¹²¹ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 76; Hemming 1970, s. 120; Karsten 1946, s. 208.

¹²² Cobo 1990, s. 49.

¹²³ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 82; Reenpää & Sulamit 1992, s. 125 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen.

¹²⁴ Karsten 1946, s. 204-205.

¹²⁵ Karsten 1946, s. 209 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen.

¹²⁶ Reenpää & Sulamit 1992, s. 122 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen; Roberts 1996, s. 73 – perustuu Pedro Sancho de la Hozin kertomukseen.

¹²⁷ Salmoral 1990, s. 104 – perustuu Pedro Sarmiento de Gamboan kertomukseen.

keskellä luojajumala Viracocha, sen oikealla puolella Aurinko ja vasemmalla puolella Kuu."¹²⁸ Temppeleihin oli asetettu myös kuolleitten inkakuninkaiden palsamoidut ruumiit eli muumiot, jotka ikäjärjestyksessä istuivat kultaisilla tuoleillaan kultaisten palkkien päällä erityisissä seinäkomeroissa tai -syvennyksissä.¹²⁹ Hallitsevalle inkalle oli pystytetty neljän taiteellisesti muovaillun kivipilarin kannattama valtaistuin, jolle hän tarvittaessa istuutui seuratessaan uskonnollisia juhlamenoja.¹³⁰

4. 2. 2. KUUN, TÄHTIEN, SALAMAN JA SATEENKAAREN TALOT SEKÄ PAPPIEN KOKOUSPAIKKA

Auringontemppelein jälkeen tuli neljän vallituksen luostari, jonka kolmelta sivulta oli pääsy viiteen suureen neliönmuotoiseen huoneeseen. Näiden välillä ei ollut yhteyttä ja nämä olivat katettu kuten pyramidit.¹³¹ Ensimmäinen taloista oli omistettu kuulle – auringon vaimolle ja sisarelle – jota pidettiin inkojen äitinä. Kuutemppele ja sen ovet oli peitetty hopealaatoilla ja sen sisällä oli kuvattuna hopeinen naisen hahmo. Hahmoa kutsuttiin nimellä Mamaquilla (kuuäiti) ja se piteli kummassakin kädessään kuolleiden kuningattarien muumioita.¹³²

Toinen talo oli omistettu aamutähti venukselle ja kaikille muille tähdille. Venusta pidettiin auringon hovipoikana ja tähtiä kuun lapsina.¹³³ Viimemainittua perusteltiin sillä, että tähdethän näkyivät yöllä eivätkä päivällä! Myös tähtien talo oli hopealla silattu, kuten sen ovikin. Ylhäällä katossa näkyi suuria ja pieniä tähtiä, aivan kuin oikeallakin taivaalla. Bernabé Cobo kertoo kuun ja tähtien talosta: "*Nyt neljäkymmentä vuotta on kulunut siitä, kun vierailin kaupungissa. Siihen aikaan temppelein monet muurit olivat vielä pystyssä ja*

¹²⁸ Garcilaso de la Vega 1974, s. 115; Karsten 1946, s. 209 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen; Tarinan mukaan espanjalaisvalloituksen jälkeen pääälttarin kultainen Aurinkolevy päättyi Mancio Serra de Leguicano -nimisen ritarin ja uhkapelaajan omistukseen. Aikakauden mentaliteettia korostakoon se seikka, että hän menetti kyseisen aarteen yhdellä ainoalla arvanheitolla! (Spence 1994, s. 262).

¹²⁹ Reenpää & Sulamit 1992, s. 123 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen; Silfverhuth & Ilmonen 2001, s. 54.

¹³⁰ Karsten 1946, s. 211 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen.

¹³¹ Innes 1973, s. 287 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen.

¹³² Reenpää & Sulamit 1992, s. 123 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen.

¹³³ Innes 1973, s. 288 – perustuu Garcilaso de la Vegan kertomukseen.

*erään ehjän seinän nurkassa, kivien välissä, oli vielä nähtävissä ohut kerros hopeaa. Näin sen itse useita kertoja.*¹³⁴

Kolmas rakennus oli omistettu ukkoselle, jyrynälle ja salamaniskulle. Niitä ei suoranaisesti palvottu jumalina, mutta kunnioitettiin auringon lapsina. Huone oli kokonaan kullattu, mutta ei sisältänyt mitään kuvia tai maalauksia, koska mainittuja palvonnan kohteita ei voinut kuvata luonnollisina.¹³⁵ Ukkosen merkitys johtui ennen kaikkea siitä, että se toimi sateen ja hedelmällisyyden vertauskuvana.¹³⁶ Kaikkia luonnonilmiöitä tarkkailtiin suuresti ja niiden uskottiin aina merkitsevän jotain. Cobo jatkaa: "*Nähdessään komeetan tai tähdenlennon, he huusivat hurjasti ja tekivät taikauskoisia uhrauksia uskoen näiden auttavan. Auringon- tai kuunpimennystä pidettiin pahana enteenä, joka ennusti epäonnea tai tuhoisaa katastrofia. Jos maa järisi, he kaatoivat sille vettä ja sanoivat, että maalla on jano.*"¹³⁷

Neljäs erillinen temppeli oli omistettu sateenkaarelle. Sateenkaari johtui auringosta ja siksi inkakuninkaat, jotka uskoivat juuri auringosta polveutuvansa, ottivat sen omaksi vaakunakseen. Huone oli kokonaan kullattu ja kultalevyille oli maalattu niin suuri sateenkaari, että se ulottui elävine väreineen seinästä toiseen.¹³⁸ Sateenkaareen liittyi myös omalaatuisia uskomuksia. Garcilaso kummasteleekin: "*Nähdessään sateenkaaren ilmassa, he välittömästi panivat käden suunsa eteen. He kertoivat pelkäävänsä, että jos he näyttäisivät sateenkaarelle hampaansa, ne muuttuisivat huonoiksi ja mätänisivät.*"¹³⁹

Viides ja samalla viimeinen huone oli omistettu ylipapille ja muille temppelin palvelukseen osallistuville papeille, joiden kaikkien tuli olla kuninkaallista verta. Papit eivät asuneet tässä huoneessa, vaan siellä suoritettiin suurin osa niistä kokouksista, jotka liittyivät Coricanchan temppelialueen ylläpitoon. Myös tämä huone oli kullattu ylhäältä alas asti.¹⁴⁰

¹³⁴ Cobo 1990, s. 49.

¹³⁵ Reenpää & Sulamit 1992, s. 124 – perustuu Garcilaso de la Vega kertomukseen.

¹³⁶ Karsten 1946, s. 207.

¹³⁷ Cobo 1990, s.175.

¹³⁸ Reenpää & Sulamit 1992, s. 124 – perustuu Garcilaso de la Vega kertomukseen.

¹³⁹ Garcilaso de la Vega 1974, s. 117.

¹⁴⁰ Reenpää & Sulamit 1992, s. 124-125 – perustuu Garcilaso de la Vega kertomukseen.

4. 2. 3. KULTAINEN PUUTARHA JA AURINGONNEITSYET

Auringontemppelin eteläpuolella sijaitsi ehkäpä Cuscon kuuluisin nähtävyys, jonne tosin tavallisella kansalaisella ei ollut mitään asiaa. Kultainen puutarha oli tarinoiden mukaan kirjaimellisesti rakennettu mainitusta jalometallista ja se laskeutui pengermittäin kohti Sapi-jokea. Tämän auringolle pyhitetyn alueen pituus oli yli 180 metriä ja leveys noin 90 metriä ja se sisälsi monia luonnollisen kokoisia eläimiä sekä ihmisiä, jotka kaikki olivat kullasta tehdyt. Keinotekoisien puutarhan kerrotaan hämmästyttäneen espanjalaisia suuresti.¹⁴¹ Sekä Cieza de León että Garcilaso haukkovat henkeään: "*Siellä oli kokonaisia maissipeltoja, missä tähdät riippuivat varsista, jotka olivat niin lujasti maahan kiinnitetyt, ettei edes kova tuuli saanut niitä irti. Siellä oli paimenia, joilla oli aseinaan sauvat ja lingot, laitumella käyviä laamalaumoja sekä laamaemoja poikasineen.*" "*Siellä voi nähdä kaikenlaisia kasveja, kukkia, puita ja eläimiä, sekä pieniä että suuria, sekä villejä että kesyjä. Siellä on matelevia olentoja kuten käärmeitä, liskoja ja etanoita niin kuin kaiken kokoisia perhosia ja lintujakin.*"¹⁴²

Auringonneitsyiden luostari ei kuulunut Coricanchan temppelikokonaisuuteen, sillä kaikkein pyhimpiin paikkoihin oli papittarilta pääsy kielletty.¹⁴³ Näiden nunnien kutsumanimi oli aclla (valitut naiset) ja heidän asuinrakennuksensa Acllahuasi sijaitsi lähempänä keskustaa ja Haucaypatan aukiota. Auringon vaimojen päätehtävänä oli kehrätä ja kutoa kaikki hallitsijan sekä valtion käyttöön tulevat vaatteet. Tämän lisäksi he saivat koulutusta tulevaa vaimon rooliansa varten. Näin ollen acllat palvelivat inkavaltakuntaa sekä loistokkaita tekstiilejä valmistamalla, että toimimalla myös itse kallisarvoisina lahjoina sotilaille ja yläluokan muille miesedustajille.¹⁴⁴ Heitä voitiin myös käyttää ihmisuhreina – mutta mikä olennaisinta – heitä ei tule sekoittaa yläluokan haareminaisiin.¹⁴⁵ Neitsyiden tuli olla kuninkaallista verta ja he elivät koko elämänsä suljetussa tilassa ja neitseinä. Heillä ei luostarioloaikanaan ollut mitään yhteyttä ulkomaailmaan eikä oikeutta puhua kenenkään kanssa. Heillä ei myöskään ollut mahdollisuutta nähdä ketään miestä tai muita naisia kuin

¹⁴¹ Hemming 1970, s. 130; Karsten 1946, s. 212.

¹⁴² Karsten 1946, s. 212-213 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen; Garcilaso de la Vega 1974, s. 120.

¹⁴³ Salmoral 1990, s. 155.

¹⁴⁴ Pärssinen, Tawantinsuyu 1992, s. 157-158; Silfverhuth & Ilmonen 2001, s. 57.

¹⁴⁵ Roberts 1996, s. 74; Silfverhuth & Ilmonen 2001, s. 54.

omassa keskuudessaan olevia.¹⁴⁶ Garcilaso ja sotilaskapteeni Sarmiento de Gamboa kertovat auringonneitsyiden pyhästä merkityksestä: "*Jos joku auringonneitsyt tuli johdetuksi harhaan niin että hän unohti siveyslupauksensa ja joutui kiinni, oli hänet haudattava elävältä ja hänen rikostoverinsa hirtettävä. Miehen vaimo, lapset, palvelijat ja kaikki lähisukulaiset oli surmattava ja jotta rangaistus olisi täydellinen, myös hänen laamansa oli tapettava, hänen peltonsa tuhottava, hänen talonsa revittävä ja koko paikka hajotettava niin, ettei siellä enää koskaan kasvaisi mitään.*" "*Jos yksikin mies salakuljetti neitsyen ulos tai jäi luostarissa kiinni itse teosta, tuli molemmat hirttää yhteenkötettyinä.*"¹⁴⁷ Auringonneitsyitä johtivat työssään erityiset vanhemmat abbedissat, joita kutsuttiin nimillä mamacuna. Nämä puolestaan olivat vastuussa Coricanchan pyhästä tulesta ja palvelivat lisäksi moninaisissa uskonnollisissa festivaaleissa. Abbedissat olivat erittäin pyhiä ja jopa pelkkä hipaisu heidän vaatteisiinsa saattoi koitua uhmaajalle kohtalokkaaksi.¹⁴⁸ Bernabé Cobo lisää: "*Auringon uskottiin olevan heidän kanssaan sukupuoliyhteydessä.*"¹⁴⁹

4. 3. YACHAHUASI – OPETUKSEN TALO

Suuri imperiumi tarvitsi hallintoonsa myös päteviä virkamiehiä ja näitä valmistui Cuscon yliopistosta eli opetuksen talosta, Yachahuasista. Inkojen perimätieto kertoo, että kuudes hallitsija Rocca perusti kollegion ja loi sen periaatteet oletettavasti 1300-luvun alkupuolella.¹⁵⁰ Rakennus oli massiivisuudessaan valtava. Sen kokonaispinta-ala oli 1,2 hehtaaria (12 000 m²) ja pelkästään Sapi-joen myötäinen julkisivu yli 150 metriä pitkä.¹⁵¹

Yleiseksi yhteiskunnalliseksi säännöksi nousi, että tavallisten ihmisten lapset eivät saaneet oppia niitä tieteitä, jotka vain ylhäissukuisten piti tuntea. Tämä siksi, koska alempien luokkien uskottiin voivan käydä ylimielisiksi ja siten kenties saattaa koko valtio vaaraan.¹⁵² Koulutetut nuoret miehet olivat joko hallitsijan sukulaisia tai valloitetujen alueiden

¹⁴⁶ Reenpää & Sulamit 1992, s. 125-126 – perustuu Garcilaso de la Vega kertomukseen.

¹⁴⁷ Innes 1973, s. 258; Sarmiento de Gamboa 1999, s. 151.

¹⁴⁸ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 149-150; Brundage, *Lords of Cuzco* 1963, s. 257; Sarmiento de Gamboa 1999, s. 216.

¹⁴⁹ Cobo 1990, s. 50.

¹⁵⁰ Garcilaso de la Vega 1974, s. 266.

¹⁵¹ Hyams & Ordish 1990, s. 160.

¹⁵² Karsten 1946, s. 126.

heimojen ylimystöön kuuluvia. Viimemainitut palasivat opetuksen jälkeen oman kansansa keskuuteen hoitamaan maakuntaansa.¹⁵³

Opetuksen pituudesta on esitetty erilaisia arvioita, joista yleisimmin esiin on noussut nelivuotinen kurssi. Tämän mukaan ensimmäisenä vuonna opetettiin ketšuan kieltä, toisena vuonna teologiaa, rituaaleja ja uskontoa yleensä. Kolmannen vuoden opiskelijat perehtyivät khipu-nuoran eli solmukirjoituksen salaisuuksiin ja viimeisenä vuonna lukujärjestykseen lisättiin vielä historia, matematiikka sekä astronomia.¹⁵⁴ Yksi koulun osastoista oli myös erikoistunut musiikin opettamiseen. Siellä miehiä opastettiin historialaulun esittämisessä ja nuorille tytöille annettiin esiintymiskoulutusta moniin hallintoseremonioihin.¹⁵⁵ Bernabé Cobo kertoo nuorakirjoituksesta: "*Nämä khiput toimivat eräänlaisina tili- tai muistikirjoina. Ne koostuivat monista eri värisistä naruista, ja jokaiseen nyöriin oli sidottu useita solmuja. Nämä puolestaan merkitsivät erilaisia lukuja ja numeroita.*"¹⁵⁶ Edellä mainittu lukujärjestys on mitä todennäköisemmin liian säännönmukainen tai eurooppalaiskeskeinen, sillä opetus ei liene ollut näin selkeän eksaktia.¹⁵⁷ Joka tapauksessa luentoja johtivat inkavaltakunnan viisaat filosofit, joita pidettiin tieteitten ja älyllisen elämän korkeimpina edustajina; valtakunnan aivoina. Heitä kutsuttiin sanoilla amauta (viisas, oppinut) tai haravec (runoilija). Siinä missä ensin mainittu oli erikoistunut teologiaan, jälkimmäinen vastasi kirjallisuudesta. Kirjallisuus on sinällään harhaanjohtava termi, sillä kaikki sen piirissä tapahtunut opetus oli rajoitettu muistettavissa olevaan tietoon.¹⁵⁸

4. 4. ELÄVÄ PÄÄKAUPUNKI

Saapuipa satunnainen matkailija Cuscoon sitten mistä ilmansuunnasta tai mitä tietä tahansa, hän joutui läpikäymään erityiset tarkastuspisteet. Nämä kaupungin välittömässä läheisyydessä sijainneet kontrollipaikat oli pystytetty valtion turvallisuuden takia ja niiden

¹⁵³ Kero 1986, s. 124.

¹⁵⁴ Hyams & Ordish 1990, s. 113.

¹⁵⁵ Ilmonen & Talvitie 2001, s. 264.

¹⁵⁶ Pärssinen, Tawantinsuyu 1992, s. 31-32.

¹⁵⁷ Pärssinen, Tawantinsuyu 1992, s. 161-162.

¹⁵⁸ Salmoral 1990, s. 153.

ensisijaisena tehtävänä oli estää salakuljetus sekä kaupunkiin että sieltä pois.¹⁵⁹ Selvitettyään porttien tiukat kuulustelut, matkailija jatkoi kulkuaan kohti lumihuippuisten Andien sylissä lepäävää rehevää laaksoa. Täällä silmien eteen aukeni aamuöinen kivimetropoli, joka pikkuhiljaa heräsi unestaan. Lukuisista tuliliesistä kohosi pieniä savupilviä, jotka nousivat kauniiden pergermätasanteiden, kuten Collcampatan (vilja-aittaterassin) ja Cantutmoyan (Cantut-kukkapuutarhan) yläpuolelle.¹⁶⁰ Harmaista esikaupunginosista kuului rytmikäs, vaimean maanjäristyksen lailla kaikuva pauke. Tämä johtui siitä, että perheen naiset leikkasivat takapihoillaan maissia. Heidän päivänsä alkoi puoli tuntia aikaisemmin kuin miesten.¹⁶¹ Taustalla vuorenrinteillä näkyi silmäkantamattomiin terassiviljelmiä, joita halkoivat lukuisat kastelukanavat. Samalla kuin varkain, sieraimiin leijaili guanon – rannikolta kerätyn linnunlannan – ja mädäntyneiden kalojen aromikas tuoksu. Molempia käytettiin runsain mitoin maan hedelmöittämisessä.¹⁶²

Lähestyessään keskustaa satunnainen matkailija tuli suurelle, satoja metrejä avaralle aukiolle, jossa monet kansalaiset istuivat kirjavilla matoillaan ja joiden päälle oli asetettu esille erilaisia tavaroita. Perinteisestä kaupankäynnistä ei kuitenkaan voinut puhua, sillä tarpeellisten hyödykkeiden saaminen perustui vaihtokauppaan.¹⁶³ Alue oli nimeltään Cusipata (ilon paikka) ja täällä kokoontui karkeloihinsa tavallinen rahvas. Täällä myös järjestettiin inkaimperiumin armeijan lukuisat paraatimarssit.¹⁶⁴ Hankittuaan uudet laamannahkasandaalit satunnainen matkailija jatkoi joen yli suoraan kaupungin pyhään sydämeen. Jälleen tuli eteen laaja tori. Tämä 60 metriä pitkä ja 45 metriä leveä aukio puolestaan tunnettiin nimellä Haucaypata (vapaa-ajan paikka) ja siellä tapahtui koko kaupungin merkittävimmät uskonnolliset festivaalit.¹⁶⁵ Tänne kannettiin vuosisataisten perinteiden mukaisesti Coricanchan temppelistä tärkeimpien jumalien kultaiset kuvat sekä niiden rinnalle manalle menneitten inkahallitsijoiden palsamoidut ruumiit. Satunnainen matkailija kuvittelikin mielessään sitä uhriveren pyhittämää juhlahumua, joka täytti

¹⁵⁹ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 142.

¹⁶⁰ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 14; Brundage, *Lords of Cuzco* 1963, s. 76, 195.

¹⁶¹ Salmoral 1990, s. 98.

¹⁶² Salmoral 1990, s. 104.

¹⁶³ Hyams & Ordish 1990, s. 159.

¹⁶⁴ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 140; Hyams & Ordish 1990, s. 160.

¹⁶⁵ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 140; Garcilaso de la Vega 1974, s. 267; Rostworowski de Diez Canseco 1999, s. 49-50.

reippaan väkijoukon kun pappi nopealla ranneliikkeellä viilsi laaman kurkun auki tai nuori lapsi lassolla kuristettiin.¹⁶⁶

Aukion laidoilla näkyivät inkahallitsijoiden eri aikoina rakennuttamat massiiviset kivipalatsit. Luoteessa sijaitsivat Pachacutin Condorcancha (kondorikotkan alue) ja Roccan Coracora (ruohokenttä). Tästä valtavasta yhteen kasvaneesta rakennuskompleksista, johon myös yliopisto Yachahuasi kuului, käytettiin nimeä Casana (ihailtava). Garcilaso kertoo: "*Näin neljä näistä saleista lapsuuteni aikana ja valtavin oli Casanassa, jonne mahtui neljä tuhatta ihmistä.*" Näitä vastapäätä, aukion toisella laidalla kaakossa seisoj jykevänä Huayna Capacin Amarucanचा (lohikäärmeen alue). Sotilaskirjurin Pedro Sancho de la Hozin mukaan rakennuksessa "*...oli porttikäytävä täynnä punaista, valkoista ja moniväristä marmoria.*" Konkistadori Miguel de Estete puolestaan kehuu: "*Siinä on kaksi upeata tornia ja upeasti koristellussa porttikäytävässä hopeapalasia ja muita jalometalleja.*"¹⁶⁷ Koillissivustalla puolestaan häämötti Yupanquin Hatuncanचा (suuri alue) ja itäkulmasta silmiin pilkistivät Topa Yupanquin Pucamarca (punainen sali) ja Roccan toinen residenssi Hatun Rumiyoс (mahtava kivi).¹⁶⁸ Huomio kiinnittyi palatsien sisäänkäyntien edustan outoihin eteishalleihin, jotka muodostivat eräänlaisia suojattuja patioita. Näistä Inkat käyttivät nimitystä Carpa Huasi (ulkokatos-huone) ja niihin oli rakennettu monia pieniä ovia kulkemisen helpottamiseksi.¹⁶⁹ Laahustaessaan pitkin aukiota satunnainen matkailija huomasi yli seitsemän metriä korkean, pyöreän olkikupolitornin, jonka huipulla törrötti pitkä seiväs. Rakennus oli nimeltään Suntur Huasi (aistikkuuden talo) ja se toimi ajoittain eräänlaisena kioskina aukion huvitilaisuuksissa.¹⁷⁰ Tornin kohdalta kaakkoon aukeni kapea, mutta tärkeä katu Inti Kihllu (aurionkatu). Sitä pidettiin Cuscon pyhimpänä, koska sitä pitkin pääsi suoraan Coricanchan, auringontemppelein.¹⁷¹

Ennen kuin satunnainen matkailija jatkoi kulkuansa kohti kapeampia kujia, hän katseli kuinka korkea-arvoisia sotilaita ja muuta ylimystöä kulki sisään kuninkaanpalatsiin. Jykevät kiviresidenssit sulkiivat sisälleen monia huoneosastoja, joiden funktiot vaihtelivat

¹⁶⁶ Karsten 1946, s. 242.

¹⁶⁷ Hemming 1970, s. 119.

¹⁶⁸ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 147-148; Brundage, *Lords of Cuzco* 1963, s. 74-75; Hemming 1970, s. 119-120; Hyams & Ordish 1990, s. 160; Karsten 1946, s. 78.

¹⁶⁹ Brundage, *Lords of Cuzco* 1963, s. 79.

¹⁷⁰ Hemming 1970, s. 75.

¹⁷¹ Hemming 1970, s. 78.

melkoisesti. Carpa Huasin jälkeen saavuttiin eräänlaiseen vartiokammioon, jota miehittivät inkasoturit. Heidän tehtävänään oli varmistaa se, ettei asiattomia vieraita tunkeutuisi palatsin uumeniin. Tämän jälkeen seurasi usein audienssihuone, jossa lähettiläät ja ylhäisön edustajat odottivat omaa vuoroaan päästäkseen korkeimman hovin juttusille. Kuninkaan monia miespuolisia jälkeläisiä asui seuraavissa huonekortteleissa ja he olivat syntyperältään etuoikeutettuja nauttimaan palatsin tarjoamista moninaisista mahdollisuuksista. Eräs tärkeimmistä huoneista oli kuninkaallisen neuvoston kokoontumishuone. Täällä inkakuningas vastaanotti useimmat vieraansa ja juuri täällä tehtiin valtion kannalta oleelliset hallinnolliset ja lakisäätteiset päätökset. Monesti palatsikokonaisuuteen kuului myös Churacona Huasi (varasto alue), Capac Marca Huasi (aarrekammio) ja Llahu Huasi (saalistalo).¹⁷² Satunnainen matkailija pysähtyikin hetkeksi ajattelemaan sitä tavarantaloutta ja rikkauden määrää, joita nämä kammiot pitivät sisällään. Varastoissa oli ruokatarvikkeita, kokapensaasilehtiä, villaa, viittoja ja muita vaatteita, sandaaleja, kilpiä, nahka-suojia, sotilaiden rintapanssareita, aseita, puupalkkeja talojen kattojen tekemiseen, veitsiä, työkaluja, jalokiviä, kultaesineitä, kruununkalleuksia ja taidokkaita sulkatöitä.¹⁷³ Francisco Pizarron serkku, Pedro Pizarro kummastelee ihmeissään: "*Cuscossa oli lukuisia varastotaloja. Siellä säilytettiin sateenkaarenvärisiä sulkia, joista jotkut näyttivät kullalta ja toiset loistivat kultavihreänä. Nämä olivat sellaisten lintujen höyheniä, jotka olivat tuskin kaskas-hyönteisiä isompia ja joita kutsuttiin kolibreiksi. Vain näiden pienten lintujen rinnassa kasvaa helmiäisenhohtoisia höyheniä, jotka ovat sormenkynnen kokoisia. Nämä sulat kiinnitetään taitavasti yhteen agave-kasvin rihmoihin yli vaaksan mittaisiksi voiksi. Näistä tehdään sitten sellaisia vaatteita, jotka lopulta sisältävät hämmästyttävän määrän loisteliaan värikkäitä höyheniä.*"¹⁷⁴ Llahu Huasi oli pelottava paikka. Siellä aisti varoittavan muistutuksen kuninkaan suuruudesta. Saalistaloon nimittäin talletettiin suurimpien vihollispäälliköiden ruumiit, jotka oli kuoleman jälkeen kuivattu ja täytetty.¹⁷⁵ Kaiken sokkelon uumenissa majaili itse inkahallitsija, jonka tarkoin varjellun yksityishuoneiston ympärille oli sijoitettu mittava nuorten naisten haaremi eli Kenko Huasi (tuulihallin talo). Muilla miespuolisilla henkilöillä ei tänne ollut asiaa. Täällä kuningas söi, nukkui ja vietti vapaa-aikaansa. Kristallinkirkas vesi lipui kalalammikoissa ja

¹⁷² Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 81-82.

¹⁷³ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 82; Hemming 1970, s. 132 – perustuu Pedro Pizarron ja Pedro Sancho de la Hozin kertomuksiin.

¹⁷⁴ Hemming 1970, s. 132.

¹⁷⁵ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 82.

pulppusi kivisistä suihkulähteistä tarjoten juomamahdollisuuden. Lintutarhoissa visersi lukemattomien lintujen sekakuoro. Vihreät papukaijat raakkuivat ja kyyhkysset kujertelivat. Hovin arboretumissa kiipeili pieniä apinoita ja yltäkyläisen tunnelman täydensivät siniset siclla-kasvit ja vaaleanpunaiset liljat. Verenpunaiset cantut-kukat roikkuivat kimpussa vihreän salviamaton ja sirovartisten keltaisten narsissien yllä.¹⁷⁶

Vasta pujahtaessaan sokkeloisille kujille, satunnainen matkailija alkoi aistia todellisen kosmopoliittisen tunnelman. Vastaan asteli vedenmyyjiä, kivenhakkaajia, polttopuiden kantajia ja muurareita. Titicaca-järveltä saapuneet tuoreet kalat ja lähiseuduilta kerätyt hedelmät olivat matkalla kohti ylempien kansankerrosten päivällispöytiä. Väkijoukon lomitse kiirehtivät lähettiläät ja satunnaiset sotilaat. Kultasepät, sulka-artisaanit, nahkurit ja monet muut käsityöläiset olivat kerääntyneet keskusteluun keramiikkakoulun edustalle. Jossain takapihalla saattoi haukahtaa koira, mutta muuten kaikkialla oli mystisen hiljaista. Se oli tapana, sillä vain muutama hillitty sana osoitti arvokkuutta. Koska rattaat ja muut ajoneuvot olivat inkoille tuntemattomat, katuja käyttivät vain jalankulkijat ja kuormaeläimet. Liikeneruuhkia ei silti voitu välttää kun itsepäisten laamojen karavaani tukki välillä tien. Ne toivat kultaveroa yhä kaukaisemmilta kultakentiltä ja törmäsivät kadunkulmassa eri provinseista kerättyyn kauniiseen tyttösaattueeseen, jota joukko virkamiehiä kuljetti kohti hallitsijan palatsia. Satunnainen matkailijakin valitsi salaa mielessään omat neitseelliset jalkavaimonsa – mutta ymmärsi pian – että vain kuninkaalla oli oikeus moiseen.¹⁷⁷ Nuori jesuiittapappi José de Acosta oli täysin ymmällään: "*On vaikeata selvittää, mistä Intian (Amerikan) erilaiset eläimet ovat lähtöisin. Niitä kun ei löydy meidän maailmastamme. Jos luoja loi heidät täällä, emme voi turvautua Nooan arkkiin. Eikä myöskään vaikuta siltä, että Jumala loi kuudessa päivässä valmiin ja täydellisen maailman, jos kerran jäi jäljelle uusia eläinlajeja ja suurimmalta osalta hyvin täydellisiä, ei yhtään sen kehnompia eläimiä kuin tähänkään asti tunnetut. Jos kaikki nämä eläimet säilytettiin Nooan arkissa, haluaisin kysyä, miksei näitä eläimiä jäänyt meille? Tämä kysymys on hämmentänyt mieltäni kauan. Kysynpähän vain, että kuka oikein toi Peruun laamat ja alpakat? Loiko Jumala mahdollisesti eläimet uudestaan?*"¹⁷⁸

¹⁷⁶ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 80-81.

¹⁷⁷ Baumann 1966, s. 53; Brundage, Empire of the Inca 1963, s. 141; Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 195; Karsten 1946, s. 78; Salmoral 1990, s. 100, 102.

¹⁷⁸ Reenpää & Sulamit 1992, s. 111-112.

Tavallisemmat naiset kantoivat selässään pienokaista ja päänsä päällä muita kantamuksia. Kukaan ei näyttänyt olevan jouten. Rammatkin keräsivät olkia ja puhdistautuivat samalla syöpäläisistään. Tosin yleisesti ottaen kaupunki oli varsin puhdas, mikä johtui viileästä ja kuivasta ilmastosta.¹⁷⁹ Garcilason mukaan "...missään ei ollut purevia moskiittoja."¹⁸⁰ Kivipäällysteiset kadut olivat hyvin kapeat ja ne kulkivat osittain massiivisten kivipalatsien välillä, joiden pituus saattoi olla sadasta kahteensataan metriin. Sapi- ja Tullu-joesta johdettu kristallinkirkas vesi lipui kourua pitkin keskellä katua ja tarjosi Cuscon sykkeeseen oman tärkeän sanitaationsa.¹⁸¹ Pedro Sancho de la Hoz kertoo: "*Kadut ovat kaikki päällystetyt ja jokaisen keskellä kulkee kivikouruinen vesikanava. Vain yksi mies voi ratsastaa varustuksineen kanavan molemmin puolin.*" Cieza de León puolestaan kehuu: "*Nykyään joenpenkoilla voi nähdä suuria roska- ja likajokia ja jokien on täynnä lantaa ja likaa. Inkojen aikana ei vielä näin ollut, vaan joki oli hyvin puhdas ja vesi valui yli kivien.*"¹⁸² Keskustan tärkein suihkulähde sijaitsi lähellä Pucamarca ja oli nimeltään Calis Pucyo (calis-ruukkujen lähde).¹⁸³ Geometrisesti säännöllisten kulkuväylien varsille rakennetut pienemmät talot olivat olki- tai kaislakattoisia ja saivat aikaan ruskean- ja kullankeltaisen yleisvaikutelman.¹⁸⁴ Tämä osaltaan lisäsi kujien ahdistavaa synkkyyttä, koska juuri roikkuvat katot lähes kokonaan peittivät iltapäivän auringonvalon. Ihmiset pujahtelivat ketterästi kapeista ja matalista oviaukoistaan sisään ja ulos. Varsinaisia ovia ei tavallisissa taloissa ollut, vaan aukot suljettiin ruoko- tai vitsapunoksilla.¹⁸⁵ Bernabé Cobo ihmettelee: "*He eivät käyttäneet lukkoja, avaimia tai minkäänlaista suojausta. Kaikki heidän ovensa olivat pieniä ja yksinkertaisia, ja monet niin kapeita ja matalia, että muistuttivat uuninluukkuja.*"¹⁸⁶ Jos Cuscon yleisvaikutelma ensisilmäyksellä näyttikin kivisen harmaalta, niin onneksi katuvilinänsä toi lisäväriä kaupunkilaisten monipuolinen pukeutuminen. Pedro Pizarro ihastelee: "*En pysty kuvaamaan sitä vaatteiden ja asusteiden määrää, mikä tässä kuningaskunnassa tehtiin ja käytettiin.*"¹⁸⁷ Pukeutumiskirjoon oli syynä sääntö, jonka mukaan jokaisen kansalaisen tuli käyttää oman kotiseutunsa vaatetusta, jotta hänen

¹⁷⁹ Salmoral 1990, s. 97, 103, 105.

¹⁸⁰ Salmoral 1990, s. 97.

¹⁸¹ Hemming 1970, s. 117.

¹⁸² Hemming 1970, s. 117.

¹⁸³ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 222.

¹⁸⁴ Hyams & Ordish 1990, s. 56-57.

¹⁸⁵ Hemming 1970, s. 121 – perustuu Bernabé Cobon kertomukseen.

¹⁸⁶ Hemming 1970, s. 121.

¹⁸⁷ Ilmonen & Talvitie 2001, s. 259.

syntyperänsä olisi helpommin tunnistettavissa. Provinseista olikin pääkaupungin palvelukseen kokoontunut lukuisia työläisiä, jotka olivat omien erityistaitojensa vuoksi sinne valitut.¹⁸⁸ Cieza de Leónin mukaan: "*Eri kansalaiset asettuvat asumaan sinne, minne kaupunginjohto heidät käskee.*"¹⁸⁹

Tavallisesti työt kaupungissa kestivät iltapäivän viiteen, jonka jälkeen oli vapaa-ajan vuoro. Muutama pyhiinvaeltaja vielä velloi hiljalleen kohti inkakuninkaiden kauhulla pelättyä voitontaloa, jossa tärkeimpien kukistettujen vihollisten pääkalloja säilytettiin.¹⁹⁰ Pedro Sarmiento de Gamboa kauhistelee: "*Heidän kuningaskuntansa oli suuri ainoastaan siksi, että muut valtakunnat ja lukemattomat ihmishenget oli uhrattu sen hyväksi. Inkoilla oli vihollistensa nahoista valmistettuja rumpuja ja Cuscossa oli kokonainen talo täynnä voitonmerkkeinä tuotuja pääkalloja. Moni valloitetun maan pelto oli märkä verestä, monen laguunin vesi oli värjäytynyt punaiseksi ja moni kukkula kohonnut surmattujen ruumiista.*"¹⁹¹ Vastään saattoi myös vaeltaa vartijoita, jotka kuljettivat maanpetoksesta tuomittuja vankeja kohti Sanka Huasin (pohjattoman kuilun talon) luolavankilaa, jonka permannon väitettiin olevan täynnä teräviä kiviä ja okaita. Täällä myös pidettiin vaarallisia villipetoja ja matelijoita, kuten puumia, jaguaareja, karhuja, kettuja, myrkkykäärmeitä, skorpioneja, rupikonnia ja muita epämiellyttäviä eläimiä.¹⁹² Satunnaisen matkailijan mielestä osa lainrikkojista saikin armeliaamman kohtalon, kun heidät jätettiin kaupungin eteläosassa sijaitsevalle teloituspaikalle. Alueen nimeksi vakiintui Arahua (hirsipuu) ja täällä vangit ripustettiin roikkumaan jaloistaan, kunnes kuolema sielun ovea kolkutti.¹⁹³ Illan tullen syttyivät lukuisat soihdut ja tunnelma vapautui. Luista valmistetut arpakuutiot kaivettiin esiin, katuteatteri imaisi massat mukaansa ja jostain saattoi kuulua tamburiinin sekä rumpujen hypnoottinen rytke. Pakastekuivattu peruna ja marsupaisti saivat äkkiä veden kielelle. Chicha-maissiolut ja kokapensaana lehdet maistuivat myös matkailijalle, kun hän lopulta näkinkenänilkkakoruineen liittyi piiritanssin huumaavaan pyörteeseen.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 142, 145-146; Salmoral 1990, s. 97.

¹⁸⁹ Garcilaso de la Vega 1974, s. 264.

¹⁹⁰ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 154.

¹⁹¹ Baumann 1966, s. 78-79.

¹⁹² Karsten 1946, s. 151 – perustuu Cieza de Leónin kertomukseen.

¹⁹³ Brundage, *Empire of the Inca* 1963, s. 151.

¹⁹⁴ Brundage, *Lords of Cuzco* 1963, s. 184-185; Hyams & Ordish 1990, s. 162; Salmoral 1990, s. 111, 184; Silfverhuth & Ilmonen 2001, s. 80-81.

4. 5. CUSCON ASEMA OMASSA KULTTUURISSAAN

Cuscon merkitystä voi parhaiten kuvata yhdellä sanalla: se oli ennen kaikkea pyhä kaupunki. Yksikään muu inkaimperiumin eri kolkkiin kohonnut kaupunki ei nauttinut samanlaista uskonnollista arvostusta kuin valtakunnan pääkaupunki. Cusco merkitsikin inkoille samaa mitä Lhasa merkitsee tiibetiläisille tai samaa mitä Mekka merkitsee arabeille. Garcilaso toteaakin osuvasti: "*Inkat pitivät kaupunkia itsessään pyhänä. Se oli heidän tärkein idolinsa, suurempi kuin mikään muu.*" Jesuiittapappi José de Acostan mukaan "*...se oli kuin pyhä maa ja siellä oli yli neljäsataa pyhää paikkaa. Kaikkialla vallitsi todellinen mysteria.*"¹⁹⁵ Toisaalta vaikka pyhyys ja uskonnon noudattaminen oli ensisijaista, voidaan Cuscoa pitää myös akateemisena ja hallinnollisena keskuksena niin kuin muodin edelläkävijänäkin. Täten vertaukset vaikkapa Oxfordiin, Washingtoniin (D.C.) tai Pariisiin lienevät myös paikallaan.¹⁹⁶ Pääkaupungin palvominen oli niin ehdotonta, että se ilmeni pienimmissäkin asioissa. Jos kaksi tasavertaista intiaania kohtasi tiellä ja toinen oli tulossa Cuscosta ja toinen vasta menossa sinne, niin menijä kunnioitti tulijaa kuin alempi ylempäänsä. Tämä vain siksi, että toinen oli jo ollut kaupungissa. Kunnioitus oli vieläkin suurempaa, jos toinen sattui olemaan kaupungin naapuri tai peräti sen asukas. Sama koski vihanneksia, siemeniä tai mitä tahansa muuta Cuscosta muualle vietävää. Vaikka laadussa sinänsä ei olisi ollut mitään eroa, niin tämän kaupungin tuotteet olivat yksinkertaisesti arvostetumpia kuin muiden seutujen tai provinssien.¹⁹⁷

Ehkä Cuscon pyhää vaikutelmaa ja merkitystä kuvaa parhaiten sen omalaatuinen ja kompleksinen ceque-systeemi. Tämä oli eräänlainen kuvitteellinen ja rituaalinen linjausmenetelmä, jonka keskipisteenä toimi Coricanchan temppeli. Aivan kuin jättiläismäinen nuorakirjoitus, temppelistä lähti säteittäin useita linjoja kaikkiin ilmansuuntiin. Näitä linjoja pitkin ja näiden linjojen varrella suoritettiin seremoniallisia pyhiinvaelluksia, joissa olennaista osaa näyttelivät monet pyhät paikat eli huacat. Koska luonto oli yliluonnollisten voimien asuttama, huaca oli usein jokin luonnon muovaama kohde, kuten erikoinen kivi, vesilähde, luola tai vuoristosola. Tämän lisäksi se saattoi olla myös jokin rakennettu kokonaisuus, kuten tärkeä talo, kivimuuri tai vaikkapa

¹⁹⁵ Brundage, Lords of Cuzco 1963, s. 151.

¹⁹⁶ Hyams & Ordish 1990, s. 154, 159.

¹⁹⁷ Garcilaso de la Vega 1974, s. 114-115.

hautapaikka.¹⁹⁸ Bernabé Cobo kertoo merkillisestä systeemistä: "*Keskustasta lähti tiettyjä linjoja, joita intiaanit kutsuivat nimillä ceque. Ne jakoivat valtakunnan neljään osaan neljän kuninkaallisen tien mukaisesti. Jokaisen cequen varrelle oli järjestetty ikään kuin pyhiä asemia, huacia, joita kaikki kunnioittivat pitäen niitä suuressa arvossa. Nämä huacat olivat niin monilukuiset ja niin toisistaan poikkeavat, että niistä kaikista on mahdotonta kirjoittaa. Jokaisen cequen hoitaminen ja ylläpitäminen oli tiettyjen Cuscossa asuvien sukujen tai perheiden vastuulla.*"¹⁹⁹ Voitaisiinkin lopuksi todeta, että Cusco itsessään oli koko inkavaltakunnan tärkein huaca. Sellainen mystinen ja mahtava kivimetropoli, jonka keskustassa eli sen sykkivä sydän, koko kosmosta ylläpitävä ja yhtenäistävä voima: ainutlaatuinen inkakuningas.²⁰⁰

5. TENOCHTITLÁN – KUUNJÄRVEN SAARI

*"Nämä mahtavat kiviset kaupungit temppeleineen sekä muine rakennuksineen nousivat vedestä ja muodostivat yhdessä noidutun näyn, suoraan kuin Amadiksen kertomuksesta. Todellakin jotkut sotilaistamme kysyivät, oliko kaikki unta. Se oli jotakin niin ihanaa, etten tiedä miten kuvata tätä ensimmäistä vilausta asioista, joita ei ollut ennen nähnyt, joista ei ollut ennen kuullut tai uneksinut."*²⁰¹

— BERNAL DÍAZ DEL CASTILLO

Nimi asteekit tarkoittaa alunperin kurkikansaa ja juontaa juurensa naapuriheimo tepaneekkien keskuuteen. Nämä antoivat nimityksen, koska rinnastivat asteekkien olinpaikan kurkien elinympäristöön.²⁰² Asteekkien valtakunnan mahtavan pääkaupungin Tenochtitlánin katsotaankin syntyneen vuonna 1325 suoperäisen Texcoco-järven läntiselle saarelle Meksikon laaksoon.²⁰³ Perimätieto kertoo, että heimon vaellusta johti asteekkien isäjumala Huitzilopochtli, jota palvottiin myös auringon, sodan ja metsästyksen herrana. Mytologiasankari pysähtyi paikkaan missä kerran oli uhrattu voitetun vihollisen sydän. Se oli heitetty järveen, mutta se oli siellä pudonnut kiven päälle. Sydäimestä oli kasvanut upea

¹⁹⁸ Pärssinen, Andien ihminen 2004, s. 91; Silfverhuth & Ilmonen 2001, s. 53.

¹⁹⁹ Cobo 1990, s. 47, 51.

²⁰⁰ Hiltunen, J., Ancient Kings of Peru 1999, s. 109; Urton 1999, s. 13.

²⁰¹ Burkholder & Johnson 1990, s. 39.

²⁰² Spence 1994, s. 27.

²⁰³ Sabloff 1989, s. 17.

nopalkactus, jonka latvaan kotka oli rakentanut pesänsä.²⁰⁴ Majesteetillinen kotka istui jylhästi levitellen välillä siipiään ja sen nokasta roikkui kuollut kalkkarokäärme. Näkyä pidettiin jumalallisena merkinä ja kaupunki, jota tälle alueelle alettiin rakentaa, sai myös tapahtumasta nimensä: nopalkaktuksen paikka.²⁰⁵ Tenochtitlániin liitettiin toisinaan myös etuliite México, joka puolestaan merkitsi kuun järven keskellä sijaitsevaa kaupunkia. Asteekit käyttivätkin nimiä sekä erikseen että yhdessä, mutta sana Tenochtitlán oli yleisempi.²⁰⁶

Taitavan liittopolitiikan ja menestyksekkäiden kuninkaiden ansiosta asteekit kasvattivat vähitellen valtaansa ja alistivat hallintaansa Meksikon laakson muut intiaaniheimot. Ennen pitkää onnistuneita sotaretkiä alettiin tehdä myös ympäröiviin maakuntiin ja 1500-luvulle tultaessa voidaan puhua valtakunnasta, jonka kiistattomaksi keskuksiksi oli nousut pääkaupunki Tenochtitlán.²⁰⁷ Ensimmäiset espanjalaiset konkistadorit saapuivat Hernando Cortésin johdolla 8. päivä marraskuuta vuonna 1519 ja kaksi vuotta myöhemmin oli intiaanien keskus poltettu maan tasalle.²⁰⁸ Epäjumalankuvat hävitettiin ja kristinuskon katoliset symbolit kohotettiin uusiksi palvonnan kohteiksi ennen kuin asteekkikulttuuri oli milloinkaan saavuttanut lakipistettään. Ympyrän voidaan katsoa lopulta sulkeutuneen kun nykyinen pääkaupunki México City syntyi Tenochtitlánin muinaisille raunioille ja asteekkien perinteiset pyhät eläimet kotka sekä käärme ovat jääneet Meksikon kansallistunnuksiksi.²⁰⁹

Tenochtitlánin ympärysmitta oli noin kolme leguaa eli 18 km (1 esp. legua = 6 km) ja se muodosti jokseenkin säännöllisen neliön, jonka jokainen sivu oli kolmisen kilometriä pitkä. Näin ollen pinta-alan voidaan laskea olleen suunnilleen tuhat hehtaaria.²¹⁰ Metropolin pohjoispuoli koostui alunperin itsenäisestä ja erillisestä Tlatelolcon kaupungista, jonka vapauden asteekit olivat 1470-luvulla riistäneet.²¹¹ Intiaanikeskus jakaantui niin ikään neljään neliön malliseen kaupunginosaan: koillisessa Aztacalco (paikka, jossa vesi on

²⁰⁴ Kero 1986, s. 69; Taube 1993, s. 12.

²⁰⁵ Spence 1994, s. 28-29; Talvitie & Ilmonen 1997, s. 223; Townsend 2000, s. 65; Viola & Margolis 1991, s. 32.

²⁰⁶ Marrin 1986, s. 4, 16.

²⁰⁷ Kero 1986, s. 70.

²⁰⁸ Burland 1980, s. 118; Prescott 1995, s. 273; Tschanz 1993, s. 22, 32.

²⁰⁹ Gifford 1985, s. 29.

²¹⁰ Gruzinski 1992, s. 59; Hiltunen, P. 1992, s. 44; Soustelle 1968, s. 28.

²¹¹ Soustelle 1968, s. 27.

pysäytetty tai haikaroiden talo), kaakossa Teopán (jumalan paikka tai temppelien kortteli), lounaassa Moyotlán (moskiittojen ja kärpästen paikka) ja luoteessa Cuepopán (tien paikka tai kukkien puhkeamisen paikka). Kullakin kaupunginosalla oli omat sotilaskoulunsa, asevarastonsa, temppelinsä ja kerääntymispaikkansa ja ne olivat lisäksi jakaantuneet pienempiin yksiköihin, joita kutsuttakoon naapurustoiksi (barrio).²¹²

Tenochtitlánin pyhin ja merkittävin alue oli sen keskustassa sijaitseva massiivinen seremoniakeskus, jonka kruununa toimi Templo Mayor (suuri temppeli). Tämän ympärille oli sijoitettu hallitsijoiden loisteliaat palatsit.²¹³ Kaupungin luoteisosassa sijaitsi Tlatelolcon kuuluisa suurtori, jonka tuotteet herättivät paljon hämmästyä. Seremoniakeskuksesta lähti jokaiseen pääilmansuuntaan viivasuora katu ja nämä yhdistyivät pohjoisessa Tepeyacacin, etelässä Iztapalapánin ja lännessä Tlacopánin manneresikaupunkeihin johtaviin pengerteihin.²¹⁴ Sekä kadut että pengertiet olivat kivetyt ja viimeainitut toimivat samalla patoina ja niihin oli liitetty tasaisin välimatkoin erityisiä nostosiltoja.²¹⁵ Espanjalaisvalloituksen johdossa olleen Hernán Cortésin mukaan "*...kadut olivat hyvin leveät ja kauniit ja niin suorat, että ne voi nähdä niiden päästä päähän.*"²¹⁶ Myös nostosiltoja hän kuvaa niin vankoiksi ja hyvin rakennetuiksi, että "*...niiden läpi voi matkustaa kymmenenkin hevosten rinnakkain.*"²¹⁷ Cortésin joukoissa taistellut sotilas Bernal Díaz del Castillo puolestaan ylistää, että "*...pengertie kulki niin suoraan, ettei siinä ollut pienintäkään mutkaa.*"²¹⁸

Ehkä kaikkein suurimman vaikutuksen asteekkien urbaanista suunnittelusta antaa kuitenkin Tenochtitlánin ilmiömäinen vedenkäyttö. Koska kaupunki oli rakennettu käytännössä keskelle järveä, oli tiettyjä ongelmia ratkaistava poikkeuksellisella tavalla. Texcoco-järven suolainen itäosa pidettiin erossa läntisen alueen viljelyskelpoisesta vedestä suuren 15 km pitkän padon avulla.²¹⁹ Chapultepecin läntiseltä kukkulta saatiin makeaa vettä koko kaupungin tarpeisiin. Kaksikanavainen akvedukti oli rakennettu

²¹² Soustelle 1968, s. 29; Stuart 1981, s. 69.

²¹³ Marrin 1986, s. 25.

²¹⁴ Benson, Coe & Snow 1986, s. 150; Carrasco & Moctezuma 1992, s. 72.

²¹⁵ Marrin 1986, s. 19; Soustelle 1968, s. 34.

²¹⁶ Cortés 1986, s. 84.

²¹⁷ Stuart 1981, s. 69.

²¹⁸ Soustelle 1968, s. 34.

²¹⁹ Sabloff 1989, s. 125.

muurauslaastista ja kivistä ja se yhdistyi Tlacopánin pengertiehen, jota pitkin se jatkui aina saarelle asti. Vain yhtä putkea käytettiin kerrallaan, sillä aikaa kun toista jatkuvasti puhdistettiin.²²⁰ Eräs nimettömäksi jäänyt konkistadori kertoo vesijohdosta: "*Se on leveämpi kuin miehen ruumis ja ulottuu kaupungin keskusta asti.*"²²¹ Paitsi katuja hyväksikäyttäen, liikkuminen tapahtui lukemattomissa kanaaleissa, joita pitkin monet kanootit kulkivat. On sanottu, että 1500-luvun alkupuoliskolla saattoi järvellä nähdä jopa 200 000 kanoottia.²²² Bernal Díaz ja toinen valloittajasotilas Francisco de Aguilar hämmästelevät: "*Näimme järvellä lukemattoman määrän veneitä. Jotkut olivat menossa varastoineen, jotkut tulossa täynnä kauppatavaroita.*"²²³ "*Vesi oli niin täynnä kanootteja ja tuijottavia ihmisiä, että sellainen paljous pelotti meitä.*"²²⁴ Nimetön konkistadori jatkaa, että "*...kanootit ovat tehty koverretusta puusta ja ne ovat riittävän isoja kantaakseen kerrallaan viisi ihmistä. Ja niin he liikkuvat keskenään jutellen, toiset maalla ja toiset vettä pitkin.*"²²⁵ Kun vielä mainitaan saarikaupunkia reunustavat ja sen olemassaololle elintärkeät tuhannet kelluvat puutarhat niin ei ollut ihme, että espanjalaisvalloittajat vertasivat asteekkien urbaanikeskusta Venetsiaan.²²⁶

Tenochtitlánin väkiluvusta on esitetty monenlaisia arvioita. Jotakin voidaan kuitenkin sen koosta sanoa. Cortés hämmästelee: "*Kaupunki on niin iso ja niin mahtava. Paljon suurempi kuin Granada ja paljon vahvempi. Siellä on paljon enemmän ihmisiä kuin Granadassa kun tämä valloitettiin.*"²²⁷ "*Kaupunki itsessään on yhtä iso kuin Sevilla tai Córdoba.*"²²⁸ Varovimmissakin arvioissa puhutaan yli 300 000 asukkaan yhteisöstä, mutta on myös esitetty arvioita, että Tenochtitlánissa olisi 1500-luvun alkupuoliskolla ollut 80 000 - 100 000 tulisijaa ja kutakin kohti keskimäärin seitsemän henkeä. Francisco de Aguilarin mukaan: "*...kaupungissa oli yli sata tuhatta taloa, joista jokainen oli rakennettu veden päälle puisten paalujen varaan.*"²²⁹ Tämän mukaan koko väkiluku olisi ollut 560 000 - 700

²²⁰ Marrin 1986, s. 22.

²²¹ Fuentes, P. 1993, s. 178.

²²² Benson, Coe & Snow 1986, s. 149.

²²³ Stuart 1981, s. 69.

²²⁴ Fuentes, P. 1993, s. 146.

²²⁵ Fuentes, P. 1993, s. 178.

²²⁶ Benson, Coe & Snow 1986, s. 149; Gruzinski 1992, s. 63.

²²⁷ Gruzinski 1992, s. 70.

²²⁸ Cortés 1986, s. 102.

²²⁹ Fuentes, P. 1993, s. 146.

000 henkeä. Kaiken kaikkiaan Meksikon laakson laajassa urbaanissa yhteisössä esikaupungit mukaan lukien asui yhteensä toista miljoonaa ihmistä.²³⁰

5. 1. CHINAMPAT – UIVAT PUUTARHASAARET

Kukoistavan kulttuurin menestys riippuu useimmiten siitä, miten hyvin tietyt elämän perusedellytykset pystytään hoitamaan. Onnistunut ratkaisu ravinnontuotannon ongelmaan lienee yksi suurimmista. Luonnollisesti Texcoco-järvi tarjosi runsaasti vesieläimiä, mutta tärkeämmäksi muodostui se seikka, että kosteuden ansiosta koko Meksikon laakson maaperä osoittautui hedelmälliseksi. Tenochtitlánin vauraus perustui pitkälti asteekkien kykyyn ottaa suomaata viljelyskäyttöön ja rakentaa kaupungin reunamille keinotekoisia vesipuutarhoja. Tätä kutsuttiin nimellä Chinampa.²³¹ Käytännössä tämä tapahtui siten, että talonpoika rakensi ensin korimaisen ruokokehikon, jonka hän sitten paalutti kiinni järven matalikkoon. Suorakulmion muotoisen alueen leveys oli vähintään 2.5 metriä ja pituus 15 metriä. Tämän jälkeen kori täytettiin lannalla sekä järven rikaspitoisella pohjamudalla. Näin syntyneelle viljelyssaarekkeelle istutettiin usein ensimmäisenä nopeasti kasvavia pajupuuta, koska ajan myötä niiden juuret puhkaisivat korin alaosan ja ankkuroivat täten viljelysalustan lopullisesti kiinni laguunin pohjaan. Aina kun talonpoika rakensi uuden Chinampan, hän jätti edelliseen pienen raon. Näin niiden väliin muodostui kapeahko oja, joka toimi paitsi kastelukanavana myös kulkuväylänä kanootille. Yleensä talonpoika rakensi oman mökkinsä kanaalin ja viljelyspaikkansa viereen, sillä se helpotti päivärytmiä ja sitä elämää, mitä maatyöhön liittyi.²³² Chinampojen suurin merkitys oli siinä, että niitä voitiin käyttää vuosi toisensa jälkeen. Talonpoika sai lisäksi kolme tai neljä erilaista satoa per vuosi.²³³ Ylivoimaisesti tärkein viljelyskasvi oli maissi, mutta myös kurpitsat, pavut sekä monet hedelmät kuten banaani ja avokado olivat yleisiä. Tämän lisäksi viljeltiin runsaasti koristekukkasia, joiden myynnistä saatiin apua elantoon.²³⁴

²³⁰ Soustelle 1968, s. 30; Spence 1994, s. 29; Townsend 2000, s. 80.

²³¹ Sabloff 1989, s. 126.

²³² Kero 1986, s. 72; Marrin 1986, s. 17; Roberts 1996, s. 49; Viola & Margolis 1991, s. 36.

²³³ Smith 1996, s. 76.

²³⁴ Hiltunen, P. 1992, s. 51; Sabloff 1989, s. 118.

5. 2. SEREMONIAKESKUS – JUMALTEN KOTI

Koko asteekkivaltakunnan uskonnollinen keskus sijaitsi myös pääkaupungissa Tenochtitlánissa. Tämä valtava suorakulmionmuotoinen seremonia-alue sijaitsi aivan kaupungin sydämessä ja sen sivu oli itä-länsisuunnassa yli 400 ja pohjois-eteläsuunnassa yli 300 metriä pitkä. Massiivisine käärmeeppämuureineen se toimi erillisenä sisäkaupunkina tai linnoituksena, jonka sisään pääsi jokaiselta neljältä sivulta, erityisten asevarastoina toimivien pylväikköporttien kautta.²³⁵ Täällä jumalten kaupungissa pulppusi monia lähteitä ja juuri tänne päättyi pääkaupungin suuri akvedukti.²³⁶ Tärkein tempelipyramidi eli teocalli oli Templo Mayor (suuri temppeli), mutta valtavaa hämmästyttä aiheutti myös Quetzalcoatlin pyörötemppeli. Muutamien muiden pyhäkköjen lisäksi seremoniakeskuksesta sijaitsivat myös kotka- ja jaguaarisotilaiden talo, Calmecac (eliittikoulu), Tzompantli (pääkalloteline) ja tlachtli-nimisen pallopelin kenttä.²³⁷

5. 2. 1. TEMPLO MAYOR – SUURI TEMPPELI

Lähes jokaisella kansalla on olemassa jokin uskonnollinen rakennus, jonka merkitys on jollain tapaa tavanomaista tärkeämpi. Asteekeilla tämä oli Templo Mayor eli suuri temppeli. Sen rakentaminen oli aloitettu jo 1300-luvulla ja kaiken kaikkiaan arkeologit ovat hahmottaneet sen historiassa ainakin seitsemän eri rakentamisajankohtaa.²³⁸ Tämän seremoniakeskuksen itäisellä sivustalla yli 60 metriä kohoavan nelikerroksisen porrasympyrän pohjois-eteläsivu oli 100 metriä ja sen itä-länsisivu 80 metriä pitkä. Asteekki-insinöörit yrittivät estää jättiläismäisen kivrakennelman vajoamisen suoperäiseen maahan asettamalla peruskiven alle paaluja, jotka sitten ympäröitiin huokoisilla kivillä. Näin painavimmat lohkarit, jotka kuljetettiin alueelle vesiteitse kanooteilla, eivät joutuneet suoraan kosketukseen pehmeän maaperän kanssa.²³⁹ Templo Mayorin länteenpäin olevasta julkisivusta nousi kahdet rinnakkaiset leveät portaat, joita reunustivat

²³⁵ Fuentes, P. 1993, s. 179 – perustuu nimettömän conquistadorin kertomukseen, s. 42 – perustuu Andrés de Tapian kertomukseen; Gruzinski 1992, s. 51; Soustelle 1968, s. 40.

²³⁶ Soustelle 1968, s. 42.

²³⁷ Salmoral 1990, s. 87.

²³⁸ Scarre 1999, s. 147.

²³⁹ Scarre 1999, s. 150-151.

käärmeen pään muotoiset kaiteet.²⁴⁰ Huima jumalkeskus oli tarkoituksella pystytetty sillä tavoin, että jos sen juurella seiso, ei sen huippua voinut nähdä. Kun uhrattavaa alettiin kuljettaa portaita pitkin ylös huipulle, syntyi sellainen vaikutelma kun tämä olisi noussut taivaaseen. Rappusia kutsuttiinkin universumin portaiksi ja askelmia oli kaiken kaikkiaan 114 kappaletta.²⁴¹ Bernal Díaz kertoo: "*Sen jälkeen menimme askelmat alas ja koska niitä oli sataneljätoista, ja koska jotkut sotilaistamme kärsivät märkäpaiseista ja ajoksista, heidän oli väsymyksessään vaikea tulla alas.*"²⁴² Cortés puolestaan vertailee: "*Tempppelin kokoa ja mahtavuutta ei yksikään ihmiskieli pysty kuvaamaan. Tornit ovat korkeammat kuin Sevillan katedraalin.*"²⁴³ Ylhäällä oli tasanne, jossa sijaitsi kaksi erillistä pyhäkköä. Toinen oli omistettu Huitzilopochtliille ja toinen Tlalocille, asteekkien sateenjumalalle ja uudelleenkasvun herralle.²⁴⁴ Tätä yleisesti suotuisana pidettyä jumalaa myös pelättiin, koska hänen mahtinsa piiriin laskettiin kuuluvaksi niin jään, hallan ja raekuurojen kuin salaman, tulvan ja kuivuudenkin säätely.²⁴⁵ Pohjoispuolella oleva Tlalocin temppeli oli maalattu sinivalkoraidalliseksi, koska nämä värit jäljittelivät sadetta. Eteläpuolisen Huitzilopochtlin temppeli oli puolestaan punavalkoraidallinen, koska nämä värit symbolisoivat verta ja luita. Maali siveltiin stukkotekniikalla ohuiksi muotoiltujen kivilaattojen pintaan. Laastina käytettiin vulkaanista soraa ja järven mutaa.²⁴⁶ Molempien pyhäkköjen katot olivat pyramidinmalliset. Tlalocin temppelin kattoa ympäröi sakarainen järvisimpukkaketju ja Huitzilopochtlin kattoa perhosrivistö. Kummankin rakennuksen eteen oli asetettu iso uhrikivi, joka päivittäin sai verikasteensa.²⁴⁷ Fransiskaanimunkki Bernardino de Sahagún kertoo varsin elävästi, kuinka kiinnijääneet espanjalaissojilaat saivat valloituksen aikana kohtalonsa: "*Yksi ylipapeista tuli ja piteli kiviveistä, joka näytti kuin keihäänkärki olisi lisätty kahden kämmenenleveyden pituiseen sauvaan. Hän iski molemmin käsin uhria rintaan ja vetäen terän ulos hän samalla avasi ruhon levälleen. Sitten hän asetteli kätensä ja repi ulos sydämen. Tämän jälkeen hän tönäisi ruumiin rappusia pitkin alas sen käsien ja jalkojen murtuessa ja kallon paukahdella, kunnes se*

²⁴⁰ Salmoral 1990, s. 87; Soustelle 1968, s. 39.

²⁴¹ Cortés 1986, s. 472; Salmoral 1990, s. 87.

²⁴² Reenpää & Sulamit 1992, s. 72.

²⁴³ Cortés 1986, s. 105.

²⁴⁴ Carrasco & Moctezuma 1992, s. 36; Marrin 1986, s. 37; McEwan 1994, s. 69; Scarre 1999, s. 147.

²⁴⁵ Caso 1994, s. 42.

²⁴⁶ Scarre 1999, s. 151.

²⁴⁷ Kerrotaan, että vuonna 1487 Tenochtitlánissa määrättiin neljän päivän sisällä tapettavaksi 80 000 ihmishäiriä. Kaikki tämä tapahtui Huitzilopochtlin temppelin vihkimisen kunniaksi (Roberts 1996, s. 51).

päätyi rappusten juureen vielä nykyien. Tähän tapaan heidät uhrattiin. Sitten ruumiit kerättiin ja jaettiin niiden kesken, jotka olivat ne vanginneet. Parhaat palat annettiin niille, jotka olivat eniten kunnostautuneet. Kun heidät oli tällä tavoin jaettu, heidät syötiin paistettuna tai keitettynä."²⁴⁸ Mainittakoon vielä, että tasanteelle oli pystytetty lieriömäinen rumpu, jota käytettiin merkinantovälineenä erityisissä uskonnollisissa sekä sotilaallisissa tilaisuuksissa.²⁴⁹ Kaiteiden yläpään viereen oli puolestaan järjestetty ihmisen muotoisia patsaita. Niiden käsiin oli kiinnitetty lipputankoja, joissa liehuivat tiettyinä juhlapäivinä upeita trooppisten lintujen sulista tehtyjä viirejä.²⁵⁰

Tiedot pyhäkköjen sisältä vaihtelevat ja ovat varsin sekavat. Tosin pääalttarista on kahden konkistadorin yhtä pitävät selostukset. Bernal Díaz kauhistelee Huitzilopochtlin kuvaa: "*Sillä oli hyvin leveä naama ja hirveän kammottavat silmät. Koko sen vartalo oli jalokivien, kullan ja helmien peitossa. Vartalo ja pää oli sivelty halvoista helmistä ja juurista tehdyllä tahnalla. Sitä kietoivat kullasta ja jalokivistä tehdyt suuret käärmeet ja yhdessä kädessä sillä oli jousi ja toisessa nuolia. Sillä oli kaulansa ympärillä intiaanien kasvoja ja sydämiä esittäviä koristeita, kasvokuvat olivat kultaa ja sydämet hopeaa ja molemmissa oli runsaasti sinisiä jalokiviä. Suitsuke hehkui hiilipannuissa, joissa paloi juuri sinä päivänä uhrattujen kolmen intiaanin sydämet. Tempppelin seinät olivat niin veren tahrinat ja lattia niin paksusti sen peitossa, etteivät edes Espanjan teurastamot löyhkänneet niin pahalta."*²⁵¹ Cortésin luottokapteeni Andrés de Tapia puolestaan kirjoittaa: "*Jumalankuva oli kiillotettua graniittia, joka oli päällystetty helmiäiskuorella. Kuoren päälle he olivat liimanneet eräänlaisella tahnalla kultakoristeita. Oli ihmisten, käärmeiden, lintujen ja muiden olentojen kuvia. Nämä oli tehty isoista ja pienistä turkooseista, smaragdeista (jade) ja ametisteista. Jumalankuva kantoi paksuja kultakäärmeitä ja sillä oli kaulakorunaan kymmenen tai kaksitoista kullasta tehtyä ihmissydäntä. Kasvoilla sillä oli kultanaamio, jossa oli peilisilmät ja niskassa riippui toiset kasvot, jotka olivat kuin ihmiskallo ilman lihaa."*²⁵² Pyhäkköjen sisällä oli myös erikokoisia kappeleita, joihin oli haudattu merkittäviä ja arvostettuja asteekkihenkilöitä.²⁵³

²⁴⁸ Sahagún 1989, s. 118-119.

²⁴⁹ Prescott 1995, s. 307; Sahagún 1989, s. 111.

²⁵⁰ Marrin 1986, s. 38; Soustelle 1968, s. 39.

²⁵¹ Reenpää & Sulamit 1992, s. 70-71.

²⁵² Fuentes, P. 1993, s. 41.

²⁵³ Cortés 1986, s. 106.

5. 2. 2. QUETZALCOATLIN PYÖRÖTEMPPELI JA MUUT PYHÄKÖT

Aivan Templo Mayorin sisäänkäyntiä vastapäätä kohosi pienempi ja muodoltaan hyvin poikkeuksellinen rakennus. Kyseessä oli ehkäpä kaikkein tärkeimmän jumalan, Quetzalcoatlin pyörötemppele. Nimi merkitsi sulkakäärmettä ja moninaisissa hahmoissaan tämä asteekkien mytologiasankari oli taivaan ja auringon herra, tuulten ja aamutähden valtiast, elämän hahmo sekä koko ihmiskunnan hyväntekijä. Häneen liitettiin myös luominen ja hedelmällisyys sekä viisaus ja rakkaus.²⁵⁴ Pyramideja ja teräviä särmiä suosivassa Meksikossa pyöreä arkkitehtuuri oli harvinaista. Tällainen ratkaisu sallittiin vain tuulelle pyhitetyissä rakennelmissa. Tuulen nimittäin uskottiin pitävän enemmän ilmavirtaa halkaisemattomista pyöreistä muodoista. Quetzalcoatlin temppele seisoi jylhästi sylinterinmallisena pyramidin muotoisella perustalla ja sen uumeniin pääsi vain pääportista, joka oli veistetty ja maalattu käärmeenkidan näköiseksi. Espanjalaisten keskuudessa tämä epäluonnollinen näky on varmasti herättänyt pelonsekaista kunnioitusta. Bernal Díaz kauhisteleekin, että "*...tuo epäjumalien talo oli oikea helvetti, sillä sen ovena oli hirvittävä suu. Niiden kitojen kaltainen, joita maalaukset esittävät ja joita suurine torahampaineen sanotaan olevan helvetissä nielemässä tuomittujen sieluja. Tuota taloa minä sanoin aina helvetiksi.*"²⁵⁵

Temppeleitä seremoniakessuksessa todella riitti. Alueen kaakkoisnurkassa oli Tezcatlipocan 20 metriä korkea ja 80 porraskelmaa sisältävä pyramidi. Tezcatlipoca oli yön, sodan ja nuoruuden herra sekä sotilaiden suojelija. Tämä jumala yhdistettiin ennen kaikkea noituuteen, epäsuopuun ja tuhoon, mutta myös hauskanpitoon ja vaurauteen.²⁵⁶ Lounaiskulmassa puolestaan sijaitsi hedelmällisyysjumalan Xipe Totecin temppele. Xipe Totec oli kevään ja jalokivien herra, mutta hänet yhdistettiin myös kärsimykseen sekä ihmishuuhin – ja juuri siitä syystä – lähettyville oli asetettu suuri pyöreä uhrikivi, jonka päällä rituaaleja suoritettiin.²⁵⁷ Mainittakoon pyhäältä alueelta vielä sen eteläosassa sijaitseva Coacalco, joka toimii eräänlaisena pantheonina. Tämä pyhäkkö oli omistettu valloitetujen kansojen jumalille, sillä atsteekkien uskonto kannusti kokoamaan omien

²⁵⁴ Burland 1980, s. 45; Caso 1994, s. 25; Gifford 1985, s. 21; McEwan 1994, s. 69; Smith 1996, s. 213; Taube 1993, s. 31.

²⁵⁵ Soustelle 1968, s. 41.

²⁵⁶ Burland 1980, s. 56; Caso 1994, s. 27; Gifford 1985, s. 21; Salmoral 1990, s. 87; Soustelle 1968, s. 41.

²⁵⁷ Burland 1980, s. 56; Caso 1994, s. 49; Smith 1996, s. 217, 228; Taube 1993, s. 32.

jumalten ympärille mahdollisimman monia, valtakunnan eri puolilta peräisin olevia jumalia.²⁵⁸

5. 2. 3. VALIOSOTUREIDEN TALO JA CALMECAC

Aivan seremoniakeskuksen luoteiskulmassa sijaitsi mahtipontinen kivirakennus, jonka uumenissa toimi kaksi erillistä yksikköä. Toisella puolella taloa asuivat asteekkiarmeijan parhaiten menestyneet taistelijat ja toinen puoli toimi luostarikouluna yhteiskunnan eliittiin kuuluville nuorille. Tenochtitlánin valiokaarti jakaantui kahteen ritarikuntaan: kotka- ja jaguaarisotureihin. He olivat hankkineet kannuksensa monissa taisteluissa ja nauttivat pääkaupungissa ansaitusti etuoikeuksistaan.²⁵⁹ Nimetön konkistadori kertoo, että *"...kuninkaalla oli 10 000 valikoitua soturia, jotka toimivat hänen henkilökohtaisena turvallisuuskaartinaan. Jos kaupungissa tai jossakin sen lähiympäristössä puhkesi levottomuuksia, tämä joukko ryhtyi välittömästi toimeen."*²⁶⁰ Valiosoturit olivat armeijan johtotehtävissä palvelevia upseereja, jotka pukeutuivat arvonsa mukaisiin univormuihin. Jaguaarisotilas peitti vartalonsa jaguaarin tai oselotin nahalla ja päänsäkin siten, että kasvot näkyivät eläimen avonaisesta kidasta. Kotkaritari puolestaan piti yllään puuvillahaarniskaa, joka oli verhoiltu upeilla kotkansulilla. Hänen päänsä oli suojattu kotkanpään muotoisella puukypärällä. Univormut oli tarkoitettu ilmaisemaan soturin ylemmyyttä ja ne antoivat ventovieraalle selkeän signaalin tämän urotöistä sotatantereilla.²⁶¹ Asteekkisoturin yleneminen armeijan arvoasteikossa riippuikin useimmiten siitä, kuinka monta uhrattavaa vankia hän toi retkiltään mukanaan.²⁶² Bernardino de Sahagún kertoo värikkäästi valiosotureiden ja espanjalaisten välisestä taistelusta: *"Taivas oli niin paksuna lingotuista kivistä, keihäistä ja nuolista, että se peitti auringonvalon. Niin suuri oli miesten, naisten ja lasten huuto, että ulvova valitus tuntui käsittämättömän kammottavalta. Päällikkö johdatti veteraanisotilaita, jotka olivat pukeutuneet oselotin, kotkan ja leijonan (jaguaarin) asuihin. Nämä purkivat kiukkuaan ja*

²⁵⁸ Soustelle 1968, s. 41.

²⁵⁹ Kero 1986, s. 76-77; McEwan 1994, s. 74.

²⁶⁰ Fuentes, P. 1993, s. 179.

²⁶¹ Marrin 1986, s. 51.

²⁶² Roberts 1996, s. 52.

aiheuttivat suurta hävitystä vastustajien keskuudessa. He karjuivat ja kannustivat muita taisteluun, jottei kukaan uupuisi, perääntyisi tai vaipuisi epätoivoon."²⁶³

Calmecac tarkoitti luostaria, jossa asteekkien papisto opetti ja valvoi aateliston sekä rikkaimpien kauppiaiden miespuolisia jälkeläisiä. Tenochtitlánissa kyseisiä laitoksia oli yhteensä seitsemän, joista arvostetuin sijaitsi seremoniakeskusten muurien sisäpuolella.²⁶⁴ Luostarikouluun liittyttiin viimeistään 15-vuotiaana ja siellä perehdyttiin moniin aineisiin. Opiskeluun kuului lukemista, kuvakirjoitusta, historiaa ja jumaluusoppia. Matematiikka liittyi kiinteästi astronomiaan ja kronologiseen kalenterioppiin. Taiteen saralla tärkeitä olivat runous, musiikki ja tanssi. Luostarissa tutustuttiin myös huumaaviin yrteihin, magiikkaan ja ennustamiseen sekä tlachtli-pallopeliin. Kaiken kaikkiaan opetus tähtäsi siihen, että asteekkinuorukainen saavuttaisi sellaisen etiketin, jossa itsekontrollin hallitsema suvaitsevaisuus ja ajatus kohteliaisuudesta näyttelisi pääosaa. Kokonaisuudessaan ylempi kasvatus valmisti joko papiksi tai virkamieheksi ja se oli erittäin ankaraa sekä raskasta. Siihen kuului seksuaalinen pidättyvyys, toistuvat paastot ja kova fyysinen työ tiukan kurin alaisuudessa. Yöuni ei ollut koskaan yhtäjaksoista, sillä oppilaan tuli vähän väliä nousta ja uhrata jumalille omaa vertaan.²⁶⁵ Tämän lisäksi suosittu karaistumisen muoto oli kylpeä pimeällä vuoriston jääkylmissä lähteissä.²⁶⁶

5. 2. 4. TZOMPANTLI JA TLACHTLI

Yksi eniten kauhua herättäneistä rakennuksista espanjalaisten keskuudessa sijaitsi seremoniakeskusten eteläosassa. Sitä kutsuttiin Tzompantliksi ja se oli eräänlainen teline, johon oli asetettu näytteille uhrattujen ihmisten pääkalloja. Tähän hyllymäiseen rakennelmaan oli pystytetty lukemattomia paaluja, joista törrötti suorassa rivissä tappeja. Tapit ulkonivat nastojen tavoin ja kuhunkin oli seivästetty viisi pääkalloa. Tzompantlin toiseen päähän pelkästään pääkalloista ja muurilaastista rakennetut kaksi tornia tehostivat pelottavaa vaikutelmaa.²⁶⁷ Andrés de Tapia kertoo: "*Laskin tapit ja kerroin ne viidellä, ja sain tulokseksi 136 000 kalloa. Eikä tämä luku vielä sisältänyt niitä, jotka olivat torneihin*

²⁶³ Sahagún 1989, s. 126-127.

²⁶⁴ Salmoral 1990, s. 153.

²⁶⁵ Marrin 1986, s. 45; Salmoral 1990, s. 153; Soustelle 1968, s. 177.

²⁶⁶ Marrin 1986, s. 47.

²⁶⁷ Townsend 2000, s. 26, 99.

kiinnitetyt."²⁶⁸ Myös Bernardino de Sahagún kertoo atsteekkien poikkeuksellisen julmasta näytteille asettamistavasta: "*Intiaanit ottivat espanjalaisia sotavankeja uhratakseen heidät, ja tekivätkin näin tavanomaisten seremonioiden mukaisesti. He katkaisivat irti heidän päänsä niin kuin myös heidän hevostensa päät ja seivästivät ne paaluihinsa.*"²⁶⁹

Asteekkien intohimoisin ja arvostetuin urheilulaji oli tlachtli-niminen palloveli. Pääkaupungin keskuskenttä sijaitsi arvonsa mukaisella paikalla; seremonia-alueen länsilaidalla. Pelikenttä oli H-kirjaimen muotoinen ja se jakaantui kahteen puoliskoon. Joukkueiden koko vaihteli, mutta suosittuja olivat pyhät luvut kuten viisi ja seitsemän. Tlachtliissa pelaajat olivat vastakkain kahden puolen keskiviivaa ja tavoitteena oli saada kumipallo vastustajan kenttäpuolelle. Pallo oli varsin raskas ja tehty erityisestä nesteestä keittämällä. Areenan molempiin sivuseiniin oli vertikaalisuunnassa kiinnitetty kaksi kivisilmukkaa, ja jos jompikumpi joukkueista onnistui saamaan pelivälineen siitä läpi, oli se yleensä heti voittaja. Korin tekeminen oli kuitenkin erittäin harvinainen urotyö, sillä palloon ei saanut koskea kuin polvilla, kyynärpäillä, lantiolla, hartioilla ja päällä. Tästä johtuen erät tavallisesti ratkaistiin virhepisteiden perusteella, esimerkiksi sakottamalla kosketuksista kiellettyihin kehon osiin.²⁷⁰ Dominikaanimunkki Diego Durán ihasteli, että "*...jotkut pelaajista olivat niin taitavia, ettei pallo pysähtynyt kokonaiseen tuntiin.*"²⁷¹ Ottelu olikin niin rajua, että osanottajat joutuivat käyttämään erityisiä puuvilla- sekä hirven- ja kauriinnahkasuojuksia. Tosin nämäkään eivät aina estäneet välttymästä vakavilta vammoilta. Varsin yleiseksi tavaksi nimittäin vakiintui, että pelin jälkeen kutsui lantioleikkaus vatsan sisään vuotaneen veren poistamiseksi. Kaikesta huolimatta peliä harrastettiin kiihkeästi ja sen pelaaminen oli yläluokan yksinoikeus. Tlachtliin liittyi myös uskonnollinen ulottuvuus, sillä arena symbolisoi maailmaa ja pallo puolestaan taivaankappaleita, kuten aurinkoa, kuuta ja tähtiä. Tosin jokapäiväisessä elämässä tämä hurja peli oli valtavan vedonlyönnin kohde ja sen kautta monet tuotteet vaihtoivat

²⁶⁸ Fuentes, P. 1993, s. 42.

²⁶⁹ Sahagún 1989, s. 122.

²⁷⁰ Gruzinski 1992, s. 35; Markman & Markman 1992, s. 209; Marrin 1986, s. 46; Salmoral 1990, s. 108; Talvitie & Ilmonen 1997, s. 150.

²⁷¹ Salmoral 1990, s. 108.

terassikatsomoissa omistajaa. Myös pelaajilla oli oma ylykkeensä, sillä joskus koko hävinnyt joukkue joutui uhrattavaksi.²⁷²

5. 3. TLATELOLCON SUURTORI – MARKKINAPARATIISI

Asteekkien pääkaupungissa oli kaksi laajaa kauppaa-alueita, joista ensimmäinen sijaitsi aivan keskustassa seremoniakeskusten ja kuninkaanpalatsin vieressä. Keskeisestä sijainnistaan huolimatta tämä nk. Tenochtitlánin tori ei ollut kaupungin mahtavin, eikä sen asema noussut koskaan niin merkittäväksi kuin kaupungin luoteisosassa sijainneen Tlatelolcon suurtorin.²⁷³ Juuri tätä markkina-alueita saadaan kiittää siitä, että asteekkien jokapäiväisestä elämästä tiedetään hyvin paljon. Täällä kohtasi eri ammattikuntien koko kirjo; yli laajan valtakunnan hajautuneet sivistyksen säteet. Espanjalaiset konkistadorit hämmästelivät suurin joukoin torin elämää ja antoivat paikasta erittäin värikkäitä kuvauksia. Bernardino de Sahagún ylistää: "*Sitä pidettiin todennäköisesti koko Uuden Espanjan keskeisimpänä kauppapaikkana, jonne ihmiset saapuivat kaikkialta valtakunnasta ja jopa muista lähikuningaskunnista. Se oli varmasti näkemisen arvoinen. Asuessani Santiagon luostarissa katselin sitä itse monien vuosien ajan, vaikkakaan se ei enää silloin ollut niin mahtava kuin aikana ennen valloitusta.*"²⁷⁴

Tlatelolcon torin varsinaista kokoa ei tarkkaan tiedetä, mutta se on joka tapauksessa ollut avarampi kuin keskustan vastaava, jonka mittasuhteiksi on arvioitu olleen 160 x 180 metriä.²⁷⁵ Markkinat ovat varmasti tehneet ison vaikutuksen aikakauden matkailijaan. Cortés kertoo, että alue "*...on kaksi kertaa Salamancan kaupungin kokoinen. Sitä ympäröivät joka puolelta kaarikäytävät, ja siellä käy päivittäin yli kuusikymmentä tuhatta sielua ostamassa ja myymässä, ja siellä on kaikkien maakuntien kaikkia tuotteita.*"²⁷⁶ Nimettömäksi jäänyt konkistadori jatkaa: "*Sen ympärillä oli pylväikkö ja siellä kävi päivittäin asioimassa 20 000 - 25 000 henkeä. Joka viides päivä siellä pidettiin erityiset*

²⁷² Caso 1994, s. 79; Markman & Markman 1992, s. 209; Marrin 1986, s. 46; Soustelle 1968, s. 165; Talvitie & Ilmonen 1997, s. 150.

²⁷³ Carrasco & Moctezuma 1992, s. 74.

²⁷⁴ Sahagún 1989, s. 123.

²⁷⁵ Soustelle 1968, s. 35.

²⁷⁶ Cortés 1986, s. 103.

markkinat, jotka houkuttelivat sinne 40 000 - 50 000 sielua."²⁷⁷ Torin pohja oli tehty hohtavista tiilistä ja yksi sen päädyistä ulottui erityiseen sisäsatamaan, joka oli yhteydessä kanaaliin.²⁷⁸ Kaikilla kauppatavaroilla oli omat määrätyt ja tarkasti rajatut myyntipaikkansa, jotka muodostivat selkeitä katuja.²⁷⁹ Järjestyksestä vastasivat eräänlaiset tuomarit, joita varten oli pystytetty valvontarakennuksia. Lisäksi ihmisvilinän keskellä kulki erityisiä konstaapeleja, joiden tehtävänä oli tarkkailla kaupankäynnin oikeudenmukaisuutta.²⁸⁰ Bernardino de Sahagúnin mukaan: "*Jokainen johtaja oli vastuussa ja piti huolen siitä, että tuotteet oli oikein hinnoiteltu ja ettei kukaan pääsisi pettämään toistaan.*"²⁸¹ Bernal Díaz puolestaan kuvailee: "*Jotkut sotilaistamme olivat olleet kaikkialla maailmassa, Konstantinopolissa, Roomassa ja ympäri Italiaa, ja he sanoivat, etteivät he olleet ikinä nähneet niin isoa ja hyvin järjestettyä toria täynnä ihmisiä.*"²⁸² Uskonnon keskeistä merkitystä ei oltu tietenkään alueella unohdettu, sillä keskellä toria seisoi isäjumalan Huitzilopochtlin kunniaksi rakennettu temppeli.²⁸³ Markkina-alueella oli myös monenlaisia ruokaloita, joissa tarjottiin lihaa ja kalaa joko taikinoituna, uunissa paistettuna, öljyssä keitettynä tai piirakoiden täytteenä. Myös maissikakut (tortilla) sekä erilaisten lintujen munista valmistetut omeletit olivat suosittuja.²⁸⁴ Varsinainen kaupankäynti oli vaihtokauppaa, sillä asteekkien keskuudessa ei rahaa tunnettu. Tosin tietyillä esineillä oli oma arvonsa ja niitä käytettiin kuten kolikoita. Sellaisenaan arvokkaita ja hyväksyttäviä vaihdon välineitä olivat kaakaopavut sekä eräänlaisina kukkaroina toimivat linnunsulat, joiden poimuissa säilytettiin raakaa kaivoskultaa.²⁸⁵ Myös erityisiä tinapalasia, joissa oli T:n muotoinen merkki, mainitaan käytettäneen kaupankäynnissä.²⁸⁶

Tlatelolcon suurtorin tuotteet olivat mitä moninaisemmat ja juuri tämä tavarantalous antaa meille parhaimman kuvan pääkaupungin arjesta. Tärkein kangas oli puuvilla. Sitä oli kaupan eri kokoisina, eri muotoisina ja monen värisinä. Myös Jaguaarin-, puuman-,

²⁷⁷ Fuentes, P. 1993, s. 178-179.

²⁷⁸ Salmoral 1990, s. 84.

²⁷⁹ Cortés 1986, s. 104; Fuentes, P. 1993, s. 179 – perustuu nimettömän konkistadorin kertomukseen; Viola & Margolis 1991, s. 38.

²⁸⁰ Prescott 1995, s. 304; Smith 1996, s. 116 – perustuu Hernán Cortésin kertomukseen.

²⁸¹ Gruzinski 1992, s. 67.

²⁸² Bernal Díaz del Castillo 1975, s. 235.

²⁸³ Sahagún 1989, s. 124.

²⁸⁴ Innes 1973, s. 145; Soustelle 1968, s. 46.

²⁸⁵ Marrin 1986, s. 26.

²⁸⁶ Prescott 1995, s. 304.

saukon-, mäyrän-, eri näätäeläinten ja kauriinnahat erottuivat joukosta. Cortés kertoo kangasalueesta: "*Osasto näytti Granadan silkkimarkkinoilta, mutta täällä kankaita oli niin paljon enemmän.*"²⁸⁷ Kulta- ja hopeaseppien pajat kilpailivat keskenään esineiden taidokkuudesta. Jalokivistä arvokkain oli vihreä jade. Koska vihreä väri oli kasvun väri, sitä pidettiin tärkeimpänä.²⁸⁸ Astioilla ja aseilla oli omat korttelinsa. Esillä oli kaikenlaisia vateja; sekä poltettuja saviruukkuja että puumaljoja. Sotilaita veti puoleensa koristeelliset jouset, nuolet, kilvet, kivilingot, kuparikirveet ja vaskikärkiset keihäät. Partakoneenterävät miekat valmistettiin obsidiaanista (laavalasista) ja veitset piikivestä. Rakennusaineita sai myös torilta. Piti vain osata suunnistaa alueelle, jossa myytiin lankkuja, hirsyä, tiiliä ja kiviä. Jos tunsit tarvetta sisustaa, sekin oli mahdollista. Matot, patjat, istuimet ja tulisijat oli asetettu selkeään järjestykseen. Suurin ja tärkein kauppa-alue oli ruokamarkkinat. Tarjolla oli käärmeen- ja hirvenlihaa, villisikoja, myyriä, hiiriä, jäniksiä, kaniineja ja lähes kaikkea elävää, jopa heinäsiirkoja, muurahaisia sekä matoja. Kalaa, sammakoita sekä äyriäisiä saatiin pääasiassa järvistä ja joista, mutta myös mereltä asti.²⁸⁹ Maissia ostettiin runsaasti. Pavut, öljykasvien siemenet, vihannekset ja hedelmät kuuluivat jokapäiväiseen ateriaan. Ravinnoksi käytettiin myös levää, eräänlaista pintarikkaruohoa, jota koottiin verkoilla järvestä. Sen jälkeen se kuivattiin ja myytiin tiilen muotoisina juustolta maistuvina kakkuina. Partureilla oli omat kojunsa, joissa saattoi pesettää ja leikkauttaa hiuksensa. Apteekkarien kadulla myytiin lukemattomia yrtejä, valmiiksi sekoitettuja lääkejuomia, voiteita ja kääreitä. Oli öljyä keittämistä varten, tervaksia soihtuja varten, polttopuuta, puuhiiltä, kasvisvärejä, kaarnasta valmistettua amatl-paperia, tupakkaa, hunajaa, suklaata, nougatia ja erilaisia siirappeja. Viinien ohella oli tarjolla pulque-nimistä alkoholia. Se oli valmistettu kaktuksen nesteestä ja sitä käytettiin uskonnollisissa juhlamenoissa. Ehkäpä värikkäin alue kaikista oli lintu- ja sulkamarkkinat. Linnut myytiin elävinä ja niiden joukossa oli kaikkia trooppisia lajeja aina Meksikonlahden mangrovesoilta sankkoihin sademetsiin saakka. Häkeissä oli kyyhkysiä, sorsia, papukaijoja, kalkkunoita, fasaaneja, lokkeja, hanhia, viiriäisiä, ankoja, sieppoja, haukkoja ja kotkia. Sulkamarkkinat olivat vieläkin loistokkaammat, sillä sulkien ja höyhenten merkitys oli astekeille verrattavissa arvokkaimpiin jalokivikoristeihin. Sekä mies- että naispuolisia orjia oli kaupan. Torin

²⁸⁷ Cortés 1986, s. 104.

²⁸⁸ Marrin 1986, s. 8.

²⁸⁹ Kuninkaan pöydässä tarjottiin säännöllisesti kalaa, joka oli pyydystetty saman vuorokauden aikana Meksikonlahdesta. Täten matkaa kertyi n. 320 km, mikä merkitsi sitä, että lähettiläiden keskinopeus oli vähintään 16 km/h (Innes 1973, s. 104).

reunamilla kanavien poukamissa myytiin jopa ihmisten ulosteita. Lannoitukseen, nahan parkitsemiseen ja suolan valmistamiseen tarkoitettu jäte oli lastattu valmiiksi kanootteihin.²⁹⁰ Kaiken tämän tavaranpaljouden täytti ihmisvilske ja intiaanikansan tasainen puheensorina, jonka tosin on täytynyt olla melkoinen, sillä Bernal Díaz kauhistelee, kuinka torin melske "...ja kansan ääni oli kuultavissa yli kolmen mailin (yli 4.8 km) päähän."²⁹¹

5. 4. KUNINKAANPALATSI JA ELÄINTARHAT

Mahtavalla kansalla on luonnollisesti mahtavat hallitsijat ja mahtavilla hallitsijoilla tietenkin mahtavat asunnot. Asteekit eivät tässä suhteessa tehneet poikkeusta, vaan rakensivat useita massiivisia palatseja, joista upein oli viimeisen kuninkaan Montezuma II:n kivilukaali. Tämän neliönmuotoisen, keksikerroksisen rakennuksen sivut olivat 200 metriä pitkät ja se sijaitsi Tenochtitlánin sydänkeskustassa aivan seremonia-alueen etelän puoleisen muurin vieressä.²⁹² Jättiläismäisen palatsin pinta-ala oli siis peräti neljä hehtaaria (40 000 m²) ja se sisälsi paitsi erilaisia huoneita myös monia sisäpihoja ja sisäpuutarhoja, joissa kasvoi harvinaisia kukkia ja lääkeyrttejä.²⁹³ Cortés haukkoo henkeään: "*Palatsi on niin uskomaton, että sen kauneutta ja loistokkuutta on mahdoton kuvata. Turvallisinta onkin sanoa, että Espanjassa ei ole mitään sen veroista. Kaikki oli rakennettu kivistä ja muurilaastista, kylpylät ja kävelytiet, vesiklosetit sekä huvimajan tapaiset huoneet, joissa he tanssivat.*"²⁹⁴ Itse hallitsijan asuinhuoneet sijaitsivat toisessa kerroksessa. Alakerran saleissa toimivat julkisen vallan ja hallinnon koneisto. Tärkeimmät näistä olivat tuomioistuimet, sotaneuvosto ja verotusta valvova finanssitoimisto. Tämän lisäksi oli julkinen aarreaitta sekä vankiloita, joissa säilytettiin sotavankeja ja tuomittuja rikollisia.²⁹⁵

Kuninkaanpalatsiin läheisessä yhteydessä oli kaksi rakennusta, joita kutsuttiin lintutaloksi ja petojen taloksi. Nämä avarat sisäpuutarhat toimivat kuninkaan yksityisinä eläintarhoina,

²⁹⁰ Bernal Díaz del Castillo 1975, s. 232-233; Cortés 1986, s. 102-104; Gruzinski 1992, s. 65 – perustuu Bernardino de Sahagúnin kertomukseen; Salmoral 1990, s. 148-150 – perustuu Diego Duránin kertomukseen; Soustelle 1968, s. 54.

²⁹¹ Bernal Díaz del Castillo 1975, s. 235.

²⁹² Soustelle 1968, s. 43.

²⁹³ Kero 1986, s. 91-92.

²⁹⁴ Cortés 1986, s. 109, 231.

²⁹⁵ Soustelle 1968, s. 43-44.

joissa espanjalaisilla riitti äimisteltävää. Bernal Díaz kertoo: "*En mitenkään pysty luettelemaan lintutalon kaikkia lajeja ja erikoisuuksia, sillä siellä oli kaikkea aina kuningaskotkasta ja muista pienemmistä kotkista, ja muista suurikokoisista linnuista aina monenkirjaviin pikkuruisiin lintuihin asti.*"²⁹⁶ Lintutalon sisään oli rakennettu suuria keinotekoisia vesialtaita sekä erityinen ornitologinen sairaala, jossa loukkaantuneita yksilöitä hoidettiin. Andrés de Tapian kuvaa rakennusta: "*Valehtelematta ainakin 600 miestä huolehti linnuista, ja sitä paitsi siellä oli olemassa paikka, jossa sairaat yksilöt voitiin parantaa.*"²⁹⁷ Cortés lisää: "*Siellä oli kymmenen allasta, jossa pidettiin monia erilaisia kesyttettyjä lintuja. Merilintuja varten oli erikseen suolavesialtaita ja jokien lintuja varten makean veden altaita.*"²⁹⁸ Satoja intiaaneja kuului tarhan henkilökuntaan ja he pyrkivät parhaansa mukaan kasvattamaan ja huolehtimaan jokaisesta lajista.²⁹⁹ Petojen talon idea oli vastaavanlainen. Suurissa häikeissä karjuivat lukuisat kissapedot, joille päivittäin kannettiin valtavat määrät lihaa. Myös uhrattujen intiaanien ruumiita annettiin eläintarhan käyttöön. Bernal Díaz jatkaa: "*Siinä kirotussa talossa on myös paljon myrkyllisiä käärmeitä, joiden hännistä kuuluu ikään kuin kulkusen kilinää (kalkkarokäärme). Ne ovat käärmeistä kamalimpia. Sallikaa minun nyt kertoa miten helvetillistä meteliä parittelevat leijonat (jaguaarit, puumat) ja ulvovat sakaalit (kojootit), ketut ja viheltävät käärmeet pitävätkään. Sitä on kauhistuttavaa kuulla. Tuntuu kuin helvetissä olisi.*"³⁰⁰ Tenochtitlánin eläintarhaan kuului myös erityisiä osastoja, joissa pidettiin syntymästään asti fyysisesti poikkeavia ihmisiä. Vammaiset, ryhtivikaiset, kääpiöt ja albiinot sijoitettiin omiin huoneisiinsa ja heillä oli myös omat hoitajansa.³⁰¹ Andrés de Tapia ja Cortés ovat molemmat kauhuissaan: "*Tässä petojen talossa hän piti mies- ja naishirviöitä. Jotkut olivat raajarikkoja, jotkut kääpiöitä tai kyttyräselkiä. Hän piti miehiä ja naisia, jotka olivat joka puolelta valkoisia: heidän ihonsa, hiuksensa ja kulmakarvansa.*"³⁰² "*Talossa oli myös huone, jossa pidettiin miehiä, naisia ja lapsia, joilla oli syntymästään asti ollut valkea naama ja vartalo, valkeat hiukset, kulmakarvat ja silmäripset. Oli vielä talo, jossa asui monia epämuodostuneita*

²⁹⁶ Reenpää & Sulamit 1992, s. 67-68.

²⁹⁷ Fuentes, P. 1993, s. 40.

²⁹⁸ Cortés 1986, s. 110.

²⁹⁹ Bernal Díaz del Castillo 1975, s. 68; Innes 1973, s. 112.

³⁰⁰ Reenpää & Sulamit 1992, s. 68-69.

³⁰¹ Innes 1973, s. 112; Prescott 1995, s. 293.

³⁰² Fuentes, P. 1993, s. 40-41.

ihmisiä, kuten kääpiöitä ja kyttyräselkiä. Jokaisen sortin hirviömyömyydellä oli oma huoneensa ja myös ihmisiä heistä huolehtimassa."³⁰³

5. 5. ELÄVÄ PÄÄKAUPUNKI

Kun satunnainen matkailija saapui Tenochtitlániin, hän joutui kulkemaan pitkää kivipäälysteistä pengertietä pitkin, jota säväyttivät vähän väliä puiset nostosillat. Kaupungin laitamat pursuivat vierä vieräen kyhätyistä chinampoista ja vaatimattomista talonpojien mökeistä. Nämä maalattipohjaiset yhden huoneen tuvat olivat rakennettu savesta ja ruo'oisista. Niiden katot olivat puolestaan tehty oljista ja turpeesta.³⁰⁴ Kaukaa kuului rumpujen ja kotilotorvien signaali.³⁰⁵ Uusi päivä oli virallisesti alkanut. Vesireittien yli kaareutuvilla kourusilloilla istui työntekijöitä, jotka maksusta ammensivat akveduktista vettä ja täyttivät sillä soutajien alhaalta ojentamat ruukut.³⁰⁶ Astellessaan lähemmäs keskustaa, matkailija huomasi kuinka rakennukset pikku hiljaa suurenivat. Kauppiaille ja käsityöläisille kuuluviin yksikerroksisiin rapattuihin savitiilitaloihin kuului neljä tai viisi huonetta sekä pieni varjoisa puutarha.³⁰⁷ Jotkut intiaanit valmistelivat saunaan menoa. Kylpijä sytytti tulen iglun muotoisen hikoilumajan ulkoseinää vasten ja ryömi sen jälkeen sisään. Kuuma hehkua seinä toimi kiukaana ja päästi höyryävät löylyt kun siihen viskottiin vettä.³⁰⁸ Kaikkialla oli hyvin siistiä. Varsinaisia viemäreitä ei tosin ollut, vaan likavedet valuivat kanaviin. Mutta onneksi laguunissa kävi virtoja, jotka pitivät veden jatkuvassa liikkeessä. Kaduilla oli yleisiä käymälöitä, joissa kaislaseinät suojasivat kävijöitä ohikulkijoiden katseilta. Nimetön konkistadori mainitsee tapakulttuurin perusteista: *"Miehillä on tapana virtsata istualtaan, niin kuin meidän naisemme, ja naisten tyyli on täällä seistä."*³⁰⁹ Roskat heitettiin kaupungin laitamille, soisille autoille maille tai ne haudattiin maahan sisäpihoilla. Tuhat henkeä oli pestattu puhdistamaan julkiset tiet, jotka päivittäin pestiin ja lakaistiin. Virkistävä vuoristoilma ja intiaanien puhtaus säästivät Tenochtitlánin monilta Euroopan kaupungille olennaisilta epidemioilta.³¹⁰

³⁰³ Cortés s. 1986, 110-111.

³⁰⁴ Marrin 1986, s. 19; Soustelle 1968, s. 32.

³⁰⁵ Salmoral 1990, s. 88.

³⁰⁶ Soustelle 1968, s. 49.

³⁰⁷ Marrin 1986, s. 19.

³⁰⁸ Marrin 1986, s. 22.

³⁰⁹ Fuentes, P. 1993, s. 181.

³¹⁰ Marrin 1986, s. 23; Soustelle 1968, s. 51.

Tavallinen kansa pukeutui normaalioloissa varsin vaatimattomasti ja niukasti. Käytössä oli puuvillaiset kankaat. Miehet käyttivät lannevaatetta ja naiset peittivät itsensä vaipanomaisesti.³¹¹ Ruskeakasvoinen, valkoisiin pukeutunut väkijoukko vaelsi kantamukset selässään kohti päivän askareitaan. Paljaiden jalkojen ja sandaalien pehmeä kahina sekoittui hiljaiseen puheensorinaan. Ainoatakaan veto- tai kuormajuhtaa ei ollut, eikä mitään maakulkuneuvoja. Jotkut ohikulkijoista kuljettivat mukanaan mattoa ja arpakuutioita, ollen näin tilaisuuden tullen valmiita syöksymään lautapelin syövereihin.³¹² Vieri vieressä kyyhöttävien talojen kattojen ylle kohosi kunkin korttelin temppelepyramidi. Toisilla kaduilla asuintaloihin oli sijoitettu kulta- ja hopeaseppien, jalokivi- ja sulkakauppiaiden pieniä puoteja.³¹³ Yksinäinen matkailija pysähtyi hetkeksi Macatlánin edessä. Tämä oli juhlatilaisuuksissa erilaisia puhaltimia soittavien muusikkojen koulu- ja harjoittelusali, josta kantautui villin veikeä rytmi.³¹⁴ Tavallisen kansalaisen lapsille tarkoitettussa koulussa Telpochcallissa järjestettiin leikkitappeluita, joiden tarkoituksena oli imitoida oikeata taistelua. Rahvaan koulussa painopiste olikin militaarisessa ajattelussa ja tärkeimmäksi tavoitteeksi muodostui individualismin alistaminen pois kollektiivisuuden tieltä. Täällä arvet olivat kunnianmerkkejä – kuin mitaleja – jotka oli painettu ihoon pysyvästi.³¹⁵

Puoliltapäivin kuului taas torvien ääni ja rumpujen kumina. Oli päivällisen aika.³¹⁶ Satunnainen matkailija osti Tenochtitlánin torilta pannukakun ja jatkoi matkaansa kohti pääkaupungin seremonia-aluetta. Taustalla näkyi Auizotlin ja Axayacatlin massiiviset kivipalatsit. Mitä lähemmäs kaupungin sydäntä tuli, sitä komeammiksi ja massiivisemmiksi kävivät rakennukset. Rikkaimpien talot saattoivat olla kaksikerroksisia ja ne olivat tehty valkoisesta kalkkikivestä tai maalattu punasavella. Tasakatot oli kruunattu kukkivin ja vihannoivin puutarhoin.³¹⁷ Astuessaan seremoniakeskuksen pilaroportista sisään, matkailija kuuli huhun, että kukkaissodassa otetut vangit uhrattaisiin. Kukkaissota oli tavallaan sukua Euroopan ritariston turnajaisille. Silloin kun ei valloitusotia käyty, järjestettiin eräänlaisia

³¹¹ Hiltunen, P. 1992, s. 47.

³¹² Salmoral 1990, s. 110 – perustuu Diego Duránin kertomukseen.

³¹³ Soustelle 1968, s. 32.

³¹⁴ Soustelle 1968, s. 43.

³¹⁵ Marrin 1986, s. 48-51; Salmoral 1990, s. 152.

³¹⁶ Salmoral 1990, s. 89.

³¹⁷ Marrin 1986, s. 22; Salmoral 1990, s. 33.

gladiaattoritaisteluita tietoisesti ja tarkoituksella.³¹⁸ Vangiksi jääneet sotilaat puolestaan joutuivat uhrikivelle. Nähdessään Templo Mayorin pyhäköistä nousevat suitsukkeiden savut, kulkija pystyi aistimaan, kuinka neljä langanlaihaa ja pitkähiuksista mustiinpukeutunutta pappia otti vangin raajoista tukevan otteen ja viides avasi piikiviveitsellä tämän rintakehän. Pitkillä kiemuraisilla kynsillään pappi kaivoi verta sykkivän sydämen irti uhrin rinnasta. Rituaali päättyi kannibalismiriittiin, jossa uhrattavan lihaa syötiin jumalallisuuden saavuttamiseksi. Kaukaa taustalta kuului kuninkaan eläintarhan jaguaarien ja kondorikotkien eksoottinen mekastus. Jumalten nälkä tuli taas kerran tyydytettyä.³¹⁹

Yön lähestyessä ilma viileni. Oli illallisen aika. Jotkut kiirehtivät teatteriin, jossa näyttelijät hauskuuttivat kaupunkilaisia tarinoillaan.³²⁰ Pieni pisto rinnassaan satunnainen matkailija katseli, kuinka koruja pursuavat meikatut kurtisaanit kulkivat kohti valiosoturien taloa, jossa tanssi oli jo alkanut. Pappeja ei kulkija juuri nyt kadehtinut, sillä he aloittivat luostareissaan keskiyön katumuksensa. Jumalten suosion tavoitteluun kuului niin oman kielen, huulien kuin peniksenkin viiltelyä.³²¹ Yöllä oli oma rytminsä. Katuvaloja ei ollut, mutta soihtujen punertava hehku ympäröi sädekehänä koristeellisia ovia. Savupatsaat kiemurtelivat kohti tummaa taivasta, sillä yksin eri jumalille pyhitettyjä tulia oli kaupungissa kuutisensataa.³²² Ylhäisön juhlista kantautui hypnoottinen huilumusiikki ja iloinen laulu. Julkinen alkoholinkäyttö oli tuomittavaa, mutta palatseissaan vanhemmat miehet ja naiset nauttivat estoitta kaktusviinin humalluttavasta vaikutuksesta. satunnaista matkailijaa riemastuttikin ajatus, että pelkästään juomalla ja päihtymyksellä oli satoja jumalia. Näiden apua tarvittiinkin, sillä juopuneen katsottiin joutuneen demonien valtaan ja paholaisilla taas oli taipumus saada unohtamaan kansalaisen velvollisuudet yhteisöön kohtaan.³²³ Kolmen aikoihin yöllä alkoi tempelikouluista valua nuoria miehenalkuja, jotka suuntasivat askeleensa kohti mantereen kukkuloita. Oli aika virvoitella vuoristopuroissa.

³¹⁸ Innes 1973, s. 104.

³¹⁹ Marrin 1986, s. 41; Salmoral 1990, s. 222; Spence 1994, s. 116; Tschanz 1993, s. 20;

On myös esitetty väitteitä siitä, että Tenochtitlánissa harrastettiin kannibalismia osittain eläinvalkuaisen puutteen takia. Tämä perustuu ajatukseen siitä, että Meksikonlaaksossa ei kasvatettu kasvisruokaa syöviä kotieläimiä ja kaikki villeinä eläneet vastaavat eläimet oli metsästetty jo paljon aikaisemmin sukupuuttoon. (Roberts 1996, s. 54).

³²⁰ Salmoral 1990, s. 106.

³²¹ Kero 1986, s. 84.

³²² Spence 1994, s. 31.

³²³ Caso 1994, s. 48; Kero 1986, s. 77; Marrin 1986, s. 31; Taube 1993, s. 40.

Temppeleissä olevat tytöt puolestaan herätettiin nöyryyttä opettavaan lakaisutalkoihin. Suurkauppiat valmistelivat jo lähtöään kaukasiin maakuntiin, sillä Tlatelolcon markkinatorille oli saatava uusia tuotteita hinnalla millä hyvänsä.³²⁴

5. 6. TENOCHTITLÁNIN ASEMA OMASSA KULTTUURISSAAN

Asteekkien pääkaupunki oli ennen kaikkea 'kelluva' metropoli. Se oli kirjaimellisesti sekä maallisen että uskonnollisen elämän keskus. Jo pelkästään kaupungin geopoliittinen sijainti keskellä järveä antoi selkeän vaikutelman sen erikoislaatuudesta ja yliveraisuudesta. Kaupunki oli myös suuri metropoli. Se oli kiistatta yksi maailman väkirikkaimmista urbaaniyhteisöistä 1500-luvulla, ja mikäli Meksikon laakson kaikki esikaupungit lasketaan mukaan niin varmasti koko maailman väkirikkain. Vaikka Tenochtitlánin sydämessä sijaitsi valtava seremoniakeskus, se ei tehnyt pääkaupungista vain ja ainoastaan pyhyyden Mekkaa. Toki lähes kaikki arjen rutiini oli yhdistettävissä uskontoon tai ainakin viime kädessä peilasi sitä, mutta tämä oli seikka joka näkyi kaikkialla asteekkien valloittamilla alueilla, ei ainoastaan Tenochtitlánissa. Parhaiten kaupunkia voisikin luonnehtia kutsumalla sitä sellaiseksi kosmopoliittiseksi urbaaniyhteisöksi, jossa koko valtakunnan piirteet ihanteellisella tavalla yhdistyivät. Ennen muuta tämä näkyi Tlatelolcon suurtorin sekä veronkantajien mukana tulevissa moninaisissa tuotteissa. Mutta on hyvä huomata, etteivät ainoastaan tavarat ja esineet saapuneet muualta. Tenochtitlániin olivat muuttaneet koko asteekkikulttuurin taitavimmat käsityöläiset ja useat alansa ammattilaiset. Niin ikään monet suurkauppiat ja armeijan sotilaat olivat kiertäneet ympäri maakuntia ja myös he kokemuksillaan yhä rikastuttivat Meksikon laakson ilmapiiriä. Unohtaa ei sovi myöskään lukuisia orjia, joista suurin osa oli alun perin muualta kuin pääkaupungin ympäristöstä.

Tenochtitlán oli kukoistuksessaan olevan sivistyksen ja alati kasvavan valtakunnan nuori pääkaupunki. Yhteiskunta oli monipuolisen rikas, mutta samalla jyrkän hierarkkinen ja voimakkaiden tavoitteiden leimaama. Ulkoinen mahtitekijä murskasi tämän vilkkaan keskuksen ennen kuin se oli päässyt edes kahden vuosisadan ikään. Kaikki edellä mainittu yhteensä – sekä tuotteet että ihmiset – tekivät pääkaupungista todellisen aikansa ihmeen. Ihmeen, jonka totaalaisesta tuhoamisesta vastuussa ollut henkilökin nöyrän vilpittömästi

³²⁴ Salmoral 1990, s. 91.

kertoi: *"Haluan vain sanoa, että tämä kansa elää aivan kuin ihmiset Espanjassa. Siitäkin huolimatta, että he ovat barbaareja ja niin kaukana jumalallisesta tiedosta sekä muista sivistyneistä kansoista, he elävät yhtä harmoniassa ja järjestyksen alla. On todella ainutlaatuista nähdä, mitä he ovat kaikkialla saavuttaneet."*³²⁵

6. AJATUSTEN YHTEENTÖRMÄYS – KULLAN JA VEREN KOLARI

Espanjalaisten konkistadorien rantauduttua uuteen maanosaan, he kohtasivat uusia ja mahtavia sivilisaatioita, joiden jalokivinä kruunuissa loistivat upeat pääkaupungit inkojen Cusco ja asteekkien Tenochtitlán. Nämä dynaamiset ja progressiivisesti kasvaneet yhteisöt järjestyivät monien valloittajien itsetuntoa. Voidaankin sanoa, että seikkailijoiden usko omasta ylivertauudesta joutui ensi kertaa toden teolla koetukselle. Oudot kaupungit olivat monessa suhteessa suurempia, puhtaampia ja järjestäytyneempiä kuin Pyreneitten niemimaan vastaavat keskukset. Tämän lisäksi Amerikan mantereiden hallitsijat tuntuivat paljon rikkaammilta ja heidän harjoittamansa kontrolli omista alamaisista näytti selkeästi tiukemmalta.

Sekä Cusco että Tenochtitlán olivat merkitykseltään oman kulttuuripiirinsä tärkeimmät urbaanikeskukset. Ne peilasivat edustamaansa kuningaskuntaa pienoiskoossa. Ne olivat sellaisia selkeitä ja johtavia suurkaupunkeja, joissa innovatiivisen elämän koko kirjo – aina johtavan aatelin hallinnosta rahvaan päivittäiseen aherrukseen asti – näyttäytyi kaikkein mahtipontisimmillaan ja laajimmillaan. Se näkyi luonnollisesti monipuolisena ja värikkäänä toimintana, joka ulottui kaikkialle elävän kulttuurin sisälle. Sekä henkiset ajatuskudelmät että fyysiset rakenteet olivat saavuttaneet pääkaupungeissa sellaiset ainutlaatuiset ilmentymänsä, ettei vastaavia olemisen muotoja ollut missään muualla nähtävissä. Intiaaneilla tämänkaltainen ajattelutapa keskeisen olemassaolosta näkyy myös siinä, miten he ymmärsivät ilmansuunnat. Niitä oli viisi: pohjoinen, itä, etelä, länsi ja keskusta. Viimeksi mainittu oli tärkein ja valtakunnallisesti ajateltuna juuri tuohon ytimeen eurooppalaiset konkistadorit lopulta saapuivat.

³²⁵ Cortés 1986, s. 108.

Entä mitä konkistadorit sitten näkivät? Mihin he kirjoituksissaan keskittyivät? Voidaanko lähteiden perusteella sanoa, että kaupunkija tarkkaillessaan espanjalaiset seikkailijat kiinnittivät johonkin erityisesti huomiota? Ehkä tähän voisi lyhyesti todeta, että kertoessaan uuden mantereiden suurista metropoleista, huomio kiinnittyi usein ensimmäisenä – niin kuin normaalilla ihmisellä vielä nykyäänkin – poikkeavuuden kuvaamiseen. Esille nousi siis ajattelumalli, jonka perustana oli erilaisuuteen suhtautuminen. Suhtautumista puolestaan voitaisiin tässä nimittää ihmisen sisäiseksi tunnetilaksi, jossa tämä joko alitajuisesti tai tietoisesti – joko henkisesti tai fyysisesti – reagoi jollakin tapaa johonkin toiseen olemassa olevaan. Onkin ymmärrettävää, että sangen usein edellä mainittu reagointi ilmenee asioiden eroavaisuuksiin puuttumisena. Vertailuja suoritetaan uuden oudon ympäristön sekä oman maanosan ja tuttujen elinolosuhteiden välillä. Tämän kaltaiseen verrannolliseen suhtautumiseen vaikuttavat olennaisesti monet erilaiset yksilön sisäiset taustatekijät, kuten esim. olemassa olevat ennakkoluulot, kasvatukselliset asenteet, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset arvot sekä perinteiset uskomukset. Kaikki nämä olivatkin varsin usein seikkailijoiden tarinoissa läsnä.

Jos joitakin sellaisia seikkoja halutaan nostaa esiin, mitkä paistoivat läpi konkistadorien kaupunkikertomuksissa, tulee ainakin kaksi konkreettista asiaa ilmi. Suurimmat poikkeavuudet espanjalaisten ja intiaanien kulttuurien välillä voidaan katsoa olleen kullan ja veren merkityksen käsitteissä. Tämänkaltaisen näkökulman taustalla voidaan puolestaan nähdä yhteiskunnan selkeä erilaisuus talouden ja uskonnon piiriin ulottuvilla osa-alueilla. Sekä inkoille että asteekkeille jalometallit symboloivat viime kädessä uskonnon monia vivahteita, kun eurooppalaiset puolestaan näkivät siinä lähes poikkeuksetta varallisuuden perustan. Jos taas valloittajien henkinen kivijalka – kristinusko vannoi elämän veden nimeen – niin intiaaneilla elämän veren oli päivittäin vuodettava. Nämä vastakohtaisuudet ruokkivat monesti valloittajienkin mieltä ja tämä näkyi myös heidän kirjoituksissaan.

Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että espanjalaisten konkistadorien saapuminen Keski- ja Etelä-Amerikan intiaanikeskuksiin aloitti täysin uudenlaisen aikakauden koko maailmanhistoriamme. Se loi pohjan sellaiselle poliittiselle järjestykselle, joka näkyy vielä tänäkin päivänä. Ne urauurtavat seikkailijat, jotka olivat olleet todistamassa Cuscon ja Tenochtitlánin ihmeellisiä asioita, saivat pian seurakseen monia muita onnenonkijoita.

Valloitus vaati suunnattomia fyysisiä voimainponnistuksia, uhrimieltä ja uskoa mitä rohkeimpiin yrityksiin. Muutamassa vuosikymmenessä koko uusi maanosa oli lopulta liitetty kiinteästi ja peruuttamattomasti eurooppalaisen kulttuuripiirin kylkikumppaniksi. Alkanut kehitys oli kiihdyttävä sysäys imperialistiselle politiikalle. Se oli monia yhteyksiä laajentava tapahtuma, jossa uudenlaiset hyödykkeet aloittivat mannerten välisen voittokulkunsa. Toisaalta löytöretkien historiassa ei ole koskaan muulloin niin suureen voimannäytteeseen yhdistynyt niin halpamaista tuhoamisvimmaa. Valloitetujen alueiden alkuperäisille kansoille tapahtumien kehityskulku merkitsi usein väkivaltaa, sortoa ja kyyneliä. Sopeutuminen uusien ikeiden alle ei tapahtunut koskaan helposti ja kivutta. Niin kuin aikoinaan sortoa ja valloituspolitiikkaa vastustanut yhdysvaltalainen kirjailija, Samuel Langhorne Clemens eli Mark Twain napakasti totesi: "*It was wonderful to find America, but it would have been more wonderful to miss it...*"

LÄHDELUETTELO:

PAINETUT ALKUPERÄISLÄHTEET:

Bernal Díaz del Castillo, *The Conquest of New Spain (La conquista de la Nueva España, originally written 1560s)*. Translated by J. M. Cohen. Penguin Books Ltd, Harmondsworth 1975.

Cieza de León, Pedro de, *The Incas of Pedro de Cieza de León (Combination of Parte primera de la crónica del Perú and Parte segunda de la crónica del Perú, originally published 1553 & 1554)*. Translated by Harriet de Onis. Edited By Victor Wolfgang von Hagen. University of Oklahoma Press, Norman 1959.

Cobo, Bernabé, *Inca Religion and Customs (Books 13 & 14 of Historia del Nuevo Mundo, originally written 1636-1653)*. Translated and edited by Roland Hamilton, 1990. University of Texas Press, Austin 1990.

Cortés, Hernándo, *Letters from Mexico (Cartas de la Relación de la Conquista de México, originally written 1519-1526)*. Translated and edited by Anthony Pagden. Yale University Press 1986.

Garcilaso de la Vega, *The Incas: The Royal Commentaries of the Inca (Comentarios reales que tratan del origen de los incas, primera Parte originally published 1609 & segunda Parte originally published 1617)*. Translated by Maria Jolas. Edited by Alain Gheerbrant. Avon Books, New York 1974.

Sahagún, Bernardino de, *Conquest of New Spain (originally written 1585)*. Translated by Howard F. Cline. University of Utah Press, Salt Lake City 1989.

Sarmiento de Gamboa, Pedro, *History of the Incas (Historia de los Incas, originally written 1572)*. Translated and edited by C.R. Markham, 1907. Dover Publications Inc., New York 1999.

KIRJALLISUUS:

- Baumann, Hans, *Perun kultaa ja jumalia*. Suom. Kaarina Jaatinen. Karisto, Hämeenlinna 1966.
- Benson, E., Coe, M. & Snow, D., *Atlas of Ancient America*. Facts On File Publications, New York 1986.
- Brundage, Burr Cartwright, *Empire of the Inca*. University of Oklahoma Press, Norman 1963.
- Brundage, Burr Cartwright, *Lords of Cuzco: A History and Description of the Inca People in Their Final Days*. University of Oklahoma Press, Norman 1963.
- Burkholder, Mark A. & Johnson, Lyman L., *Colonial Latin America*. Oxford University Press 1990.
- Burland, Cottie, *The Aztecs – Gods and Fate in Ancient Mexico*. Printed in Yugoslavia by Gorenjski Tisk, Kranj. Orbis Publishing Ltd, London 1980.
- Camusso, Lorenzo, *Eurooppalainen matkakirja 1492*. Suom. Hannes Virrankoski. Otava, Helsinki 1990.
- Carrasco, David & Moctezuma, Eduardo Matos, *Moctezuma´s Mexico. Visions of the Aztec World*. University Press of Colorado 1992.
- Caso, Alfonso, *The Aztecs – People of the Sun*. Translated by Lowell Dunham. Printed in Japan. University of Oklahoma Press, London 1994.
- Dozer, Donald Marquand, *Latin America: An Interpretive History*. McGraw-Hill, New York 1962.
- Fuentes, Carlos, *The Buried Mirror – Reflections on Spain and the New World*. Houghton Mifflin Co., New York 1992.
- Fuentes, Patricia de (Ed. & transl.), *The Conquistadors. First-person Accounts of the Conquest of Mexico*. University of Oklahoma Press, Norman 1993.
- Gifford, Douglas, *Intiaanisuhteita ja henkiolentoja. Maailman taruaarteet Keski- ja Etelä-Amerikka*. Suom. Mikko Kilpi. WSOY, 1985.
- Gruzinski, Serge, *The Aztecs – Rise and Fall of an Empire*. Thames & Hudson Ltd, London 1992.
- Hardy, Marcus & Oliver, Jane (Eds.), *Seville & Andalusia – Eyewitness Travel Guides*. Dorling Kindersley Ltd, London 1996.

- Hemming, John: *The Conquest of The Incas*. Macmillan Ltd, London 1970.
- Hillgarth, J. N., *The Spanish Kingdoms 1250-1516. Vol. II 1410-1516, Castilian Hegemony*.
Printed by Cox & Wyman Ltd. Clarendon Press, Oxford 1978.
- Hyams, Edward & Ordish, George, *The Last of the Incas*. Dorset Press, New York 1990.
- Hiltunen, Juha J., *Ancient Kings of Peru – The Reliability of the Chronicle of Fernando de Montesinos; Correlating the Dynasty Lists with Current Prehistoric Periodization in the Andes*. *Hakapaino Oy. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999*.
- Hiltunen, Juha J., *Kronikka tulkittiin satuiluksi*. Tiede-lehden artikkeli s. 53, nro 2/2001.
- Hiltunen, Pia, *Atsteekkien pääkaupunki Tenochtitlán espanjalaisten valloittajien silmin vuosina 1519-1521. 500 vuotta Kolumbuksen eksymisestä Amerikkaan – Historian opiskelijoiden esseitä ja harjoitustöitä*. Historian opiskelijain liiton julkaisuja V, Tampere 1992.
- Ilmonen, Anneli & Talvitie, Jyrki (Toim.), *Kultakruunu ja höyhenviitta. Inkat ja heidän edeltäjänsä – Perun kolme vuosituhatta*. Hämeen Kirjapaino Oy. Tampereen taidemuseo 2001.
- Innes, Hammond, *Conquistadorit – espanjalaiset valloittajat*. Suom. Anita Paajanen-Mannila. Gummerus, Tapiola 1973.
- Irving, Washington, *The Conquest of Granada*. J. M. Dent & Sons Ltd, London 1910.
- Karsten, Rafael, *Inkavaltio ja sen kulttuuri*. Tammi, 1946.
- Kedourie, Elie (Ed.), *Spain and the Jews*. Printed and bound in Slovenia. Thames and Hudson Ltd, London 1992.
- Kero, Reino, *Intiaanien Amerikka*. Otava, Keuruu 1986.
- Lomax, Derek W., *The Reconquest of Spain*. Longman Group Ltd, London 1978.
- Mackay, Angus, *Spain in the Middle Ages – From Frontier to Empire, 1000-1500*. Printed in Hong Kong. The MacMillan Press Ltd, London 1977.
- Marett, Robert, *Peru*. London 1969.
- Marrin, Albert, *Aztecs and Spaniards. Cortes and the Conquest of Mexico*. Printed and bound by Fairfield Graphics, Pennsylvania 1986. New York Atheneum 1986.
- McEwan, Colin, *Ancient Mexico in the British Museum*. British Museum Press, London 1994.

- Mehling, Franz N. (Ed.), *Espanja – kulttuurimatkailijan opas*. Suom. Seppo Sauri. Otava, 1991.
- O'Callaghan, Joseph F., *A History of Medieval Spain*. Printed by York Composition Co. in the USA. Cornell University Press, London 1975.
- Parry, J. H., *The Spanish Seaborne Empire*. Printed and bound in Tiptree, Essex. Hutchinson & Co., London 1966.
- Prescott, William H., *Meksikon valloitus – The Conquest of Mexico*. Suom. Eino Palola. WSOY, Juva 1995.
- Pärssinen, Martti, *Andien ihminen – Ihminen ja ympäristö Keski-Andeilla*. Iberialais-amerikkalainen säätiö, Suomen Madridin-instituutti, Madrid, Espanja. DARK Tummavuoren Kirjapaino Oy, Vantaa 2004.
- Pärssinen, Martti, *Tawantinsuyu – The Inca State and Its Political Organization*. Suomen Historiallisen Seuran julkaisuja. Gummerus, Jyväskylä 1992.
- Reenpää, Erkki & Sulamit (Toim.), *Kuninkaallisella tiellä – El Camino Real*. WSOY, Juva 1992.
- Reilly, Bernard F., *The Medieval Spains*. Cambridge University Press 1993.
- Roberts, Timothy R., *Gods of the Maya, Aztecs, and Incas – Myths of the World*. Printed in China by Leefung-Asco Printers Ltd. MetroBooks, Friedman/Fairfax publishers, 1996.
- Rostworowski de Diez Canseco, María, *History of the Inca Realm*. Translated by Harry B. Iceland. Printed in USA. Cambridge University Press 1999.
- Sabloff, Jeremy A., *The Cities of Ancient Mexico. Reconstructing a Lost World*. Printed and bound in Spain. Thames & Hudson Ltd, London 1989.
- Salmoral, Manuel Lucena, *America 1492 – Portrait of a Continent 500 Years Ago*. Facts On File Publications, New York 1990.
- Scarre, Chris (Ed.), *The Seventy Wonders of the Ancient World. The Great Monuments and how They Were Built*. Printed and bound in Hong Kong by Toppan. Thames & Hudson Ltd, London 1999.
- Setälä, Päivi, Suvanto, Pekka & Viikari, Matti (Toim.), *Historiankirjoituksen historia*. Tampereen Silkkipaino Oy. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1983.

- Silfverhuth, Leena & Ilmonen, Anneli (Päätoim.), *Peru – Andien maan kolme vuosituhatta*. Hämeen Kirjapaino Oy. Tampereen taidemuseon ystävät ry, Tampereen taidemuseo 2001.
- Smith, Michael E., *The Aztecs*. Printed and bound in Great Britain. Blackwell Publishers, 1996.
- Soustelle, Jacques, *Sellaista oli atsteekkien elämä (espanjalaisvalloituksen aattona)*. Suom. Marja-Kaarina Renkonen. WSOY, Porvoo 1968.
- Spence, Lewis, *Mexico and Peru – Myths and Legends Series*. Printed and bound in Guernsey Press Co Ltd. Published by Senate, an imprint of Studio Editions Ltd, London 1994.
- Stuart, Gene S., *The Mighty Aztecs*. The National Geographic Society, Washington D.C. 1981.
- Talvitie, Jyrki K. & Ilmonen, Anneli (Toim.), *Sulkakäärme ja jaguaarijumala – Meksikon ja Guatemalan intiaanikulttuurit*. Forssan Kirjapaino Oy. Tampeen taidemuseo 1997.
- Taube, Karl, *Aztec and Maya Myths – The Legendary Past Series*. Printed in Great Britain by The Bath Press, Avon. British Museum Press, London 1993.
- Townsend, Richard F., *The Aztecs*. Printed and bound in Slovenia by Mladinska Knjiga. Thames and Hudson Ltd, London 2000.
- Tschanz, David W., *Cortés – Conquest of the Aztec Empire*. Article for the Command – Military History, Strategy & Analysis -Magazine. Pages 12-32, Issue 20 / Jan-Feb 1993.
- Urton, Gary, *Inca Myths – The Legendary Past Series*. Printed in Great Britain by The Bath Press, Avon. British Museum Press, London 1999.
- Vassberg, David E., *Land and Society in Golden Age Castile*. Cambridge University Press 1984.
- Viola, J. Herman & Margolis, Carolyn (Eds.), *Seeds of Change – Five Hundred Years since Columbus*. Printed in the United States. Smithsonian Institution Press, 1991.

KIRJALLISUUDEN SISÄLTÖÖN KUULUVAT ALKUPERÄISLÄHTEET:

Acosta, José de, *The Natural and Moral History of the Indies (Historia Natural y Moral de las Indias, originally published 1590)*. Translated by C. R. Markham.

Aguilar, Francisco de, *Relación breve de la conquista de la Nueva España, originally written 1560s*. Translated by Patricia de Fuentes. University of Oklahoma Press, Norman 1993.

Anonymous Conquistador, *Relación de algunas cosas de la Nueva España y de la gran ciudad de Temestitan Mexico*. Translated by Patricia de Fuentes. University of Oklahoma Press, Norman 1993.

Cobo, Bernabé, *History of the Inca Empire. An account of the Indians' customs and their origin together with a treatise on Inca legends, history, and social institutions. (Books 11 & 12 of Historia del Nuevo Mundo, originally written 1636-1653)*. Translated by Roland Hamilton.

Durán, Diego Fray, *The History of the Indies of New Spain (Historia de las Indias de Nueva España, originally published 1581)*. Translated by Doris Heyden.

Estete, Miguel de, *News from Peru (Noticia del Perú, originally published 1535)*.

Pizarro, Pedro, *Relación del descubrimiento y conquista de los reinos del Perú*. Translated by P. A. Means.

Poma de Ayala, Felipe Guamán, *The First New Chronicle and Good Government (Nueva crónica y buen gobierno, originally written 1600-1613)*. Translated by C. Dilke.

Sahagún, Bernardino de, *General History of the Things of New Spain (Florentine Codex, Historia general de las cosas de la Nueva España, originally written 1540-1585)*. Translated by Arthur J. O. Anderson and Charles E. Dibble.

Sancho, Pedro de la Hoz, *Relación para S.M. de lo sucedido en la conquista y pacificación de estas provincias de la Nueva Castilla y de la calidad de la tierra, first published 1534*. Translated by P. A. Means.

Tapia, Andrés de, *Relación de Andrés de Tapia, originally written 1519-1520*. Translated by Patricia de Fuentes. University of Oklahoma Press, Norman 1993.

Trujillo, Diego de, *Relación del descubrimiento del reyno del Perú, originally published 1571*. Edición, prólogo y notas de Raul Porras Barrenechea. Publicación de la Escuela de Estudios Hispano-Americanos de Sevilla, 1948.

INTERNET-LÄHTEET:

Sabine MacCormack, 'The Incas and Rome', Cultural Readings: Colonization & Print in the Americas, Penn Library / Exhibitions

[<http://www.library.upenn.edu/exhibits/rbm/kislak/index/maccormack.html>]

<http://codiceflorentino.tripod.com/english.htm>

<http://coloquio.com/famosos/cortes.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Bernal_Diaz_del_Castillo

http://en.wikipedia.org/wiki/Bernardino_de_Sahagun

http://en.wikipedia.org/wiki/Diego_Duran

http://en.wikipedia.org/wiki/Florentine_Codex

http://en.wikipedia.org/wiki/Hernan_Cortes

http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Cieza_de_Leon

http://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Sarmiento_de_Gamboa

<http://famousamericans.net/pedrodesarmientogamboa/>

<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/510/>

<http://www.atlantisbolivia.org/sarmientodegamboa.htm>

<http://www.aztec-history.com/hernan-cortez-biography.html>

http://www.biografiasyvidas.com/biografia/t/trujillo_diego.htm

<http://www.bookrags.com/biography/bernal-diaz-del-castillo/>

<http://www.famousamericans.net/bernardinodesahagun/>

<http://www.nyupress.org/sisterstories/feathered.fir/florentine.codex.html>

<http://www.utexas.edu/utpress/books/sarhis.html>